

BRIEVEN VAN OMA

Hoe mijn ouders en grootouders de Tweede Wereldoorlog
(en de moeilijke tijd daarna) doorkwamen.

Een ware familiegeschiedenis
uit de jaren 1938-1952.

door

Jacob Arie de Raadt. (geb. 1942)

DEEL II

GRASSROOTS CONSULTING SERVICES,
Osoyoos, British Columbia, Canada.

All rights reserved. The moral right of the author has been asserted. The use of any part of this publication, reproduced, transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, or stored in a retrieval form, without the prior written consent of the publisher is an infringement of the copyright law.

Legal stuff.....

Canadian Cataloguing in Publication Data

De Raadt, Jacob, Arie, 1942 –

Brieven van Oma: Hoe mijn ouders en grootouders de Tweede Wereldoorlog (en de moeilijke tijd daarna) doorkwamen – Een ware familiegeschiedenis uit de jaren 1938-1952. / “Letters from Oma: How my parents and grandparents came through World War II (and the difficult time after that) – A true family history from the years 1938-1952” / Jacob Arie de Raadt – 1st ed.

Ter nagedachtenis aan mijn Vader's Moeder,
Wilhelmina Hendrica de Raadt - van der Wart.

Jacob en Mien de Raadt,
Voorburg, 1917.

Grassroots Consulting Services,
8921 – 122nd Avenue, RR # 2,
Osoyoos, B.C. V0H 1V2 Canada.
jacoblydia1@gmail.com

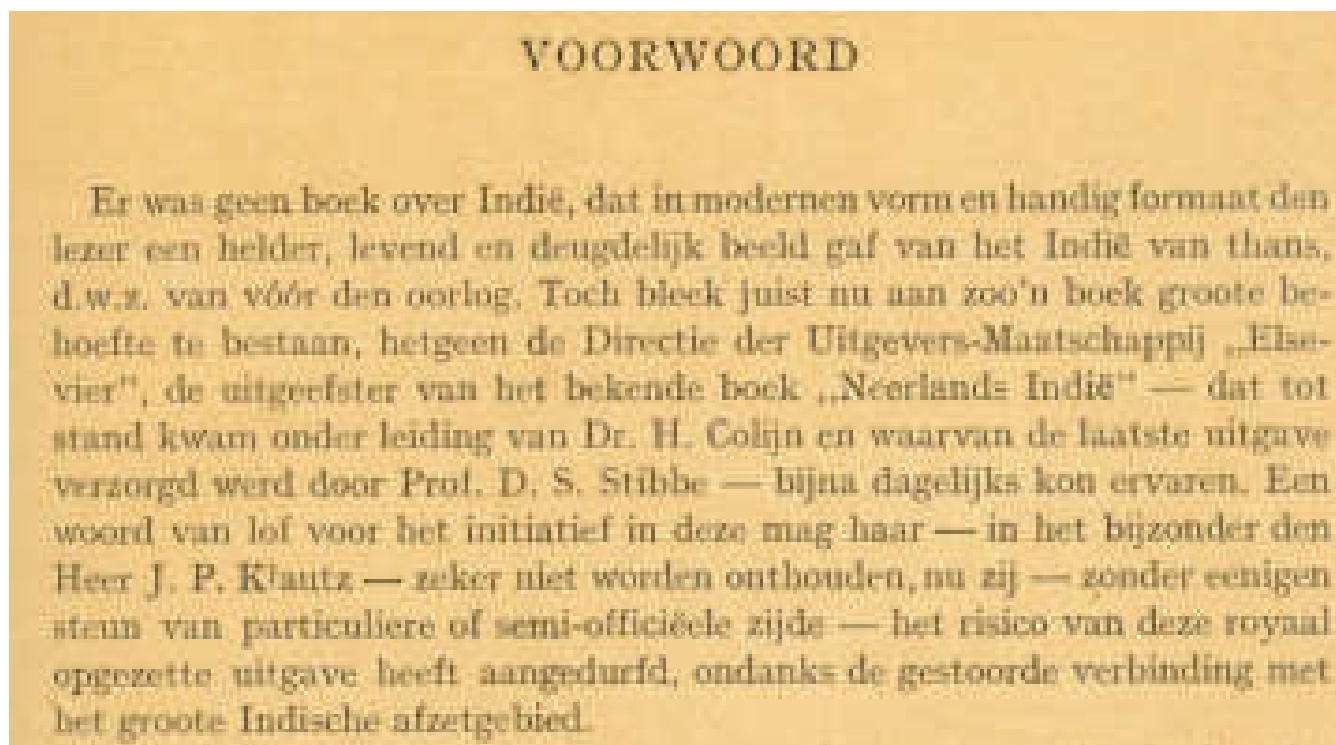
Printed in Canada.

(De nummers van brieven en voetnoten zijn doorlopend van Deel I naar Delen II, III en IV.)

(Dat er in het bezette Nederland eerst nog wel boeken gedrukt waren, bewijst de voorpagina hiernaast van het ◀ boek dat in November 1941 bij Elsevier uitgegeven was, geschreven onder leiding van de „Oud-Voorzitter van den Volksraad” in Nederlands-Indië, dat een begin was geweest van een nieuw tijdperk van colonisatie. Zie hieronder hoe voorzichtig Mr. van Helsdingen toen al zijn woorden moest wegen – anders zou het boek zeker verboden worden. Bij het onlangse (her)lezen kwam de vraag bij mij op of dit een propaganda-boek voor de N.S.B. geweest zou kunnen zijn. Want toen dit boek bij Meijer’s Boek- en Handelsdrukkerij te Wormerveer gedrukt werd, bestond het Nederlandse bewind nog in Batavia. De Japanners hadden daar nog geen inval op gemaakt, dat kwam net daarna in Januari 1942, met een overgave van het K.N.I.L. op 9 Maart 1942.

Na de bevrijding in Nederland en de rest van Europa had het erg verarmde Nederland dus nog een verdere oorlog te voeren, die pas aan het einde van 1949 beëindigd werd met de erkenning van Republiek Indonesia. Daarover gaat dit boek niet, maar het is onmogelijk om dit niet als achtergrond-tableau te zien.)

(Betekent „van vóór den oorlog” soms „van vóór de vijfdaagse oorlog van 10 tot 14 Mei 1940”? Was het een risico van de schrijver (en de heer Klautz) om dit werk aan te durven, precies omdat er geen communicatie was tussen het bezette Nederland en de regering in Londen en de koloniën?)

Al schrijvend komt het beeld uit mijn jeugd naar voren, de oorlog. Toen 10 Mei 1940 de slachting hier in het Westen een aanvang nam, was dat voor ons jongens een avontuur, wel wat griezelig, maar toch... 9 Mei 1943 is mijn broer weggegaan naar Berlijn, en daarna met vele anderen door de weermacht meegenomen tot bij Leningrad in Rusland, voor het maken van bunkers en versperringen. Ik ben 18 Juni 1943 voor de arbeidsinzet met vrijwel alle jongens uit Holland die geboren waren in 1924 afgevoerd naar de oorlogsindustrie. We gingen met 39 jongens uit ons dorp weg. Hard en lang werken, weinig goed eten en steeds zwaarder wordende bombardementen van Engelse en Amerikaanse luchtmacht. Nadat wij in November 1943 werden verplicht bij de brandweer te gaan, kwamen we natuurlijk direct in contact met de verschrikkelijke resultaten van een goed uitgevoerd bombardement. Branden die beelden opriepen van de hel met alle bijbehorende zaken, doden bij bergen, ook kinderen en veel vrouwen. Wij hebben kelders leeg helpen halen en loopgraven die voltreffers gekregen hadden. Onbeschrijfelijk zijn de dingen die onze ogen hebben gezien; machteloos hebben we ons gevoeld als ons afgesloofde lichaam eindelijk rust kreeg.

Ik herinner mij de avond van 22 December '43. We hadden die dag normaal gewerkt van s'morgens 6 uur tot 17.30 uur. Om ± 22.25 uur werd luchtalarm gegeven, zodat we met ons vieren naar de brandweerkazerne gegaan zijn, om klaar te staan, in geval van nood. Direct daarna is het begonnen, erger als we ooit gehad hadden. Toen het voorbij was, zijn we ingezet voor het blussen van de enorme branden, de nacht door, de volgende dag en de volgende nacht en door tot de avond van de 24ste December, half 12 zonder uit de kleren geweest te zijn, door alcohol en tabak op de been gehouden. De alcohol verwarmt en stimuleert het lichaam dat aan rust toe is, tot het uiterste. Daarna rol je in een verdooving waarin niets meer waarde schijnt te hebben, zelfs het leven niet. Op onze nachtelijke voettocht door de stad naar ons huis, kwamen we langs een groep lijkenpikkers, die bezig waren een kelder leeg te halen met restanten, wat voor enkele dagen nog levende mensen waren. Daarna kwamen we door een straat, die niet veel geleden had, en daar hoorden we achter verduisterde ramen vrouwen- en kinderstemmen die zongen, in een stad vol rook en stof, dood en ellende, het Stille nacht, heilige nacht. Dit overviel ons zo, omdat het niet in het beeld paste, zodat we alle vier hebben staan janken als kleine kinderen.

Ik heb dit altijd ervaren als een Lichtstraal in de duisternis, tot ons gezonden om kracht uit te putten. Vele van deze dingen hebben we gezien en beleefd, en onze hoop kwam terug bij de invasie in Normandië van de geallieerden, om ons in Europa de vrede en vrijheid terug te geven. Na de oorlog hebben Dina en ik, en toen de jongens wat groter werden met ons vieren, vele oorlogsbegraafplaatsen bezocht, o.a. op de Grebbeberg, ± 1900, het Canadese op de Holterberg, vele duizenden, het Airborne Luchtlandings-divisie kerkhof te Oosterbeek, het Amerikaanse in Limburg met 8800, het Duitse bij Venray met 42000, het Duitse te Lommel in België met 44000, het Amerikaanse by Henri Chappel in België met vele duizenden. Zeëen van leed, die we bewust de jongens hebben laten zien, als waarschuwing voor herhaling. We hebben de concentratiekampen Dachau in Duitsland en Maulhauzen in Oostentijk bezocht. Midden in de zomer word je koud als je daar nadenkt wat alles daar geleden is, als je staat in de nog aanwezige gaskamers en de crematoriums.

Als je al deze dingen in je herinnering terugroept, wordt het je bang te moede. Ik geloof dat deze dingen toen over ons gekomen zijn als een straf voor onze wandaden en die regeringen in onze naam gedaan hebben. Ik ben bang voor de toekomst, en speciaal voor onze jongens. Toen de grote slachting een einde nam in '45, waren alle mensen beziel met goede voornemens om het beter te doen. Wij hebben uitgehuld en hebben ons werk opgenomen en de grondslag gelegd voor

¹⁴⁰ Uit een brief van Willem de Raat uit Ter Aar, (1924-08-24 - 2000-06-20) geschreven aan ons op 27 Mei 1982. Hij kwam ná de oorlog pas terug, via Marche in België. (Hij vond de niet zo erg verre familie-verwantschap tussen Lydia en mij.)

de tijd van welvaart, die we jaren gekend hebben. Maar alles in ons leven heeft zijn prijs. Ook voor welvaart moet je de prijs betalen. Hier ligt het zwaartepunt in Nederland.....

XLIII

(Zaterdag 5 Mei 1945, Gouda bevrijdt zichzelf.¹⁴¹ Deze foto ontving ik van SAMH, Gouda, met de titel: „Foto 74124. Publiek op de Markt voor het commissariaat van politie tijdens het lezen van het bevrijdingsnummer van ‚Trouw‘. Links (met hoed) Gerrit de Raadt. Tegen de boom (met hoed) Henk Spee, oud-voetballer.” Deze foto staat ook op bl. 266 in „Gouda tijdens de Tweede Wereldoorlog” door M.J. van Dam, Eburon, Delft, 2006. Gouda en Zaandam waren de enigste steden die toen „zichzelf bevrijdden”.

De Tweede Wereldoorlog was dus voorbij, en hier begint het tweede deel van dit verhaal, met wat de subtitel noemt „de moeilijke tijd daarna”. Nadat oom Gerrit hierboven de festiviteiten op de Markt meegemaakt had, werd Opa op diezelfde Zaterdag 5 Mei 1945, thuis gearresteerd, en onder het gejoel van een schare mensen subiet naar het Goudse Politiebureau gebracht.....

(Hiernaast is Foto 06478 die ik in 2010 elektronisch kreeg van SAMH in Gouda. Op 5 Mei 1945 op de Markt genomen, met de Waag (gebouwd in 1668) heel rechts. Tot 2010 was de officiële beschrijving van de arrestant in deze foto een „onbekende, brildragende man”. Ik ben er van overtuigd dat de man (met een zwarte hoed) in het midden mijn Opa is. Ik heb SAMH dus daarom toen formeel verzocht om de beschrijving bij deze Foto 06478 naar iets te wijzigen dat de reine waarheid is.)

¹⁴¹ Volgens dr. L. De Jong, zoals het vermeld staat in het boek van M.J. van Dam. Burgemeester James (die ondergedoken was in de stad) liep die Vrijdagmorgen doodgevoerd naar zijn kantoor in het Stadhuis toe.

142

De twee (gekochte?) foto's boven zijn van de bevrijding van Alphen aan den Rijn op Dinsdag 8 Mei, bij de Gouwsluise brug, door Canadese troepen – uit mijn ouders' fotoalbum. B.S.-ers. m.a.w. de Binnenlandse Strijdkrachten, samen met de gemeentepolitie, hadden die ochtend al N.S.B.-ers gearresteerd. Op de website van de Prinses Irene Brigade staat een foto van hoe de Nederlandse soldaten, die een paar uur na de Canadezen kwamen, ergens in de Prins Hendrikstraat(?) ontvangen werden. De B.T. (Binnenlandse Troepen) hadden daarna een parade en grote festiviteiten met hen die een paar daag-

jes eerder nog ondergedoken waren geweest. Duitse officieren en soldaten gaven zichzelf over.)

XLIV

PROCES-VERBAAL, 22 Mei 1945. ¹⁴³	Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, District Gouda.
---	--

Jacob de Raadt, Radiohandelaar te Gouda, die vanaf 5 Mei 1945 volgens een Algemene Schriftelijke Lastgeving van den Chef van de Staf Militair Gezag is aangehouden, verklaarde:

Ik ben nimmer lid geweest van de N.S.B., noch begunstiger daarvan, noch lid van een der nevenorganisaties der N.S.B. Hoe het mogelijk is, dat men mij als N.S.B.-er aanmeldt, weet ik niet. Wel is indertijd iemand (wie weet ik niet meer) van de N.S.B. Afdeeling Gouda bij mij geweest. Deze heb ik toen desverlangd f 20.-- gegeven.

Volgens die persoon stond dit in verband met mijn bezoek aan de S.D. te Den Haag. Om-trent dit bezoek bij de S.D. in Den Haag kan ik U meedelen, dat ik tot tweemaal toe bij de S.D. ben geweest, om den oud-wethouder van Gouda, den heer E.A. Polet, uit zijn gevangenschap trachten te bevrijden. Dit is mij inderdaad gelukt. Bepaald pro-Duitsche gevoelens heb ik nimmer gehad, wel Duitsche relaties, namelijk omdat ik met mijn zoon aangewezen¹⁴⁴ was om reparaties te ver-

¹⁴² Canadese soldaten in Alphen aan den Rijn, 8 Mei 1945. In Moeder's album zijn ook fotos van de parade.

¹⁴³ Veel inlichting die hierna volgt is overgenomen uit de dossiers over Opa en oom Gerrit die bij het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging in Den Haag beschikbaar zijn voor niet-publieke inzage. Als kleinzoon kreeg ik gelukkig toestemming daartoe, en Lydia en ik bezochten dit Archief dus vier dagen lang in September 2010.

¹⁴⁴ „Aangewezen” is wel een echt geladen woord.

richten aan radiotoestellen van de Duitse Weermacht en Duitse instanties.

Ten aanzien van bovengenoemde verdachte zijn de navolgende documenten en andere goederen, welke kunnen dienen om de waarheid aan de dag te brengen, in beslag genomen:

1. Vrijstellen vordering van rijwielen;
2. Verklaring aan de Burgemeester van Gouda, en
3. Afschrift van een aan de N.S.B. te Gouda gericht schrijven.¹⁴⁵

Waarvan door mij afgelegd en opgemaakt, getekend en gesloten dit proces-verbaal te Gouda op 22 Mei 1945.

Rechercheur van Politie, Roelof Pieter Dijsselhoff.

XLV

Beste Theo,

Gouda, 4:6/45.¹⁴⁶

Nog eens een brief schrijf ik je. De volgende hierbij gevoegde lijst circuleerd hier bij diverse bekenden. Ik acht het gewenscht dat je indien je dat wilt eveneens met dezelfde kop zend aan de Militaire Commissaris¹⁴⁷ te Gouda, zoo spoedig mogelijk. Als ze het willen met de namen van jou en Saar, Aat en Kees, tante Bets¹⁴⁸, Til en Joop, en wie je nog denkt meer te kunnen teekenen. We hebben een clandestien brief ontvangen heden.¹⁴⁹ Ook weer erg in de mineur. Vader klaagt over „mijn hoofd, mijn hoofd.” Kerel is vrees erg, doch laten we de moed niet laten zakken en trachten te doen wat we kunnen.

Post deze brief dan zoo spoedig mogelijk! Moeder schrijft vanavond nog. Het beste en de h.g. ook aan Saar,

van broer Gerrit.¹⁵⁰

(Al direct na de bevrijding werden er al weer boeken gepubliceerd, die in de oorlog niet gedrukt hadden mogen worden. Een specifiek voorbeeld is „Wat heeft Groen van Prinsterer ons vandaag te zeggen?” door Dr. H. Smitskamp, (D.A. Daamen's Uitgeversmaatschappij N.V., 's Gravenhage, 1945.) In het Voorbericht staat dat de drukproef in Januari 1941 al bestond, maar helaas „Het z.g. Rijkscommissariaat vroeg de copie ter inzage. Het zetsel moest worden vernietigd, en slechts met moeite kon uit de drukproeven één clandestien exemplaar worden samengesteld.”¹⁵¹ Dit boek werd in Juni 1945, totaal onveranderd, met de Inleiding door de reeds overleden Dr. H. Colijn, gedrukt. Het is dus eigenlijk een wonder dat het boek in XLI hierboven wel gedrukt werd.)

¹⁴⁵ Uit Deel I: (1) is de vrijstelling XXXI. (2) is de Verklaring aan Liera, de N.S.B. burgemeester XXII. (3) is Opa's schrijven XXX. Brieven XXII (en XXI aan Rauter, die daarbij aangehecht was) sluiten af met de leuze „Hou Zee” die normaalweg onder N.S.B.-leden (zoals Liera) gebezigd werd. Opa noemt zichzelf „Lid N.S.B.” in brief XXI aan Rauter, waarvan Liera een week later een afschrift kreeg. Brief XXIV gaat over het „probleem”.

¹⁴⁶ Op de dag van zijn arrestatie werd Opa met 17 anderen eerst naar Den Haag en daarna na Voorburg gebracht, en hij was daar in een schoolgebouw. Zie Item L en LXXVII hieronder, en vooral **voetnoot 277**. Op de dag van deze brief was Opa al weer terug in Gouda, in een van de twee kampen bij de kaarsenfabriek.

¹⁴⁷ De Militaire Commandant in Gouda was deel van het Militair Gezag van de Binnenlandse Strijdkrachten.

¹⁴⁸ Tante Bets van Wijk was een oudere zuster van Opa, en woonde als weduwe met haar dochter Clara Jongenburger (die ook weduwe was) in de Zaalbergstraat in Alphen aan den Rijn.

¹⁴⁹ Verwijst dit naar een brief die door Opa geschreven was en door iemand uit het kamp gesmokkeld was?

¹⁵⁰ Oom Gerrit schreef op 9 Mei 1945 reeds aan brief aan C. Hess, Plaatselijk Commandant der Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, dat alles verklaarde, en hem beleefd vroeg om Opa's vrijlating. Op 30 Juni werd hij zelf ook gearresteerd. Zijn brief van 9 Mei is in ook het Nationaal Archief, samen met de brieven – een door Vader en een door tante Aat – geschreven in antwoord op deze oproep van oom Gerrit.

¹⁵¹ Dit liet mij onwillekeurig denken aan de geschiedenis van de krant van Opa, nl. „De Galg van Eindhoven”.

Lieve kinderen en kleinkindertjes,

Gouda, 7 Juni '45.

Maandag j.l. ontvingen we Theo's brief, hoewel ik aan 't postpapier dacht te bemerken, dat Saar me had geschreven, maar niettemin was ik heel blij met een schrijven van Theo, maar 't moet niet zijn dat ik alléén blij ben met een schrijven van Theo; er is hoop ik na al dit gebeuren nog een klein plaatsje overgebleven voor medeleven voor eene bedroefde schoonmoeder?

Medeleven kan nooit van ééne kant komen en daar 't ook in jelui huwelijk wel eens, ja meermalen is geweest, 't deelen in de zorgen die jelui deel waren, ware 't Vader en ik dien jelui den Heere opdroegen en deden wat we konden om uit de verte hulp te bieden, 't zij moreel of financieel.

Dit moest ik even schrijven omdat je mijne kinderen bent en ben graag eerlijk en heb niet graag dat er iets zit. Ik weet Saar, je hebt recht van spreken; er was hier in huis iets wat niet strookte met ons Nederlandsch gevoel.¹⁵² Maar daar het geen inbreuk maakte op het geestelijk leven, hadden we er daar naar vermoeden nooit iets van, ook Vader niet. Vader is te makkelijk en te vriendelijk geweest tegen onze vijanden, geheel wat lichtzinnig, en moet daar dunkt mij voor boeten.

't Smart me zeer en als ik alleen in huis ben, roep ik man, mannie, maar geen antwoord. Al vijf Zondagen is hij weg, nooit meer een kus, en nooit meer wat kunnen zeggen en dan vol zorg over hem te zijn is zoo vreeselijk. En dan op zoo'n kleine afstand hier vandaan.¹⁵³ Ik had hem nog liever ziek thuis, om voor hem te zorgen. Maar nu basta, niet steeds over ons zelf, 't zou te egocentries worden.

Gelukkig maken jelui 't goed en vorderen weer met je huishouding. Als nu het gas er maar weer is, hè, Saar? Want alle dag dat gestook en die vuile handen is maar meer dan vervelend. Maar wat hebben we een voorrecht van de pakketten, alhoewel 't broodrantsoen nog pirrible blijft. Want kaaken zijn heerlijk maar voor bijvoeding lusten ze liever nog iets meer. Wat kan men die worstjes met reuzel en als men 't heeft een stukje boter in de koekepan even bruin braden in heet vet en dan stil laten seuteren, wat heeft men dan nog een lekkere jus.

't Groentenvraagstuk is hier moeielijk. 't Is dat ik nog wat appeltjes heb of in de flesschen, anders had men alle dag geen groenten. Aartje gaat zeker ook al wat medeëten? Wat heb je weer een zorg gehad met die kralen in Jaapje's neusje. Ja, je komt voor alles te staan, maar 't is gevaarlijk. Een van onze kindertjes heeft het indertijd ook gedaan. Met knikkertjes uit de mozaïekdoos. Gelukkig als 't maar weer goed afloopt.

't Is een echte Dik Trom. We hebben meen ik dat boek nog, of hebben jelui 't soms tezamen gelezen toen hij moest geboren worden?¹⁵⁴ Mien was blij met de kaart van de lieve jongens. 'k Wil gelooven dat je kluchten beleefd met dat hondje,¹⁵⁵ 't was hier al zoo'n film met Heesa de kat. 't Kanarietje zingt heel lief en is een schattig rustig vogeltje.

¹⁵² Moeder had waarschijnlijk een (boze?) brief geschreven die een vraagteken stelde achter al het gebeurde.

¹⁵³ Op de dag van deze brief was Opa al terug in Gouda, in een kamp bij de Kaarsenfabriek. Die kampen werden „Kamp Vught” en „Kamp Westerbork” genoemd; Opa noemde het „Kamp Apollo” (de naam van die firma).

¹⁵⁴ Dit bekende boek (van C.J. Kievit) is nu nog in mijn bezit, vroeger door mijn vader en zijn broer en zusters gelezen. Andere boeken zoals Pietje Bell mochten **niet** gelezen worden; die bevatten naar zeggen wat grove taal.

¹⁵⁵ Ik wist niet dat mijn ouders toen een hond(je) hadden. Later wel, in Suid-Afrika. (Eerst **Hertha**, toen **Gouda**)!

Je schreef me over Jaapje's laate slapen. Lieve kinderen, laat hem overdag niet meer slapen. Zet hem liever vastgebonden in z'n stoel voor 't raam of aan de tafel, dan slaapt hij des avonds vroeg in. Anders bevordert 't slapeloosheid en laat hij vooral rustig zijn tegen de avondboterham. Wasch hem lekker geheel af en goed in 't donker. Als hij dan slaapt kan je nog z'n raam wat open gaan zetten. Help kindertjes er in want 't is zoo lang licht en warm en de zomer neemt toch af, ze transpireeren zoo gauw. Als ze overdag slapen, slapen ze gauw te lang en 'n groot mens kan ook dan des avonds niet in slaap komen.

Maar als jelui zoo stil zaten aan tafel na 't eten, zaten jelui zoo echt zoet, daar moet een kind aan wennen, dat is wel weer even werk. Maar we zijn niet voor niets Vader en Moeder. Wat mooi gewicht heeft Aartje; Zondag j.l. heb ik in 't park gezeten, daar was een lief kindje van 8 maanden die woog 18 pond. Dat vond ik een flink kindje en nu Theo schrijft dat hij bijna 16 pond weegt¹⁵⁶ en hij pas ziek is geweest, vind ik 't heusch niet mis. Maar 't ééne kind is grover als 't andere. Jaapje had altijd een dikke broek vol, die herrlichheit. Heeft hij¹⁵⁷ ook zoo'n snoezige lok op 't hoofdje?

Ach ik kan zoo verlangen, maar 'k ga niet uit Gouda. Want ik wacht op Vader, en verbeeld je als hij soms eens thuis kwam en ik was er niet. De berichten welke we somtijds krijgen zijn klagen vooral over 't hoofd. Hij heeft te veel te denken en blijft te veel alleen. Anderen vormen clubjes en hij borduurt er te veel op door. Gisteren heb ik hem nog geschreven; iemand wou het medenemen. 'k Heb hem opgebeurd. Ach, 't is voor ons ook zoo droevig. Wij kunnen er ook zoo weinig aan doen, er is geen speld tusschen te krijgen, en boterhammen willen ze niet doorgeven.

Bep is vanmorgen naar Mr. Smit¹⁵⁸ en naar Militair Gezag. Gerrit's schrijven en vele handteekeningen zijn verzonden, dat is ook maar niet 1-2-3. Alles heeft z'n tijd noodig. En nu is ons gebed of de Heere de harten wil neigen en of 't in 's Heeren raad mag bestaan dat Vader weer in vrijheid komt. We mogen niet dwingen maar vragen „Heere Uw wil geschiede”. 't Is ons opstaan en naar bed gaan. Als we elkaar goede morgen wenschen zeggen we al, „alweer een dag en gelukkig mooi weer voor Vader”, want slecht weer is 't binnen zijn en hij mag maar iets doen. J.l. Zondag heeft Ds. Ten Brink in 't kamp¹⁵⁹ gesproken en verleden week Donderdag kreeg ik Ds. Elzinga op bezoek; die had spreekuur gehad in 't kamp. Vader was ook bij hem geweest. Vader schrijft en zegt maar dat hij onschuldig is en geen N.S.B. Waarvoor ze hem vasthouden zullen we misschien later hooren. Zondag preekt Ds. Koenekoop en ook Majoor Wels van 't Leger des Heils kwam z'n groeten brengen. Hij had ook met hem gesproken.

Hadden de predikanten deze menschen al die jaren niet meer op moeten zoeken en 't niet zoover laten komen en contact met hun moeten zoeken? Ze beschouwen de leden zoo dikwijls als lucht der gemeente; een herder loopt toch ook met een schopje en werpt een kluitje als er een schaap afdooft? Is dat niet een eenvoudig beeld van de Goede Herder?

Vele mannen en zonen komen hier thuis. Op de Turfmarkt werden er 3 een aubade gebracht. De buurtvereniging met burens alles door elkaar gaan met vlaggen, bloemen, levensmiddelen op een versierd wagentje er heen, worden toegesproken en toegejuicht. Wat een blijdschap na al die zorgelijke jaren voor die menschen.

Maar nu ga ik eindigen. Ik zou 't schrijven afleeren. De bloemen staan mooi in de tuin. Bep heeft er zoo'n liefhebberij in hem te beplanten. Als Vader nu eens huisarrest kreeg kon hij buiten zitten. Wie weet wat 't uitwerkt.

¹⁵⁶ Arie's gewicht was dus bijna 8 kilogram toen hij 7½ maanden oud was.

¹⁵⁷ Hier wordt Arie bedoeld.

¹⁵⁸ De heer H.S. Smit was hoofd van de Politieke Opsporings Dienst (P.O.D.) te Gouda vanaf eind Mei 1945. Die naam werd later gewijzigd naar Politieke Recherche Afdeling (P.R.A.) Bij CABR zijn er dossiers met allebei die benamingen.

¹⁵⁹ De twee loodsen bij de Kaarsenfabriek waren toen al in gebruik.

Kus de lieve kleintjes. Groet Kees en Aatje¹⁶⁰. Gerrit heeft 't weer met Joop¹⁶¹ in orde gebracht. Ach die jongen is ook in dezen tijd van de kook. Maar niettemin mag hij niet alles zeggen. Je kunt elkaar nog hard nodig hebben.

Nu lieve kinderen, Weest den Heere in alles bevolen.

Je zoo liefhebbende Moeder.

XLVII

MILITAIR GEZAG. BEVEL GEDWONGEN VERBLIJFPLAATS.

De Militaire Commissaris voor GOUDA e.o.,

Mede uitoefenende de bevoegdheden, toegekend aan het Militair Gezag in het vorengenoemd gedeelte van het in bijzonderen staat van beleg verkeerend grondgebied van het Rijk in Europa,

Overwegende, dat het noodzakelijk is, dat aan na te noemen personen in het belang van de veiligheid van den Staat tot nader order een gedwoingen verblijfplaats worde aangewezen;

Gelet op de desbetreffende bepalingen van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg;

BEVEELT

Aan J. de Raadt, Thans gedetineerd te Gouda,

Dat hij zich met ingang van het tijdstip, waarop een afschrift van dit bevel aan hem zal worden uitgereikt of hem daarvan op eenige andere wijze kennis zal worden gegeven, niet zal mogen begeven buiten het perceel Turfmarkt 83¹⁶² te Gouda, hetwelk hem hierbij als verblijfplaats wordt aangewezen;

de onverwijlde aanhouding en overbrenging van de gerequireerde, indien hij zich elders mocht bevinden, naar voornoemd perceel.

Gegeven te Gouda, den 8 Juni 1945.

De Militaire Commissaris voor Gouda e.o.,

De Res. Majoor,

(w.g.) J.A. Hagedoorn.¹⁶³

Overtreding of niet nakoming van dit bevel of verhindering of belemmering van de uitvoering daarvan, is ingevolge art. 26 vierde lid van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg als misdrijf strafbaar met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van ten hoogste tien-duizend gulden.

XLVIII

Mr. H.P.C.M. de Witt Wijnen¹⁶⁴, Mr. C. Jonker,
Advocaten en Procureurs,
Politieke Opsporingsdienst, Gouda.

Gouda 18 Juni 1945.

¹⁶⁰ Op 3 Juli 1945, kort na deze brief geschreven werd, gingen oom Kees en tante Aat van Kooten met Jacqueline en Anton weer terug naar hun huis te Voorburg.

¹⁶¹ Oom Joop Schoo had een (huis)schildersbedrijf in Bodegraven. Later haalde hij ook een diploma als drogist in de zaak van zijn vader, die hij overnam en jarenlang bedreef te Schoolstraat 10, zijn ouderlijk huiadres.

¹⁶² Deze kennisgeving is gedateerd 8 Juni 1945 maar werd blijkbaar pas door Opa ontvangen op 18 Juni 1945. Hij kon weer naar huis.

¹⁶³ Commissaris Hagedoorn was hoofd van het Militair Gezag in Gouda van 8 Mei tot 1 Augustus 1945.

¹⁶⁴ De heer de Witt Wijnen was wethouder (Liberaal) en loco-burgemeester geweest, had ook een periode van gijzeling doorgemaakt, en werd na de oorlog weer in zijn ambt hersteld met burgemeester James.

Mijne Heeren,

Hierdoor bericht ik U, dat mij door de familie van den geïnterneerde J. de Raadt te Gouda is verzocht verdediging van den verdachte op mij te willen nemen. In principe heb ik dit niet geweigerd.

Mocht echter de inzage van het dossier, welke ik verzoek mij t.z.t. toe te sturen, en/of het toekomstige onderhoud met client zelf, my reden geven deze verdediging niet te accepteren, dan zal ik U hiervan kennisgeven.¹⁶⁵

Inmiddels teekent,

Hoogachtend,

C. Jonker.

IL

Lieve Theo,

(Gouda) datum onbekend¹⁶⁶

Juist heb ik Gerrit geschreven, en vouw die brief ook met een woordje voor jou. 'k Stuur hem je waar ook het strookje nog aanzit.

Jongen, je houding was niet goed; hij is je broer en zegt Jezus zelf niet: Wij moeten niet 70 x maar 70 x 70 x vergeven? Hoevele zonden worden er niet bedreven die nooit aan 't licht komen? Daaruit blijkt Gods bemoeienis met hem, en dat hij daar er over moet denken is heel zwaar. In Mattheus 25 vers 36 spreekt hij: Ik was in de gevangenis en gij zijt tot mij gekomen. Dan zullen de rechtvaardigen Hem antwoorden, zeggende wanneer hebben wij U in den gevangenis gezien en zijn tot U gekomen? En de Koning zal antwoorden, voor zooveel gij dit één van deze mijne minste broeders hebt gedaan, zoo hebt ge dat Mij gedaan.

Zie Theo, dat wou ik je nog even zeggen. Blijf er niet op zien, schrijf hem een briefje terug en spreek er nooit meer over. Dat is ook edel en 't is ook mijn oudste jongen.

Je liefh. Moeder.

L

(WAT GEBEURDE ER NA DE ARRESTATIE VAN OPA ?)

(volgens zijn verklaring aan Advocaat van Doorninck)¹⁶⁷

Op 5 Mei 1945 werd ik gearresteerd en overgebracht naar het politiebureau Arti-Legi aan de Markt. Vandaar werd ik vervoerd naar Den Haag, vandaar naar Voorburg en op 8 Juni weer terug naar Gouda, naar het kamp Kaarsenfabriek.¹⁶⁸

Nadat ik daar ca. 2 weken vertoefd had, werd ik opgeroepen naar het kantoor der fabriek, waar door een agent van Politie, in tegenwoordigheid van een burger my eenige vragen werden gesteld en een proces-verbaal werd opgemaakt. Men vroeg my:

¹⁶⁵ Dit document in het Nationaal Archief bevat een woord „Vervallen” in rood potlood. Adv. Van Doorninck werd later aangesteld.

¹⁶⁶ Oom Gerrit werd op 30 Juni 1945 gearresteerd. Deze brief schreef Oma kort daarna, in antwoord op een brief van Vader aan oom Gerrit, die natuurlijk niet meer thuis was. Dié brief was dus door Oma onderschept geweest.

¹⁶⁷ Bron: Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, Den Haag. Dit geschrift werd geschreven tijdens Opa's huisarrest. Omdat er nooit een Tribunaal gehouden is, heeft Advocaat van Doorninck dit verweer natuurlijk nooit gebruikt. Het is daarom misschien een **groot raadsel** hoe dit document ooit in Opa's dossier bij CABR kwam.

¹⁶⁸ Deze tocht is ook beschreven in het boek „Gouda in de Tweede Wereldoorlog”, (M. J. van Dam), p. 272-273.

- a. „Zyt U lid of zyt U lid geweest van de N.S.B.?” Antwoord: „Neen.”
- b. „Zyt U sympathiseerend lid of donateur ervan geweest?” Antwoord: „Neen, doch ik heb vernomen, dat ik toch op de, dat is HUN lyst sta.”
- c. „Kunt U daarvan een verklaring geven of heeft U een vermoeden?” Antwoord: „Ja. Ik heb wethouder Polet bevryd uit de gyzeling. Dit is een vaststaand feit, want hy is my, na zyn bevryding, komen bedanken¹⁶⁹. Bovendien heb ik dit gedaan in overleg met zyn beide broers, woneende aan de Graaf Florisweg. Deze bevryding heb ik verkregen met gevaar voor myn eigen leven door 2 á 3 maal te gaan naar den Sicherheitsdienst te Den Haag.

Toen Polet bevryd was kwam er na eenige maanden iemand aan de Wydstraat naar my toe die zeide te komen van het Kringhuis der N.S.B. aan de Haven. Hy zeide: „U zyt by de Sicherheitsdienst in Den Haag geweest, niet waar? Voor Polet, die is vrygelaten.” Antwoord: „Ja.” „Wilt U dan maar even f 20 (het kan ook zyn dat er gezegd is f 30) betalen voor het Kringhuis?”

De schrik sloeg my om ’t hart. Wat moest ik doen? De groote vrees voor de S.D. beklemde my. Betaalde ik niet, wat zou er dan gebeuren? Zou men my arresteeren? Ik begreep, dat er verband was gelegd tussen S.D. en Kringhuis. Betaalde ik wel, dan was ik er van af. Ik betaalde.”

(Tot zoover de uiteenzetting voor den politieagent; ik kon weer heengaan naar het kamp.)

Van dien tyd af ben ik altyd in vrees geweest wat er nog eens met me zou gebeuren. Zou men nog weer niet eens om een tweede of derde som kunen komen? Ik gevoelde, dat ik myn vryheid kwyt was en onder chantage leefde. Hoe deze gelden daar geboekt zyn weet ik niet doch heb wel een vermoeden. Ik denk dat ze het als contributie hebben geboekt.

Vanaf dien tyd heb ik bemerkt, dat de N.S.B. menschen wat vriendelyker, al te vriendelyk tegen me werden. Ik heb dit trachten te omzeilen door my met hen niet in te laten.

Door sommige lieden werd ik niet meer teruggegroet als ik hen groette. Ik kon, als men my vroeg of ik lid was van de N.S.B. niet anders dan ontkennen, hoewel dit in verband met de bevrydings-history en die betaling, tamelik gevaarlyk was. Er zoo min mogelyk over spreken om niet in gevaar te komen was het beste. Maar de menschen lieten me niet met rust. Als men my vroeg „Zyt ge N.S.B.-er?”, heb ik meestal geantwoord: „Zie naar myn werken, want die zyn die van my getuigen.” Toen een keer de scriba van de Kerkeraad het my vroeg, heb ik volmondig geantwoord: „Neen.” Welke werken het zyn die van my getuigen zal uit het vervolg blyken. Dat ik GEEN N.S.B.-er geweest ben blykt uit het volgende:

In het kamp zynde heb ik Velthuysen, den kringleider der N.S.B. gevraagd of hy my kende als lid. Antwoord ontkennend. Hy zou het nog eens extra aan den administrateur vragen. Den volgenden dag deelde hy mede, dat ook deze my als lid niet kende. Ik heb dit hem toen zelf nog eens gevraagd, en ontving gelyk antwoord.

Het volgende voorval geeft ook een duidelyk beeld: Met 17 anderen werd ik vanaf Arti-Legi op 5 Mei met een auto naar Den Haag vervoerd en kwam ten slotte op 6 Mei in een school terecht in Voorburg, waar we eenige dagen en nachten hebben doorgebracht. Ik lag daar op den grond vlak naast de meest vooraanstaande N.S.B.-ers en hoorde hun gesprekken, doch ze vertrouwden my niet. Ze waren myn onmiddelyke tegenwoordigheid zat en hebben toen een list verzonnen om my

¹⁶⁹ Het is wel heel raar dat niemand ooit wethouder Polet hierover ondervroeg, maar wel Albertus van Wijk!

uit hun nabyheid te verwyderen. En dat op een manier welke ze fatsoenshalve blykbaar zelf niet aandurfden.

Op een gevegeven moment komt er een zekere Hilligers, een chauffeur, tussen my en hen inzitten en zet sich op myn voet. Ik verzoek dit na te laten. Toen zet hy sich op myn knie. Ik verzoek andermaal dit na te laten. De man is in druk gesprek met den ex-burgemeester en de anderen. Ik maak hun erop attent, dat dit toch geen manier van doen is. De ex-burgemeester Acket zegt toen: „Mynheer de Raadt doet toch niet met onze konksie mee, dan gooiën we hem er maar uit, want we leven nu toch weer in het liberale stelsel.”

Zoo was er dus voor my geen plaats. De kerel wierp sich languit naast my op myn lichaam, en ik moest van benauidheid verkwynen. Het heele lokaal lag stampvol met mannen. Er was geen halve vierkante meter meer vry. Alleen by de deur kon men slechts staan. Om dat den heelen nacht te voorkomen heb ik een bewaker een andere plaats gevraagd die my werd aangewezen in een ander lokaal, waar geen stroo op den grond lag. Zoo lagen de „Kameraden” op stroo en de niet-kameraad op de planken. Zoo werd ik eruit gewerkt.

Nog een vuiligheid is er uitgehaald op den dag van 5 Mei kort voor myn arrestatie. Het was ca. 9 uur. Ik ging een boodschap doen voor myn vrouw en ontmoet Kuiken¹⁷⁰, den N.S.B.-er, die vlak bij mij woont. Hy groette my en ik groette terug.

Toen ik van de boodschap terugkwam stak ik met myn dochter samen de vlag uit. Daarna ging ik een andere boodschap doen, ontmoette Kuiken, ik groette, hy draaide zyn hoofd om en wilde me niet zien. Ik bemerkte, dat dit opzet was. Toen ontmoette ik den N.S.B.-er Blitterswyk, die my intimideerde door te zeggen: „Je zet een Oranjevaasje voor de glazen, maat dat helpt niet. We hebben je toch by je staart.”

Nu stond er by my zoo'n vaasje niet voor het raam, zoodat ik hem eerst niet begreep. Hy ging staan praten by het huis van Kuiken. Toen ik thuiskwam begreep ik hem want er stond een vaasje (niet voor het glas, doch op de tafel). En dat was inderdaad een Oranje-vaasje gemerkt met de letters J.-B. (Juliana-Bernhard)¹⁷¹. Myn vrouw wist me te vertellen dat Blitterswyk met zyn handen naast zyn oogen tegen de ruiten had staan te gluren en inkyken en zoo begon ik hem toch een beetje te begrypen.

Waarom dit verhaal? Let wel. Hier is de ontknoping.

Ik word gearresteerd en men laat my samen met Kuiken den N.S.B.-er naar Arti-Legi loopen. Daar gekomen moet ik iets uit myn zakken neerleggen op het hek (de balie) die zich in de zaal van het kantongerecht waar ik my bevond, bevindt. Kuiken doet hetzelfde, hy staat naast my. De beambte neemt het van ons beiden mee naar boven en komt eenige oogenblikken daarna beneden en toont my een rode kaart, waarby hy vraagt: „Behoort die kaart by U of by Kuiken?” Ik vraag de kaart te zien en deeze blykt te zyn een versch geschreven (niet getypde) kaart van rood karton, niet voorzien van het zoo bekende driehoekje van de N.S.B. Daarop staat aan de bovenkant gedrukt „Noodkaart”. En dan volgt „Lidmaatschapskaart van:” en dan met inkt geschreven „J. de Raadt, Turfmarkt 83” te Gouda. Dit natuurlyk weer met inkt ingevuld.

¹⁷⁰ Heel waarschyjnlyk „Kuyken”, ook op andere plaatsen,

¹⁷¹ Aandenking van het huwelyk van prinses Juliana in 1937. (Moeder had een grammfoonplaat met de mars „Lippe-Dettmold, eine wunderschöne Stadt” waarop met dit huwelyk Nederlandse woorden waren gemaakt.)

Nu is verder commentaar overbodig. Zulke practyken houden alleen landverraders erop na. Van my was niets te verraden, want ik was nooit lid der N.S.B. doch ik zou een leelyk woord willen gebruiken: Men heeft my erby willen – „LUIZEN”. En dit „bij-luizen” schynt daar een vaste gewoonte te zyn. Ik ontving destyds een brief van de N.S.B. waarin men my meedeelde, dat men my AUTOMATISCH zou OVER-schryven als lid, waarop ik in krasse termen heb gereageerd door te schryven dat er NIETS over te schryven was (Copie van de brief in handen van de P.O.D.)

Toen ik in het kamp den heer Velthuysen (Kringhuis) vroeg of het PERSONEEL van het Kringhuis betrouwbaar was geweest, kreeg ik ten antwoord: „Neen, onbetrouwbaar”.

TOT HEDEN WEET IK NIET WAT MY ALS GEDETINEERDE TEN LASTE WORDT GELEGD. Dit komt in stryd met myn rechtsgevoel, daar ik straf onderga zonder vonnis, en zonder dat de instantie die my vonnissen moet, nog bestaat.

Ik hoor noemen, dat het gaat om een brief aan Liera (voorheen N.S.B.-burgemeester van Gouda.). Deze brief moet beginnen met „Kameraad” zoo zegt men, en getuigd tegen mij. Liera heeft my en myn zoon steeds tegengewerkt. Zoo iemand noemt men geen kameraad. Hier de feiten:

A. Toen ik destyds een hoeveelheid kachelblokken had gekocht, waarvoor ik den richtprys had betaald doch het vervoer en kloven extra betaalde (welke laatste betaling volgens de wet, dien ik niet kende op dat punt, niet mocht plaats hebben) werd ik op een dag, dat de burgemeester en commissaris Hess niet in de stad waren, door een zekeren agent de Bruin (thans geschorst) zoo maar gevangen genomen en in de cel gegooid. De behandeling daarna was beneden peil en kan ik hier niet over uitweiden. Ik deed den volgenden dag myn beklag by den burgemeester, hoofd der politie. Resultaat: NIHIL. De copie van de brief is in myn bezit en is gewoon geteekend Hoogachtend J. de Raadt en vangt niet aan met kameraad. Dit is de eerste openlyke tegenwerking geweest.

B. Hier volgde de tweede tegenwerking: Wy wilden omdat door de Duitschers de zaak aan de Wijdstraat werd leeggeroofd (wat men koopen noemt) deze zaak zien te sluiten, daarby aanvoerende, dat we geen winkel, vallende onder de winkelsluitingswet hadden, doch een werkplaats met showroom. Resultaat: NIHIL.

Mijn zoon, eigenaar der zaak, is toen gedaagd voor het kantongerecht, waarby Liera getuigen à charge zond. Wy verloren, alhoewel we trachtten aan te toonen, dat we agenten hadden, die voor ons verkochten als winkeliers en wy dus geen winkelier doch kleinfabrikant waren.¹⁷² De zaak werd door ons verloren.

We gingen in hooger beroep by de Rechtbank in Rotterdam. De rechters twyfelden na het verhoor. Liera had weer zyn getuigen à charge gestuurd. We verloren. En zoo werkte Liera ons steeds tegen.

Er schynt nog een brief te bestaan aan Liera. Daarin moet uitkomen naar men zegt dat ik N.S.B.-er ben. Ik heb van die brief ook een copie, en daarin staat een groote stommiteit, want als ik het heb over iemand, die in mijn plaats benoemd werd, dan staat daar tusschen haakjes achtergetypd „OOK GEEN N.S.B.-ER”. In het kader van de brief is dat een stommiteit en al zou er onder die brief nu duizendmaal staan „Hou Zee” of zo iets, dan zegt dat niets. Deze brief is een camouflage-

¹⁷² Zie „De Galg van Eindhoven” voor details over de problemen met de inbeslagneming van radio's in Juni 1943.

brief met als doel, dat geheel anders is dan datgene wat er als doel in wordt voorgesteld. Het doel dat erin wordt voorgesteld, is: Aangewezen te worden als erkend radiobedryf voor het repareren van toestellen, en wel voor hen, die toen nog een toestel mochten bezitten.

Dit is het eerste doel. Hiet niet genoemde doel is: Als we als zoodanig waren aangewezen, hadden we de „vrye slag” en konden doen wat we wilden, dat wil zeggen, voortgaan met al datgene wat in 't belang was van onze klanten die het verboden was een toestel te bezitten.

Het loopt in de tientallen, dien we een oud beestje geleverd hebben om in te leveren, waardoor men zyn mooie en goede andere toestel kon behouden.¹⁷³ Deze brief en voor zoover ik verneem, een van ongeveer dezelfde strekking aan Rauter, de Duitscher van wien de radiobeschikking afkomstig is, **MOET MEN BEZIEN IN HET KADER VAN HET ONDERGRONDSCH WERK.** Dit werk deden we bovengronds en niet in combinatie met een organisatie, doch als eenlingen. Daarom niet minder dan wat anderen deden.

Wie deze brieven en ons heele optreden **ZOO NIET BEKYKT**, komt slechts tot de conclusie dat we met de voorgenoemde instanties samenwerkten. Wie objectief wil oordelen en wil letten op de feiten, die hierna nog zullen vermeld worden, zal ons indeelen by hen, die zuiver zyn van besmetting. Onze offers zyn niet gering geweest.

Wat te denken van het feit, dat terwyl Liera en Schadee (destyds luitenant der politie en SS-man) twee handen op een buik waren, Schadee me steeds heeft tegengewerkt? Schadee heeft zelfs geweigerd ontvangstbewyzen af te geven van radiotoestellen door myn zoon op normale wyze als handelaar ingeleverd, terwyl ik een schryven van hem ontving, waarin ik, als ik niet deed wat hy verlangde, als **SABOTEUR** zou worden behandeld. Een daarop betrekking hebbende brief heb ik in myn bezit.

En dezelfde Schadee heeft het zoover met my gebracht, dat ik opgebeld werd door de Sicherheitsdienst te Gouda om daar te verschynen, waar ik nauwelyks aan vervoer met den overvalwagen, die gereed stond, ontkomen ben. Had het aan Schadee¹⁷⁴ gelegen, dan was ik (ik kon dit opmerken uit het in myn tegenwoordigheid gevoerde telefoongesprek) gevangen genomen.

Voortgaande verwys ik naar een brief van en een aan ds. Van Nes, Jodenzending, waaruit blykt, dat ik in oorlogstyd aan het werk ten behoeve der Joden heb bygedragen.

Over de bevryding van Polet uit de gyzeling¹⁷⁵ zal ik niet veel meer zeggen dan alleen dit, dat ik in dien tyd daarvoor met zyn broers deze zaak biddend heb overwogen, terwyl ik, gedurende den tyd, dat we op zyn bevryding wachten, een brief zond aan ds. Ten Brink (waarvan copie in myn bezit) en waarin ik dezen opwek, aangezien de bevryding van Polet my is toegezegd, het gebed te vermeerderen.

Ook Albertus van Wyk, dien ik uit de A.R. Party goed ken, heb ik bevryd uit de gyzeling. Dit wordt tegengesproken, doch 3 weken van te voren ben ik by zyn broer K. Van Wyk geweest. Waar ik dezen niet aantrof doch wel diens vrouw, welke ik zeide, dat ik voor die bevryding myn

¹⁷³ Zie ook de ruilobjecten in XXXVII in Deel I.

¹⁷⁴ Schadee verliet Gouda op 1 Mei 1944 en ging toen naar Delft.

¹⁷⁵ Wethouder Polet was van 1 Juni 1941 tot 10 Juli 1942 bij vier plaatsen gegijzeld: te Schoorl, Buchenwald, Haaren en St.Michelsgestel. Het lijkt alsof gijzeling in die tijd normaalweg ongeveer een jaar duurde.

best ging doen. Deze zeide: „Als het toch eens mogelyk was, want daar heeft iedereen zyn best al voor gedaan.”

En na 3 weken WAS de man bevryd. Kort daarna heb ik op ernstig verzoek van diens echtgenote myn best er voor gedaan, dat K. Vermey (Blekerssingel) niet in Duitschland behoefde te gaan werken. Ik deed dit niet eerder dan dat de kerkeraad van de Geref. Kerk daarin gehoord was daar ik bemerkte, dat al myn pogingen om voor anderen wat of veel te doen, verkeerd werden uitgelegd.

Twee maal heb ik een verhoor moeten ondergaan van den Sicherheitsdienst alhier opzichts ds. Ten Brink.

Vraag: „Is U lid van de Geref. Kerk?” Antwoord: „Ja.”

Vraag: „Komt U in die kerk als er gepreekt wordt?” Antwoord: „Ja.”

Vraag: „Hoe preekt die dominé? Bemoeid hy zich in de preek met de politiek?”

Antwoord: „Ds. Ten Brink is een verstandig man. Hy heeft genoeg aan het evangelie.”

De tweede keer werd ik over deze zaak andermaal verhoord toen ik door de S.D. was opgebeld omtrent die radiotoetsellen om daar te verschynen. De vragen waren vrywel eenders. Men geloofde my niet.

Ik verwys nog naar het schryven aan den heer Muilwijk, waar ik de gedachte opperde het voornemen te hebben een Jodenkind te willen adopteren. Waarop de heer Muilwijk reageerde met de woorden: „Wees maar voorzichtig, je weet niet wat je in je huis haalt. NU zal je ze opvoeden, en als ze groot zijn, schieten ze je dood.” Daarop heb ik geantwoord: „Ik heb U gezegd, dat ik niet zoo'n kwade dunk heb van de Joden en niet veronderstel dat een Jodenjongen slechter zou behoeven te zyn dan de mynen.”

Ik wys naar de levering van radiotoestellen aan Nederlanders in verboden tyd, die naar den Engelsche zender wilden luisteren, welke leveringen plaats vonden met gevaar voor myn eigen leven zoo het zou uitkomen. (Van Heuvelen, Hotel de Zalm, Korfmarkt, boeren in de omtrek, enz.)

Ik verwys naar een schryven aan den Kerkeraad waarin ik voorbede verzocht voor den nieuw benoemden burgemeester (James).¹⁷⁶

Ik verwys naar myn drie en dertig jarig lidmaatschap van de A.R. Kiesvereniging waarvan ik ca. 8 jaar bestuurslid (secretaris) ben geweest, een voorstander zonder nevenbedoelingen. Daarby verwys ik naar de nummers 44 tot en met 50 van de Goudsche Post, AR blad van Gouda, en waarin ik onder het hoofd „In den Kruitdamp” op de tweede pagina opkom voor den stryd onder de naam van Koning Jezus.

Ik verwys daarby naar het opschrift van een toespraak door my gehouden in een leden-vergadering van de A.R. Kiesvereniging, waaruit voldoende myn ligging blykt, gelyk uit de artikels in Goudsche Post. Ik meen recht te hebben op vertrouwen als ik aantoon, dat ik myn sporen heb verdiend.

Ik hoor nu telkens verluiden van brieven die zouden aantoonen dat ik lid van de N.S.B. zou geweest zyn, brieven aan Liera. Ik zou die brieven kunnen verdedigen en doe dit met een voorbeeld:

¹⁷⁶ Deze brief zag ik in het Nationaal Archief in Den Haag in September 2010. (Het was Opa's eigen afschrift van de brief, die eerst opgescheurd was geweest maar later weer netjes aanelkaargeplakt was.)

Als ondergrondschen zich kleeden in uniform van politie, marechaussee en Wehrmachts-angehörigen, met valsche papieren en documenten werken, en toch geen politieagenten of marechaussee ZYN, doch dit waren IN SCHYN, is het dan niet mogelyk, dat zulke brieven van my dan ook geschreven zyn MET DEN SCHYN?

Ik heb jaren beleefd van groote vrees volgend op de bevryding van Polet. Kan men dat niet begrypen? Kan men daar niet inkomen?

Toen ik ca. 4 weken in het kamp was geweest, kwam langs de kribben een heer met een band om de arm „chef”. Het was de heer Van Rees. Ik sprak hem aan. Hy bleek te zyn iemand van de B.S. of de M.P. Hy vroeg myn naam en vroeg of ik de vader was van dien De Raadt, dien hy kende uit het kampleven van de Geref. Bond van Jeugdorganisaties.¹⁷⁷ Ik antwoordde van ja. Ik vroeg hem of hy iets voor myn bevryding kon doen, daar ik in dat kamp toch niet thuishoorde. Hy vroeg wat my ten laste gelegd werd. Hy zeide: „Ja, mynheer de Raadt, er is op kerkelyk terrein heel wat gebeurd.” Ik kon daar niet op antwoorden, daar hy doorliep en verzocht, zyn best voor my te doen. Deze persoon is thans zelf gevangen, naar ik verneem.

Nadat de kamparts op grond van mijn zwakzinnigheid tydens myn verblyf in het kamp, myn ontslag had aangevraagd, kwam myn ontslagbewys op 8 Juni af (my overhandigd op 18 Juni) en stond op een verklaring van vrylating, de naam en ondertekening D. Van Rees. Tot heden weet ik niet wat my ten laste wordt gelegd. Ik kan my tegenover een bevoegde instantie niet verdedigen. Ik draag straf vóór myn vonnis.

Wat myn zoon en my door de Duitschers ontstolen is, loopt in de honderden en wel:

Tientallen toestellen uit de zaak waaronder zoo vele die door de zaak in huur (niet huurkoop) waren uitgezet by burgers die ze inleverden.

Drie toestellen werden door de S.S. tusschen Gouda en Rotterdam gestolen, en toen ik ze terug ging halen by de S.S. aan de Prins Hendrikstraat, werd dat geweigerd met de woorden, dat de een den ander toevoegde: „Hy heeft ze onder zyn ellebogen. Die toestellen zyn voor Hollanders.”

Een mooie auto, die op gas en op benzine kon ryden.¹⁷⁸

Een starterbattery voor noodverlichting.

En ten slotte: Vanwege de weigering om aan de Duitschers te moeten leveren, staat de zaak vanaf 31 Augustus 1944 stop.

Met al deze antecedenten moet ik toch wel een hele rare N.S.B.-er zyn. Roofst men zoo by een N.S.B.-er? Wordt deze op zulk een manier door N.S.B.-ers en Duitschers tegengewerkt en behandeld?

Thans is myn gezinsleven verwoest daar ik met huisarrest thuis ben en myn zoon gevangen is in het kamp.

Het geld dat ik by my had om te storten op de giro van de zaak van myn zoon is gestolen. By myn arrestatie is door de B.S. het huishoudgeld van myn vrouw zynde f 20 en een portefeuille van myn

¹⁷⁷ Oom Gerrit wordt hier bedoeld. Oom Gerrit was ook bij de padvinderij, maar Vader niet.

¹⁷⁸ Een Fiat 600, registratienummer HZ 23542, stond op naam van oom Gerrit. De naam „Front voor Nering en Ambacht” staat ook op het registratiepapiertje dat ik zag in het Nationaal Archief. Gas werd in Februari 1942 al voor auto’s gebruikt in Rotterdam. Ik zie gastanks bovenop de auto’s van mijn ouders’ huwelijksfoto’s.

dochter die costummaakster is, met *f* 130 inhoud, meegenomen zonder ons daarvan in kennis te stellen.

Nadat Philips eenige jaren geleden on straatarm gemaakt heeft, door myn bezit te verkopen (zaak en inboedel) en my volledig heeft geruïneerd, waarby my ten overvloede een boete wegens (vermeende) octrooibreuk van *f* 50,000.— werd opgelegd, wordt thans opnieuw myn bestaan bedreigd, myn zoon gevangen gezet, de zaak gesloten, waaruit wy kunnen leven.

Wy hebben met de Duitschers niet geheuld, doch in schynbewegingen heb ik de my gestelde doelen bereikt, waarby ik jaren achtereen in groot gevaar geweest ben doordat ik bovengronds deed wat anderen ondergronds deden.

Deze daden waren voor hen die my niet vertrouwden, blykbaar aanleiding my in te deelen waar ik niet behoor. Ik had echter myn sporen verdiend en mocht op vertrouwen aanspraak maken.

Myn zoon is evengoed als anderen ondergedoken voor de razzia's en door een brute optreden mynerzyds de dans ontsprongen, alhoewel hy reeds tot aan de Hoogstraat was weggevoerd.¹⁷⁹ Een anderen zoon heb ik 9 weken als onderduiker geherbergd in den tyd, dat we aan alles vrywel gebrek hadden.¹⁸⁰

Alle leed van den oorlog is even goed ook over ONS heengegaan. Nachtelijke razzia's met angst voor ontdekking, en wat niet al. Nu is myn zoon gevangene en kryg ik den indruk, dat dezelfde documenten, die voor my moesten dienen, thans voor hem dienen. Dat kan toch niet. Ook hy ontvangt straf zonder vonnis.

Ten slotte: Ik heb in het leven steeds een vrees by my gehad, die my niet kon verlaten. Myn moeder is krankzinnig gestorven.¹⁸¹ Myn vader's broer is krankzinnig geweest.¹⁸² Laatst is myn zuster krankzinnig gestorven¹⁸³, en ik zelf heb ongeveer in 1920 een moment gehad waarin in totaal blind was, zonder eenig gebrek in myn oogen. De arts constateerde dat dit een psychiatrische afwyking was. Ik verkocht myn zaak en nam 2 jaar rust.¹⁸⁴ In de jaren daarna en kort voor myn gevangennamen heb ik ook wel eens dagen gekend, waarvan ik van achteren zelf moest bekennen, dat die niet normaal waren, totdat ik in het kamp na een paar weken, door de heftige aandoeningen, malende werd gedurende 3 dagen en dit zich daarna nog eens herhaalde, zoodat de kamparts myn ontslag aanvraagde.

In de vergadering van den kerkeraad der Geref. Kerk heeft een der ouderlingen eens gezegd, in een tyd, dat ik met dezen kerkeraad een conflict had: „Laat ons voorzichtig zyn, opdat we als mynheer de Raadt in een inrichting zou komen, wy later niet zouden moeten bekennen, dat wy dat proces hebben verhaast.”

¹⁷⁹ Hier word oom Gerrit bedoeld, volgens de rest van de zin. Volgens Verkleij en Habermehl, werden die razzia's tot in de winter van 1944/45 gehouden. Hoe oom Gerrit ontsnapt is, heb ik helaas nooit gehoord.

¹⁸⁰ Hier wordt mijn Vader bedoeld.

¹⁸¹ Ariaantje van den Dool, 18 October 1845 (Berkel en Rodenrijs) – 2 Mei 1923 (Loosduinen).

¹⁸² Ik weet niet welke van Opa's vier ooms (Jakob, Maarten, Arie en Pieter de Raadt) hier bedoeld wordt. Maarten was jarenlang een sociëteitshouder in Rotterdam, bij een van de militaire kazernes.

¹⁸³ Tante Leena wordt hier bedoeld. De andere drie zusters van Opa waren toen immers nog in leven.

¹⁸⁴ Het pand te Peperstraat 14/16 (de meubelfabriek) werd op 14 Februari 1921 verkocht en wordt hier bedoeld. Zie brieven XXV en XXIX in Deel I over Opa's hart, wat misschien wel te doen heeft met het gebeurde van 1920. Ik weet wel dat Opa grote problemen over de erfenis ondervond met zijn zusters, want hij had de hele zaak geërfd.

Op een dag, dat ik volledig by myn verstand ben, heb ik deze verantwoording opgesteld. De betrokken feiten zyn door stukken volledig te bewyzen, en beschikbaar.

Ik geef dit alles nu over aan myn Hemelschen Vader, en verzoek myn advocaat, indien ik zelf niet in staat mocht zyn te zyner tyd, my te verantwoorden (want niemand weet hoe het in zyn leven gaan zal) zoo wel als hy deze verantwoording nodig heeft, daarvan gebruik te maken.

J. de Raadt.

LII

Geachte Heer¹⁸⁵,

Gouda, 2 Aug. '45.

Dit maal richt ik mij tot U per brief. Twee keer was ik bij U op P.O.D. om vrijlating van mijn man vanwege zijn gestel, maar heb daar nu geen moed meer toe. De Heer Bijl de Vroe, die mijn zoon ongeveer 5 weken geleden arresteerde, bevind zich op Uw bureau, dien mij en ons gezin groot leed heeft gedaan. Op zijn vraag of mijn zoon organist en jeugdleider was, heeft hij met Ja beantwoord. Heeft dat iets met zijn arrestatie uit te staan? Maar op Uw vraag: „Bent U N.S.B.-er?” heeft en kon hij volmondig Neen zeggen. Waartoe is mijn zoon dan in 't N.S.B.-kamp?

N.S.B.-er is hij niet. Weermachtswerker of collaborateur in geen geval. 't Is een groote droefheid voor mijn zoon om onschuldig zich daarmee te pijnigen, en van zijn vrijheid beroofd te zijn voordat hij verhoord is. Wij weten wij zijn voor God allen zondaars. Maar tegen welk gebod hij zonden heeft bedreven, kan hij, kunnen wij niet begrijpen. En daarom richt ik aan U dit schrijven als oud-Gouwenaar.

Mag dat zoo blijven? Eerst mijn man zenuwziek en nu mijn zoon onschuldig gevangen gezet. Onze advocaat krijgt geen toegang tot P.O.D., dus wat word mijn zoon ten laste gelegd? Een jonge man in de bloei van zijn leven, niets kunnende verdienen, word de kroon van 't hoofd gehaald, ongetwijfeld door laster. Daar is niet door te komen. Mag ik op U een beroep doen? U, als oudste van Uw bureau, weet de toestanden van onze stad, dat die niet tegen een ieder zijn comme il fait. Als men (hij) de dupe daarvan is, wordt dit wel grondig onderzocht of het waarheid of haat bevat?

Dat is niet recht, maar ik als Moeder voel dat zoo aan en geloof dat ik mij niet vergis.

Zou ook een weining medeleven en medewerken in U gevonden worden voor mij en mijn gezin in deze droevige zware weg? Ik weet niet meer tot wie ik mij naast God hier op aarde wenden kan.

Moge voor mijn zoon door U zijne vrijlating bewerkt worden.

Hoogachtend,

Mevrouw de Raadt – v.d. Wart.

LIII

Den Heer W.J. Dercksen, Jr., Gouda.¹⁸⁶

Gouda, 29.8.'45.

Geachte Heer,

¹⁸⁵ Deze brief is waarschijnlijk gericht aan de heer H.S. Smit, of aan Inspecteur J.P. Wepster.

¹⁸⁶ W.J. (Hoog jr.) Dercksen (geboren ± 1909?) was een leider van de LO (Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers) geweest. Vóór 1907 was Oma in Gouda gouvernante geweest bij de familie Dercksen, de ouders van Hoog jr., Regentesseplantsoen 16. De heer Dercksen had zeker een pleitbrief naar Den Haag gestuurd voor oom Gerrit (als een schoolvriend?) Hij was ook met oom Gerrit in het bestuur van de padvinderij.

We zijn er ontdaan van, dat we van Ger vernomen hebben dat hij bij Duinoord in Den Haag zal moeten. De Heer van Doorninck heeft zoo juist opgebeld, en zeide mij, dat U persé wist dat hij vrij komt, doch dat het stuk daarop betrekking hebbende nog niet is binnengekomen.

Nu wilde ik bescheiden opmerken of het niet mogelijk is dat de missive, die vanuit Gouda naar Den Haag Uwerzijde is gegaan, het zij deze zending in het ongereede is geraakt.

Zoo U dit mede verondersteld, wilt U dan een onderzoek instellen, of Uw stuk in Den Haag is aangekomen. En indien dit WEL het geval is, wilt U dan doen wat Uw vermogen is: vrijlating te bespoedigen. Wij vergaan van verdriet om onze jongen.

Met beleefde groeten, hoogachtend,

Mevr. de Raadt.

Naschrift: Reeds 3 weken geleden heeft de Heer v. D. mij meegedeeld, dat hij vrij zou komen.

LIV

Lieve Theo,

Gouda, Vrijdagavond.¹⁸⁷

De brief door Verzijden kwam hedenavond in mijn bezit en wil je even terugschrijven. We zullen Mijnheer Blok zoo hij hier komt om inlichtingen zoo antwoorden als je ons liet weten. Hij is een best persoon, hij werkt niet zenuwachtig op mij. Nu even je vragen beantwoorden:

1. De huur van 't huis is altijd door Mien¹⁸⁸ over de giro betaald, en meteen hadden we een rekening van Rond idem dito, dus gegireerd.

2. 't Pakhuis hierachter *f* 1.25 per week word per week bij Biné uit de huishouding betaald daar die man geen giro heeft.

3. De brandpolis was gepresenteerd 14 dagen uitgesteld. We hadden de *f* 100 nog niet die Bep 1 x voor de zaak kreeg net als iedereen en de giro was geblokkeerd, dus er moest betaald worden, daarom hebben we hem van de *f* 100 van Oom Anton¹⁸⁹ betaald.

4. Bep kan volgende week tot half half Dec. om de 14 dagen *f* 50 opnemen. Aan Mien haar boekje beginnen we nog niet.

't Is een vreeselijke uitzoekerij en nu vooral in deze duure tijd.¹⁹⁰ Bep is ook pas begonnen, met hare uitgaven, kasboeken, nota's enz., adverteeren en hebben niet veel binnen gekregen. De menschen betalen langzaam. Ze zal een regeling moeten gaan treffen; vooruit de helft betalen.

O Theo, hoe langer 't met Vader en Gerrit duurt, hoe droeviger ik 't vind, 't pakt mij ook zoo heel erg aan, soms weet ik het niet meer. Ik heb al zoo veel verdriet gehad van Mei af. 'k Wil me er al tegen verzetten en smeeek God om erbarmen voor man en kind, maar God houdt zich verborgen.

Maar toch, God heeft me gebed verhoord, vier uur des nachts was ik steeds wakker met groot verdriet dat me jongen 1 deken had en ik zelf zoo lekker warm lag. 'k Heb maar eens geschreven dat mijn jongen altijd bloedgebrek heeft gehad, of ik hem met dit koude jaargetijde een deken mocht sturen. Aan 't Militair Gezag in Den Haag, en gisterenmorgen kwam er een schrijven waar ik God ootmoedig voor gedankt heb dat er een mogt gestuurd worden tusschen 2 - 4 uur aan 't Duinoord kamp. De trouwe Mien heeft het er heengebracht in een laken gepakt met een touw er om. Bij 't kamp bond ze de cabel er aan. We hadden er een z.g. trappelzak van gemaakt.

¹⁸⁷ Datum van brief onbekend, waarschijnlijk in November 1945 – zie punt 4 en het „koude jaargetijde”.

¹⁸⁸ Het lijkt hieruit dat tante Mien de boekhouding van Westminster Radio behartigde.

¹⁸⁹ Oom Anton de Boer was een zwager en banketbakker in Den Haag. Zijn vrouw was tante Cor, Oma's zuster.

¹⁹⁰ Al het waar is dat er, toen Opa gearresteerd werd, *f* 20 huishoudgeld + *f* 130 in een tas van tante Bep verduisterd werd, en geen beloofd *f* 30 per week betaald werd, veroorzaakte dat dus een groot geldgebrek. Honderd vijftig gulden was ongeveer een maand salaris voor Vader in die tijd – zie de Samsom-brief XI in Deel I.

Ze heeft er een heel eind mede moeten lopen, de Conradkade af en de Kranenburger-weg af, vlakbij Scheveningen. En toen nog naar Vader 3 kwartier lopen er van af¹⁹¹. Dat kind is ook onbetaalbaar, hij was blij haar te zien met hare tasch met pakjes. Van elkaar meugen ze niet en bij elkaar deugen ze niet.

't Is zoo droevig. Mien kon een betrekking krijgen in Alkmaar maar in deze tijd wil ze me niet verlaten. Och, dan is 't leven niets meer voor me. Zoo ze gestorven waren wist ik niets beter, maar nu ze gevangen zitten en ik in zoo'n groot huis en dan als N.S.B. vrouw, waar alle hulp voor gewaarschuwd wordt, zou niet door te komen zijn. Had ik nu een kleiner huis, maar in deze tijd, nu alles zoo moeilijk is, neen daar heeft ze voor bedankt, zoo onedel is Mien niet. 'k Ben wat pessimistisch, maar we hebben zoo'n drukke week gehad. Tante Jo¹⁹² is geweest en dat heeft niet goed op me gewerkt. Ik kan niets hebben meer, door al dat waken, nacht op nacht. Gezond ben ik wel. Maar ik tob zoo erg over me twee stakkers. De Heere heeft er mij en ons allen ook wat mede te zeggen. Niet er over schrijven hoor aan tante Jo, die is ook zoo in en in bedroefd over haar jongen, en Jo haar man is ook in 'n kamp gestorven in Indië en hebben daar ook zoo'n zorg over; ze heeft 5 kindertjes en nu al weduwe.

Maar kom, ik heb de meisjes hier nog. Bep is vandaag naar Bodegraven; 25 jarig feest van de Nijverheidschool en vanavond met Thilly en Joop een fuifje van de club van welsprekendheid, en komt dan weer met hare verhalen thuis en we hebben zulke edele trouwe buuren. Van de week zei Mevr. de Mol¹⁹³ zoo eens tegen mij, wat stelt de Godsdienst toch dikwijls teleur. Dat zei ze zoo toen we 't over Vader en Gerrit hadden. Ik ging er niet op in, maar werd er bedroefd om, want de Heere laat zich niet verbidden, en ben dan wel eens teleurgesteld. Maar ach, „Zou God Zijn gena vergeten, Nooit meer van ontferming weten, Heeft Hij Zijn barmhartighe en, Door Zijn gram-schap afgesne en, enz.”¹⁹⁴

Behoede God mij voor twijfel, en vergeve Hij mij deze zonden. Laat Saar dit schrijven maar niet lezen, want 't is zoo bedroefd maar 't is me soms te machtig. 'k Weet en voel ze lijden allebei en wij lijden mede. Erbarme de Heere zich over hen.

Nu ga ik eindigen; 't is bedtijd. Dragen wij elkander op aan de troon der genade.

Je liefh. Moe.

LV

Lieve Theo,

Gouda, Zaterdagavond 8-12-'45.

Ziehier een copie van de brief welke ik vanmorgen van Ger ontving. Vindt je het niet als het vers: „Hooft Gij die stemmen, Roepend uit de verte?” Smeekend om redding. 't Is een stem der smarte, 't klinkt als een angstkreet. Afgeperst aan 't harte, biddend en klagend. Ach Theo, 'k heb 't zoo zwaar; mijn jongen, mijn oudste. Mien is al naar Hoebeek geweest en ik naar van Doorninck. Kan jij a.s. Dinsdagmorgen niet eens vrij, dan gaan we samen naar Mr. Sprenger tus-schen 10 en 12 in 't Jodengesticht op de Haven? Ze denken dat ik niets doe, en ik weet het niet meer.

1. Mr. van Doorninck heeft me nog medegedeeld dat volgende week beëdiging is van het fiscaal. Mr. Blankert is er ook in bekend.

2. Het is nog onbekend of een verhoor in de kliniek zal plaats hebben.

¹⁹¹ Opa was toen al in de Ramaer kliniek te Loosduinen opgenomen.

¹⁹² Tante Jo Hylkema was een zuster van Oma, getrouwd met oom Jens. Hij overleed in een Jappenkamp, en zij trouwde later met een zekere Hoekstra, en woonden in Aerdenhout (door ons als gezin bezocht in 1962).

¹⁹³ Echtgenote van de Directeur van Goedewaagen Bank te Gouda.

¹⁹⁴ Het eerste deel van Psalm 76:6.

3. Omtrent vrijlating voor Kerstmis heb ik geen hooggestelde verwachtingen.

4. Telastelegging nog niet bekend.

5. Tribunaal Gouda zal begin Januari beginnen.¹⁹⁵

Als 't morgen niet zulk weer is ga ik naar Vader, die bij Aat en Kees is¹⁹⁶. 't Is me haast te veel maar 'k hoop dat ik 't kan doen. 'k Heb al zoo veel geschreven. 'k Ben er moe van, dus tot zoo ver.

Met Saar en de kindertjes hartelijk gegroet en ik hoop nog eens op een betere tijd als God belijft en ook een opgewekter schrijven van mij.

Je liefh. Moeder.

Copie

Lieve Moeke, Vader,¹⁹⁷ br. & zusters,

2 - 12 - '45.

Nog steeds vertoevende in dit gevangenkamp en hakende naar vrijheid, smeekende God om verlossing mag ik dit schrijven tot U richten. Hoe lang nog zal ik dit lot moeten dragen? Is er nu geen sprankje hoop dat ik hier uit kom? Wij hooren hier, bij geruchten, veel over vrijlating. 'n Koninklijk besluit, enz. Nu het M. G. (Militair Gezag) weg is, is er mijns inziens 'n mogelijkheid voor van Doorninck om op te treden. Zet U nu, na ontvangst van dit schrijven eens schrap, laat alles varen, en ga naar van Doorninck en zeg hem dat ik uit brieven van gevangenen hier, die ze van thuis krijgen, lees dat 'n zekere Mr. Sprenger van Moordrecht, als officier fiscaal optreedt en hij 't in handen heeft vrij te laten, hetzij voorwaardelijk of onvoorwaardelijk. Wees niet bang om deze heer zelf eens te bezoeken.

Ga met z'n drieën tegelijk, desnoods ook Theo en alle vrienden, die reeds iets voor me deden. Hij heeft geloof ik Dinsdags spreekuur, informeer bij P.O.D. Zit er nu eens achter als 't U blijft!! Wie weet dat ik nog vóór 't einde des jaars vrijgelaten wordt. Ik kan het zoo moeilijk meer uithouden! Weet amper waarvoor ik hier zit. Wat word me te laste gelegd? 'k Heb niets tegen Volk, Staat of landgenoten begaan. Geen wapendrager, geen verrader, geen bloed kleeft aan mijn vingers, geen lid van partij of nevenorganisatie, geen collaborateur, of weermachtswerker. Wat dan toch, wat dan toch? Nooit gehoord of verhoord hier, evenals in Gouda. Kan van Doorninck mijn dossier niet eens te zien krijgen? Ga U direct na ontvangst van dit schrijven naar den heer Hoebeek onder de Boompjes. Dit is van groot belang. Daar kunt U veel wijzer worden.

Met Kees Michaëlis en de heer Dorgelo, Fluwelensingel, ben ik thans kerkschoonmaker. Ook ben ik nog dirigent instructeur van ons Duindorps Rotterdamsch Mannenkoor van + 60 leden. Heb als zoodanig opleiding ontvangen van grootmusicus hier: den heer Theo Koning, Zondagsorganist Protestantsche diensten. Over ½ uur zit ik er weer achter. Ben gezond, doch mager, slechter als Theo in Januari. Ben 3 dagen ziek geweest, 13 - 14 - 15 November. Dacht op 14 November veel aan Bep en thuis. Erg te kwaad gehad. Kacheltjes in diverse. In mijn huis niet. Loop van 's morgens half acht tot namiddag 6 uur in mijn jas. Warm me alleen des avonds.

Moge met Kerstfeest onze gedachten aan Christus' komst op aarde om ons met God te verzoenen, onze harten verlichten en ons innerlijke vrede geven. Geve Hij U allen, al is 't 'n moeilijke tijd, voor U en mij een zalig uiteinde en richten wij bij 't begin nieuwe jaar onze oogen alleen op Hem, Die ons leiden zal door de moeilijkste omstandigheden.

Met 2 Januari wil ik dan reeds feliciteeren. Moge ik alles meemaken nog. 't Ligt veel aan Uw werken voor mij! Schrijf spoedig. Hoe is 't met Vader, de zaak¹⁹⁸, Ds., br. en zusters? Groeten aan de Mol, Wijkhof, Poletten, den Hertog, Kl. v. Wijk, de Jong, Bleekerssingel.

¹⁹⁵ Dit Tribunaal is nooit gehouden. In December 1946 kwamen de Voorwaardelijke Buitenvervolginstellingen.

¹⁹⁶ In Voorburg. Opa kon dus wel af en toe uit de Ramaer kliniek gaan (misschien met dagverlof?).

¹⁹⁷ Oom Gerrit wist dus blijkbaar niet dat Opa in Loosduinen was. Waarom werd dat niet aan hem verteld?

Breng bruin colbertjasje, 2 pr. lange veters, kaartjewol, zoolbeslag. Niet stuuren, doch brengen, met volgbriefje wegens diefstal. Lees Psalm 62; 1, 4 en 5 berijmd. Zoo is 't met mij. Veel groeten aan Vader, houdt moed, ik kom weerom. Wacht liever wat langer met schrijven als U meer weet. Lieve Moeder, Vader en allemaal, Gode bevolen. Ons gebed vermenigvuldige. Schrijf over deze brief aan de jongens der Knapenvereniging. 'k Denk veel aan verleden jaar met Kerstmis in de kerk.

Uw liefh. zoon en broer Gerrit.

Dag Mien en Bep.

(Hoe de berijmde psalmen in de Nederlandse psyche bestaan, (zoals duidelijk bij mijn familie) blijkt ook uit wat de (Roomse!) Nederlandse journalist en dichter Gabriël Smit schreef in het „Ter Geleide” van zijn bundel „De Psalmen” (Het Spectrum, Utrecht / Antwerpen, 1964.): „Zeer vele uitdrukkingen en beelden houden verband met toestanden, zeden, gebruiken, opvattingen, waarvan de gemiddelde lezer geen enkel begrip heeft. Zonder twijfel is ook deze omstandigheid er de oorzaak van, dat buiten de protestantse kerk – waarin zij zijn ingevoerd als gemeentezang – de kennis dezer onuitputtelijke teksten tamelijk gering is en vrijwel beperkt is gebleven tot priesters en kloosterlingen, die de psalmen lezen of zingen bij hun getijden. ... Ten slotte werden op vele plaatsen persoonlijke reacties verwerkt: een groot deel dezer bewerkingen ontstond tijdens de oorlogsjaren, toen de vele strijdliederen en gebeden in nood door de omstandigheden een bijzonder accent hadden verkregen. Dit accent zal de lezer terugvinden in wat soms niet anders gezien kan worden genoemd dan een vrije, actuele interpretatie.” Mijn cursivering, JAdR.)

LVI

Wel Ed. Gest. Heer Sprenger,

Gouda, 18-12.'45.

Geachte Heer,

Mag ik zoo vrij zijn, U hiermee nog eens te herinneren aan het in arrest houden van mijn man en zoon? J. de Raadt en G. de Raadt.

Beleefd verzoek ik U hiermede, indien mogelijk, stappen te willen ondernemen, die tot hunne vrijlating leiden mogen. Inmiddels verblijf ik gaarne

Turfmarkt 83.

W.H. de Raadt – van der Wart.

199

LVII

Lieve Theo,

Gouda, Maandagmiddag 28-01.'46.

Alweer kom ik tot je. Hedenmiddag ontving ik uit Duindorp een oproepingskaart. Gerrit mag 2 Februari 2.15 uur bezocht worden. De kaart is geadresseerd aan Mevrouw W.H. Th.A. de Raadt. Dus je broer bedoelt dat je ook komt. Persoonsbewijs meebrengen. Dus a.s. Zaterdagmiddag kwart over twee. Mien mogt ook mede door de controle de vorige maal, en nu jij als z'n broer.

¹⁹⁸ Ja, wat gebeurde er met Westminster Radio in die tijd? Alles was immers al anderhalf jaar dichtgespijkerd! Met beide Opa en oom Gerrit „op inactief” was er helemaal geen mogelijkheid om weer aan de gang te komen, zoals de rest van de Nederlandse economie dat kon doen. Als eigenaar van de zaak, besepte oom Gerrit dat goed, hoewel deze brief er niet over uitweidde.

¹⁹⁹ Dit is een fototje van Opa in zijn dossier bij CABR, compleet met de roestmerken van een paperclip.

Niets medebrengen en niets ter hand stellen. Hedenmorgen is juist hier gekomen eene v.d. Kraats, pas uit Duindorp thuisgekomen. Gerrit is verleden week Donderdag verhoord en wacht nu op 2e verhoor, waarop die v.d. Kraats ook is vrijgekomen.

Hij noemde de officier-fiscaal wien hem 't verhoor afnam en daarna Gerrit. Daar juist mijnheer de Mol hier was en 't eene bekende van hem is, gaat hij er naar toe. 't Was van v.d. Kraats het 2e verhoor waarop hij vrij kwam. Nu de reisgelegenheid:

Vertrek uit Alfen 11.59

Aankomst Gouda 12.25

Vertrek naar den Haag 12.48

Aankomst den Haag 13.31

dus a.s. Zaterdag D.V. ben ik op 't perron en zorg voor eten²⁰⁰. Je kan 's avonds terug om 19 uur uit Gouda naar Alfen.

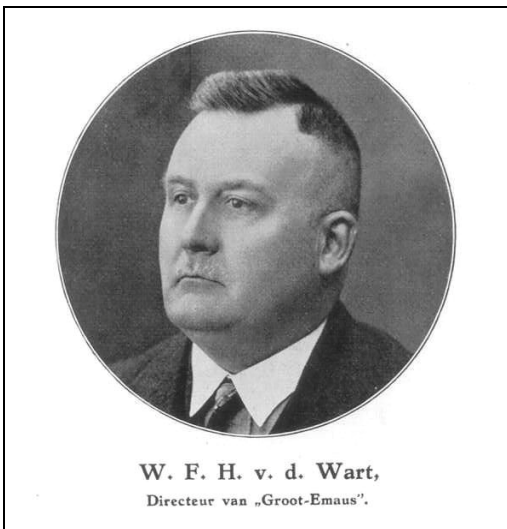
Allemaal dag.

Moeder en Oma.

LVIII

Lieve Theo,

Gouda, Zondagmiddag 3 Maart 1946.

Per Verzijden stuur ik je dit briefje en deze enveloppe waarop Vader voor jou iets heeft geschreven en ik hierbij insluit. Ook mede de brief welke Oom Frits mij terugstuurde maar ik niet lees; wil jij hem bewaren, ik raak er toch maar van streek van. 't Is mijn eigen broer, ik zit er net tusschen-in.²⁰¹ Morgenochtend met die sneeuw en die kou kunnen we Gerrit bezoeken om kwart voor 10. We gaan maar met de werkmanstrein 7 uur want de latere ben ik bang het niet meer te halen en die jongen kijkt uit. Ik kreeg van de week een briefkaart en nog al welgemoed.

Bep is naar P.O.D. geweest en heeft met Bijl de Vroe gesproken, erg geschikt. 't Dossier is klaargekomen, ook het accountensgedeelte. Heeft zelf het dossier in handen gehad ter dikte van 3 cm, waaronder brieven aan de kolendistributie, electriciteitsfabr., Ned. Spoorwegen²⁰², formulieren met

roode streep van RUSO,²⁰³ waarin sterk werd gezegd aan de weermacht leverancier te zijn.

Ook de bewuste Liera brief gezien, welke overgetypt was en niet van handtekening was voorzien. Dit alles sterk weersproken, vooral met het oog op Gerrit's temperament, die zoiets niet uit zichzelf zou gedaan hebben. Heeft erg geflikt, met als resultaat dat Ger no. 1 is voor het verhoor als collaborateur, dit is ongeveer 1 mnd. Als er over 2 mnd. nog niets is gebeurd, gaat ze er weer heen. Vader is geen licht geval dus niet zoo gauw aan de beurt. En zoo zijn we nog steeds bezig.

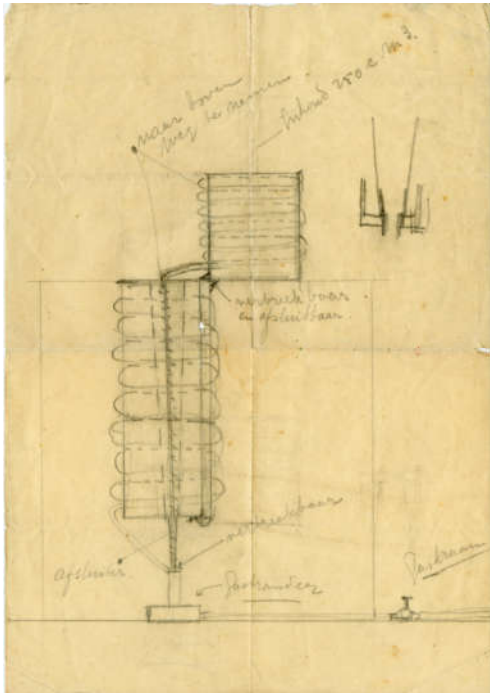
Jan Bouwe uit Rotterdam was van de week hier, hij is rechercheur. Is naar Vader geweest en gaat ook nog naar Gerrit, daar kan hij komen en heeft toegang. Niet dat ik er wat van verwacht, maar je weet het niet. We gaan morgen meteen maar door naar de Ramear kliniek.

²⁰⁰ Oma bracht natuurlijk iets mee naar het station, om op de trein te eten.

²⁰¹ Deze brief van Oom Frits van der Wart (foto) bevatte zeker critiek op Opa en oom Gerrit's werk in de oorlog.

²⁰² Als kind werd aan mij verteld dat Opa gedurende de oorlog (thuis aan de Turfmarkt, of misschien in de schuur?) briketten vervaardigde van steenkoolstof. Werden briketten misschien verkocht? Werde die steenkoolstof misschien verkregen van de kolendistributie, van de Gemeentelijke Lichtfabriek, (ja, zo heette dat bedrijf), of van de Nederlandse Spoorwegen? Was dat misschien een basis van de aanklachten tegen Opa en oom Gerrit?

²⁰³ RUSO was een handelaar in radio-onderdelen in Den Haag. In het Nationaal Archief zijn papieren van RUSO. Zie ook het Proces-Verbaal met Inspecteur Wepster om te begrijpen wat Opa deed met andere radiogrossiers.

204

Woensdag is Kees jarig en hebben ze ook graag dat ik kom. 't Weer lokt niets uit. Maar och, die jongen heeft ook gene ouders meer en nu Vader geen verlof heeft om uit te gaan, ben ik er nog maar alleen. Van de week is Wim Dercksen z'n Moe aan kanker overleden, die familie is nu ook geheel weg, alleen woont Dingies-Oom er nog.

Wat maakt Gerrit toch een koude mee, hè? Wat zal die tijd die jongen toch heugen?

Ben je al opgeknaapt in huis en zijn de werkmenschen al weg?²⁰⁵ De slee is zeker wel voor den dag gekomen voor Jaapje?²⁰⁶ 'k Zal anders blij zijn als de staart van Maart roert, want die nawinter valt niet mede en we schieten hard op met de brandstof.

Verleden week is Aat met de kindertjes nog 1 nachtje geweest. Ze waren erg zoet. Ook Thilly komt nog al eens aanwippen. Weet je nog dat je verleden jaar met Jaapje hier was en 't zoo critiek was en jelui van elkaar?²⁰⁷

't Is niets gedaan hè, en ik verlang zoo dat mijne huishouding weer gewoon is. 't Is maar saai hoor en zien geen verandering.

Wij zijn goed gezond, veel last van de koude, maar verlangen naar 't voorjaar.
Met Saar en de jongens, hart. gegroet.

je liefh. Moeder.

LIX

Hoe de ongelukkige nasleep van de Oorlog familieverbanden verbrak, waarin de haat van mensen tegenover elkaar geuit werd, blijkt ook uit het volgende:

◀ Een achternicht, Judith van der Wart, die al jaren in Steggerda (Friesland) woont, stuurde mij deze foto van haar vader, Theodorus Arnoldus van der Wart, (1922-2001), (Vader's neef en naamgenoot) in BS uniform, in commentaar over een vroege vorm van dit relaas, en schreef mij in December 2010:

„Misschien heb ik je wel eens verteld dat pappa na de oorlog NSB'ers op moest pakken, hij had in het verzet gezeten en daarna werd hij bij de BS ingedeeld, en opa Perton moest, omdat hij bij de politie was, ook door het hele

land op NSB'er „jacht“.

Beiden nu waren er heel erg op tegen hoe dit in z'n werk ging. Het leek meer op een heksenjacht of zoiets als ten tijde van de Franse revolutie, waarin niet alleen de mensen van adel onthoofd werden maar ook mensen die zijdelings met de adel te maken hadden gehad. Gewoon, om hun brood te verdienen. Als in die dagen je buurvrouw zoiets van je zei, dan was je er al geweest.

²⁰⁴ Een mysterieuze schets van een (voorgesteld) apparaat dat misschien voor de kleinschaalse fabricage van briquettes uit steenkool gebruikt zou kunnen worden. Werd er daarvoor misschien een schuur gehuurd? Verklaard dit de brieven die tante Bep bij de heer Bijl de Vroe zag?

²⁰⁵ Naar aanleiding van reparaties vanwege het bombardement van 18 Maart 1945. Bouwmateriaal was heel lang erg moeilijk verkrijgbaar; we leefden bijna een jaar kang achter de planken in een donkere voorkamer.

²⁰⁶ Misschien was deze slee wel vermist in het puin met het bombardement.

²⁰⁷ Met Arie als een kritieke baby, Vader als onderduiker en daarna twee bombardementen.

De jacht op NSB'ers is denk ik net zoiets geweest. Men was bezeten van wraak en er werd heel vaak geen eerlijk proces gevoerd. Van opa weet ik dat hij wel eens mensen in bescherming nam die, in zijn ogen, weinig of geen verkeerde dingen hadden gedaan.”

◀ (Uit een vroeger tijdperk: Foto van het 25-jarig huwelijksfeest van mijn overgrootvader Theodorus Arnoldus van der Wart en zijn tweede vrouw, October 1917 te Voorburg. Oom Frits van der Wart staat naast mijn Oma, en Oom Theo van der Wart (destijds nog ongehuwd) zit achter zijn zuster in een witte jurk, met de hand van mijn Opa op zijn schouder. Oom Bert, (de jongste spruit) zit heel vooraan.)

◀²⁰⁸

LX

Den Heer Bijl de Vroe²⁰⁹,

Gouda, 7.3.'46.

Met dezen ben ik zoo vrij mij tot U te wenden. Nadat mijn dochter verleden week op P.O.D. U gesproken heeft over mijn zoon en haar is gezegd, hem over één maand, zo spoedig mogelijk voor verhoor zou laten komen, kom ik nu tot U met mijne grootere zorg over mijn man.

Toen mijn man 1 Oct. op P.O.D. moest komen, waar ik bij was, werd mij gezegd door een persoon wien zei hout geleverd te hebben bij ons: „'t Word zoo niets met mijnh. De Raadt. We zullen hem naar eene inrichting brengen voor een paar maanden”, en 't is inmiddels al Maart geworden.

't Leven, grootendeels onder dien abnormale omstandigheden, werkt treurig op mijn man, gepaardgaande met vreeselijke heimwee.

'k Heb heel veel zorg en verdriet, dat 't op deze leeftijd niet goed afloopt. En nu ik zoo in de courant lees, dat o.a. de vrijheid beperkende maatregelen zooals huisarrest, gedwongen verblijfplaats, beperkte bewegingsvrijheid enz., zijn opgehouden te bestaan, valt mijn man er zeker ook wel onder?

Voor ongeveer een week of vier, toen ik met mijn jongste zoon op de Ramaer kliniek was en de dokter vroeg of mijn man naar huis mogt, toestemming kreeg, maar wij eerst wilden wachten op toestemming van P.O.D., waar vermoedelijk nog op gewacht wordt.

Ach mijnheer Bijl de Vroe, mag ik beleefd vragen en een beroep doen op Uw medewerking? Gij waart het die mijn zoon arresteerde. Gij zult er wel de grootste invloed op hebben.

U zult er ook zooals de dokter der inrichting niet het oog op hebben, maar ik, die al zoo lang mijn man als echtgenoot heb en hem geheel kent, zie en ondervind het keer op keer, ook in aanmerking nemende zijn zwakzinnige familie.

Mevrouw Minder is zoo vriendelijk deze brief op Uw bureau te leggen. Ik hoop dat U hem niet terzijde legt?

Met de meeste hoogachting,

Mevr. de Raadt – van der Wart.

Turfmarkt 83.²¹⁰

²⁰⁸ Met dank aan Frits van der Wart, Surrey, B.C., Canada, die de gelegenheid van deze foto eerst niet wist.

²⁰⁹ De heer Bijl de Vroe had zelf ook een periode van gijzeling meegemaakt.

Lieve kinderen,

Met Verzijden wil ik dit briefje weer medegeven. 'k Heb soms zoo'n behoefte om eens te praten, maar 't blijft maar bij praten. 'k Heb net een brief klaar voor Bijl de Vroe. 'k Had in de courant gelezen nu de bezetting²¹¹ over ons land is opgeheven, dat ook de huisarresten en gedwongen verblijfplaatsen enz. waren opgeheven, en dacht, ik zal 't maar weer eens voor Vader wagen, misschien komt hij er voor in aanmerking.

J.l. Maandag zijn Bep en ik naar Duindorp geweest, de kaart was nu strikt persoonlijk en Bep mogt niet mede in 't kamp Gerrit bezoeken. 'k Trof Gerrit nog al welgemoed aan en zag er werkelijk aardig uit. Hij is nog steeds in z'n zelfde functie en heeft nu geen honger meer. Hij was heel blij, we hadden 't onderhoud met Bijl de Vroe opgeschreven daar je je daar zoo slecht verstaanbaar kan maken; hij las en herlas hem.

Ook was Jan Bouwe uit Rotterdam bij hem geweest, die is rechercheur en heeft hem moed ingesproken en werkt voor hem. Hij noemde hem een engel Gods. Maar wat is 't weer koud hè en ook daar zoo'n oord, de sneeuw laaide me maar door tusschen 't prikkeldraad.

De zee hoorde men weer ruischen. 'k Voelde me zoo arm, 't was me haast te veel maar 't was voor Gerrit, hij teerd er een maand op²¹². Dezelfde middag (Gerrit bezoeken was kwart voor tien) zijn we ook Vader gaan bezoeken. Vader was erg down. Geen glans op 't gezicht. Ik maak me bezorgd, die man ziet geen doorzigt meer in, en nu geen vrijheidsbeweging is ook zoo erg voor hem. Rede waarom ik Bijl de Vroe heb geschreven, misschien mag 't helpen aan z'n bevrijding.

Ga je soms Zaterdag nog naar Vader?²¹³ Kon je nu maar bewerken dat Vader eens iets ter hand nam, dat verzette zijne gedachten, maar hij zit daar maar op vast. Frans van Camp heeft zich in 't kamp hoor ik opgehangen. Die man zag zeker ook geen uitkomst meer. Kuiken loopt vrij over de Turfmarkt en de onzen zijn allebei nog weg.

Praat niet tegen Vader over Frans van Camp hoor. Zijn de menschen al in je huis klaar met werken en je bovenbuurtjes²¹⁴ al weg? 't Zal een opluchting wezen, vooral nu je weer vol licht in de huiskamer hebt²¹⁵. 't Is net of kindertjes daar ook behoefte aan hebben.

Gisteren ben ik Kees gaan feliciteeren. Vader belde nog op toen ik er was²¹⁶ maar heb me niet laten hooren, ik vind 't zoo zielig voor hem dat ik maar uitga. We hebben een prettig dagje gehad, ze vonden 't prettig dat ik er weer eens was. Maak je het goed Saar, en de kindertjes? 't Is te hoopen dat Maart gauw z'n staart gaat roeren want 't is maar koud, hè?

Nu lieve kinderen, tot zoover, weest allen met een kus gegroet,

je liefh. Moe en Oma.

²¹⁰ Dit is een brief in CABR, op het dossier van oom Gerrit. In deze brief schrijft Oma dat de heer Bijl de Vroe Opa arresteerde. Dat staat nergens anders in de papieren die ik zag. Men zou dat wel op foto 06478 kunnen zien.

²¹¹ Oma bedoelt hier de bezetting door het Militair Gezag.

²¹² Betekent dit dat er slechts één bezoek per maand was?

²¹³ Ik kan mij niet herinneren dat Vader in die tijd wel eens een Zaterdag wegging. Daar was ik nog te klein voor.

²¹⁴ Ik ben me niet bewust van „bovenbuurtjes” te van Dijkstraat 13.

²¹⁵ Nieuwe vensterruiten na het bombardement van 18 Maart 1945 werden pas in Februari 1946 geïnstalleerd, want er was een grote schaarste aan glas. Moeder vertelde later wel eens over een hevige gebekvechterij tussen Vader en de heer van Hemsbergen (schilder/huisbaas), waarbij nogal wat onkuise taal door beiden gebruikt werd.

²¹⁶ Een aanduiding dat Opa wel wat meer bewegingsvrijheid (bv. gebruik van een telefoon) had dan Oom Gerrit.

LXII

Aan den Procureur-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof
te 's-Gravenhage.

Gouda, 23 Maart 1946.

In antwoord op uw schrijven d.d. 5 maart 1946, hetwelk hierbij gaat, heb ik de eer U namens de Heer Sprenger te berichten, dat de ernst van datgene wat aan J. de Raadt te laste kan worden gelegd, van die mate is, dat het in verband met de hooge ten laste van de Staat komende kosten m.i. niet gerechtvaardigd is om dengenomen politieken delinquent nog langer in de „Ramaer Kliniek” te houden.

Ik moge u derhalve adviseeren hem in vrijheid te stellen (geen huisarrest, dit zou volens Dr. Hofman, die ik telefonisch sprak, op den delinquent een slechte invloed hebben) terwijl hij zich later voor een Tribunaal of Bijzonder Gerechtshof zal hebben te verantwoorden.

De feiten waarvan De Raadt wordt verdacht zijn de volgende:

1. Geabonneerd geweest vanaf 25 Juni 1944 op „Volk en Vaderland” – Bewezen.
2. Lidmaatschap N.V.D.²¹⁷ – Bewezen.
3. Symp. Lidmaatschap N.S.B. – Niet bewezen, er is zelfs geen enkele aanwijzing in die richting.
4. Lidmaatschap Front van Nering en Ambacht – Waarschijnlijk niet te bewijzen.
5. Hij heeft een zekeren van Rijswijk uit Rotterdam, die van hem een radio had gekocht en die bij hem reclameerde over de kwaliteit, bedreigd met aangifte bij den S.D., dat genoemde van Rijswijk naar de Engelsche Zender luisterde – Bewezen.

Nu ik uit Uw aantekening op het door De Raadt aan U gerichte schrijven opmaak – hetgeen door dr. Hofman werd bevestigd – dat De Raadt een querulant is, meen ik dat het geheele dossier en het hierboven punt 5 genoemde in het bijzonder, in het licht van zijn psychische afwijking moet worden gezien.

De Officier-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te 's-Gravenhage.

(H.H. Kirchheimer)

LXIII

Wel Ed. Gestrenge Heer Sprenger,

Gouda, 25/3/46.

Geachte Heer,

Bij dezen ben ik zoo vrij mij weer tot U te wenden n.l. voor mijn man en zoon. Mijn man J. de Raadt, verblijfhoudende in de Ramaer Kliniek, daarheneen gebracht naar men zeide, voor een paar maanden en nu al zes maanden is geworden, is gekweld door groot heimwee. Hij kan en mag van Dr. Hofman naar huis en wacht op vrijlating.

Is mijn zoon Gerrit de Raadt, verblijfhoudende op Duindorp al verhoord en heeft zijn zaak al voortgang? Mag hij op vrijlating hopen? U heeft het toch in handen?

Daar alle huisarresten zijn opgeheven en gedwongen verblijfplaatsen, komt mijn man daarvoor ook in aanmerking?

Hoogachtend,

Mevr. De Raadt-v.d. Wart.

Turfmarkt 83, Gouda.

²¹⁷ „De Nederlandse Volksdienst” kwam in de loop van 1941 tot stand, ná de Stichting Winterhulp. Dit was een kopie van de Duitse, op nationaal-socialistische leest geschoeide „Volkswohlfahrt”. Pogingen van 1941-42 om samen te werken met de burgerlijke en kerkelijke armenzorg en met de kruisverenigingen, mislukten helemaal.

Procureur-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te 's-Gravenhage.

27 Maart 1946.

Aan Den Heer W.H. Sprenger,
Koningin Wilhelminaweg 182, Gouda.

Na onderzoek is mij gebleken, dat De Raadt niet beschouwd kan worden als gedetineerde, doch dat hij krachtens een hem opgelegd huisarrest, vertoefd in de Ramaer Kliniek.

Dit huisarrest, als zijnde opgelegd door het Militair Gezag, heeft een einde genomen op 4 dezer.

In verband met een andere zaak, stuur ik U²¹⁸

Procureur-Fiscaal Den Hollander.

Aanmerking door JAdR: Ik ben er vast van overtuigd dat Opa nooit bewust gemaakt werd van de inhoud van de volgende brief (LXV) van zijn advocaat aan Den Haag aan de Procureur-Fiscaal in Den Haag. Ik denk ook niet dat Oma van deze brief wist. Ik vond de brief in het Nationaal Archief (CABR) in Den Haag. Ik weet niet wat Advocaat van Doorninck precies bedoelde met het schrijven van deze brief, behalve natuurlijk om Opa's zaak te bevoordelen. Gelukkig was er succes hiermee. Maar zoals Judith mij schreef, het was een tijd van wraaknemen op iedereen die er van vermoed werd om met de bezettingsmacht gewerkt te hebben.

Mr. J.I.van Doorninck, Advocaat Procureur,
Gouda, Regentessenplantsoen 28,

27 Maart 1946.

Inzake J. de Raadt, 2122-45

Aan den E.G.A. Heer Procureur-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te 's-Gravenhage.

EdelgrootAchtbare Heer,

In de zaak van J. de Raadt, momenteel verblijvend in de Ramaer Kliniek te Loosduinen, wend ik mij tot U met het navolgende:

Het is mij bekend dat in deze aangelegenheid de stukken in handen zijn gesteld van den Officier-Fiscaal Mr. Kirchheimer, die U advies zal uitbrengen omtrent buitenvervolginstelling van De Raadt.

Het is een buitengewoon moeilijk geval en omdat ik teveel van De Raadt afwist, heb ik oorspronkelijk gearzeld om voor hem als raadsman op te treden. Tenslotte heb ik gemeend, gelet op verzoeken van verschillende zijden, mij met deze zaak te moeten bemoeien. Afgezien van de politieke merites van deze zaak kan ik beginnen op te merken, dat De Raadt een psychopatische querulant is. Dat is niet alleen mijn oordeel maar ook van medici die hem kennen en van een hoogleeraar aan wien destijds advies gevraagd is.

In kerkelijk opzicht heeft deze man als querulant een verleden dat klinkt als een klok en waaromtrent ik ook een lijvig dossier in mijn bezit heb.²¹⁹

²¹⁸ Ik copieërde niet de rest van deze brief. Het ging over iets of iemand helemaal anders.

Als zakenman is hij destijds in een onverkwikkelijke procedure met de N.V. Philips geraakt, op grond waarvan destijds zijn faillissement is uitgesproken. Het faillissement-dossier op zichzelf is een roman met tragi-comische inslag.²²⁰ En alsmat schrijft deze man brieven, de grootste fout van zijn leven en waarmee hij nu dan ook lek gevaren is. Tenzij men hem papier en schrijfmateriaal onthoudt, zal hij dit volhouden tot het bittere einde toe.

Ik acht De Raadt verminderd toerekenings vatbaar, om het maar heel duidelijk te zeggen: Hij is net niet gek genoeg voor een inrichting, terwijl hij naar een gevangenkamp zou worden verwezen, m.i. de mogelijkheid bestaat dat zijn ziekte verergert.

Deze man heeft aan den lijve ondervonden wat het zeggen wil politiek een verkeerde manoeuvre te hebben uitgehaald. Of hij ermede geleerd heeft weet ik niet, ik ben geneigd te zeggen ik geloof het niet.

Toch komt hij naar mijn meening in aanmerking om in vrijheid te worden gesteld en ik wilde U dit ernstig in overweging geven.

Inmiddels verblijf ik met de meeste hoogachting,
Uw dienstwillige dienaar,

J.L. van Doorninck.

LXVI

Lieve kinderen Theo en Saar,

Gouda, Zondagmorgen. (30 Maart 1946)

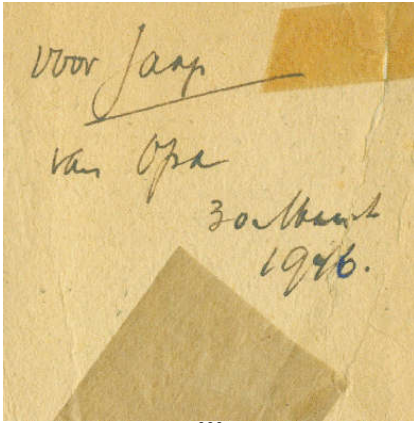
Jelui ziet ik neem de Zondagmorgen jelui te schrijven. Met zoovele gedachten in 't hoofd kan ik dikwijls niet ter kerke gaan. Gisteren morgen belde Mijnheer van Doorninck op dat we Vader eersdaags kunnen thuis verwachten. Al verwacht ik 't steeds, toch heeft het mij geschokt. Met algeheele vrijheid, maar zal toch nog wel voor Tribunaal moeten verschijnen, volgens Mr. Kirchheimer, die dat aan Mijnheer de Mol berichtte, toen hij in de zaak kwam. Z'n dossier is naar Den Haag. Mr. de Hollander had gisterenmorgen van Doorninck gebeld, dat die man nu vrij moest. 'k Had hem ook juist van de week een smeekschrift gestuurd evenals Sprenger mede voor Gerrit, maar dat dossier is nog niet gereed. De geheele revue is van de week weer bezocht en gepasseerd, Polet, van Doorninck, en nu morgen gaat Bep naar Bijl de Vroe die 1 maand geleden zei: „Over 1 maand kan ik meer zeggen daar dan Uw broer's stukken 't eerst behandeld worden.” Hij liet Bep een heel pakket brieven zien, eigenhandig door Vader getypt. Vader is meer nagegaan dan hij vermoed. En nu is morgen de maand om en zal Bep gaan vragen hoe 't staat met verhoor en of de stukken al op zijn gestuurd? Gelukkig dat die arme jongen 't van Vader niet weet²²¹, want al ben je nog zoo'n rechtgeaarde zoon, de Heere beware hem voor verwijten.

't Zal wel weer wat heeten als Vader thuis is, er is voor hem veel veranderd. Zoo ook zal hij op z'n woorden moeten letten en rustig zijn, nu Bep haar atelier heeft. Morgen komt 't 2e meisje, er is ook met een volwassen kracht al eenigzins 'n besprek. Wat is het geld geblokkeerd, hè? Mien zal je er wel uitvoeriger over schrijven. Want die behandeld die zaken. 't Is alles al te veel voor mij geweest, haast 't heele jaar door. Ger is rustig en dankbaar als je komt, 't verlangen

²¹⁹ Bij SAMH in Gouda zag ik in de notule van de Kerkeraadsvergadering van de Gereformeerde Kerk van Gouda van 24 November 1938 een verslag over een huisbezoek door ouderlingen Weeda en Blokland bij de familie de Raadt, met een „gunstig” resultaat. Verder kon ik niets vinden, behalve iets over een klacht over het orgelspel van oom Gerrit, (behandeld op de vergadering van 14 Februari 1935). Bij CABR zag ik ook Opa's briefje over zijn aanbeveling van Burgemeester James; ik weet niet of dat bij de Kerkeraad in goede aarde gevallen was. Bovendien vind ik het heel eigenaardig dat een advocaat een brief met zulke inlichting zou schrijven aan het Bijzonder Gerechtshof. Was dit misschien een gebrek aan **professionele ethiek**?

²²⁰ Deze inlichting is niet in het Nationaal Archief, en is verloren na de brand in het Bezuidenhout, Maart 1945.

²²¹ Oom Gerrit wist dus misschien niet eens dat Opa „meer nagegaan” was!

222

om vrij te zijn ligt op z'n gelaat, maar Vader kon zich bewegen, steeds telefoneeren, hem brieven schrijven, hem bezoeken steeds met zware koffers met 't vreeselijkste weer naar dat oord, ongedurig, denkende dat we niets doen en 't rustig thuis is dat hij daar is ons nooit geweest. Maar 't is dan passé en Goddank dat hij weg kan, want in huis blijven is ook niets. Hij zal nu wel dankbaar zijn en ons waardeeren voor alles wat we gedaan hebben.

Mijnheer Polet²²³ zei tegen mij „Mevrouw, 't is haast voor de thuiszijnde erger als voor degenen die weg zijn. Zelf heb ik 't ondervonden maar 't wordt zoo'n sleurtje en thuis ziet men ze thuis te krijgen zonder resultaat.” Daar was Vader boos om dat

Polet dat zei: hij als gevangene en de thuisblijvende vrij. Maar Polet zei: „ik heb 't bij onderzinking gehad.”

Maar hoe gaat 't nu met je blessuur?²²⁴ Wil 't loopen nog al, en hoe is 't gegaan naar Groningen?²²⁵ Zeker wel pijnlijk na 't lange hossen in die auto? En nog resultaat? Wat wordt 't nu voorjaar hè? 't Gelaat des aardrijks wordt weer vernieuwd.²²⁶

'k Ben van de week heerlijk uitgeweest; 21 Maart was tante Nellie²²⁷ jarig en Miep van der Wart trouwde. Op de koffie was ik al op de Beeklaan, waar 'n heele dameskrans op de koffie was en na de koffietafel naar de Schuitstraat kerk. Ze was lief als bruidje. 't Was me goed toen ik nog eens hoorde door de Ds: „Wilhelmina Hendrica van der Wart, beloofd gij Uw wettige man, enz.” Zij alleen droeg mijn meisjesnaam. Tante Jans kwam zoo moedig naast Oom Frits²²⁸ de kerk binnen. 't Deed me aan, daar hoorde Theo mijn broer, en die is er niet meer²²⁹. En zij draagt als Moeder zoo moedig met hare 9 kinderen, haar leed, maar 't is zoo'n lief gezin, zoo'n goede harmonie. Ik ben uit de kerk er den heelen avond tot half tien geweest. Bep bleef dien nacht, ze was genoodigd. Ik was er van opgeknapt.

Oma²³⁰ gaat bij Mevrouw de Bruin inwonen. Ze gaat bij Nella²³¹ weg, er is onenigheid geweest. Mevrouw de Bruin was onderwijzeres in de tijd bij Opa en bezocht Oma nog steeds. 't Is beter onder vreemden.

Nu lieve kinderen tot zoover. Leef gelukkig met elkaar. Kus de lieve jongens en weest zelf hartelijk gegroet,

je liefhebbende Moe.

²²² Opa gaf mij een kinderboekje „Flip en zijn hond”, en voorin staat de datum 30 Maart 1946 geschreven. Misschien werd dit boekje door Opa in Loosduinen ondertekend en kreeg ik het pas na een bezoek van Vader.

²²³ Opa bleef volhouden dat hij een leeuwenaandeel had gehad in de bevrijding van Wethouder Polet.

²²⁴ Was dit misschien een werkbezing bij Samsom geweest?

²²⁵ Solliciteerde Vader voor werk in Groningen? Waarom wilde hij in die tijd bij Samsom weg? Het was in deze tijd dat Vader zijn opleiding kreeg als kantoormachinemonteur, bij Remington in Amsterdam. Op 24 Juni 1946 werd hij ingeschreven als lid van de Nederlandse Christelijke Grafische Bond, Afdeling Alphen.

²²⁶ Psalm 104:30.

²²⁷ Tante Nellie van der Wart woonde te Den Haag in de Beeklaan.

²²⁸ Oom Frits (Willem Frederik Hendrik) van der Wart was Oma's oudste broer, en was jaren lang Directeur van Instituut „Groot-Emaus” te Ermelo. Zijn vrouw was tante Bets. Zie foto's bij LVIII (Bron: Stichting Sociaal Fonds 's Heeren Loo, Ermelo, met dank) en ook de groepfoto bij LIX.

²²⁹ Tante Jans was de vrouw van Oma's jongere broer Theo, die banketbakker was geweest in Bilthoven en daar en restaurant had. In 1939 verhuisde het gezin met 9 kinderen naar Den Haag; kort daarna pleegde oom Theo daar zelfmoord. Miep was hun oudste dochter, Theodorus Arnoldus (hierboven bij LIX) hun oudste zoon.

²³⁰ Deze Oma van der Wart was natuurlijk de stiefmoeder van Oma de Raadt.

²³¹ Tante Nella van der Wart, ongetrouwde zuster van Oma, was verpleegster te Den Haag.

232

Lieve Kinderen, Gouda, Donderdagavond.²³³

Je brief zonet per Verzijden ontvangen en wil je even terugschrijven. Zoals je schreef, 't gesprek van j.l. Maandag zal Va wel niet meegevallen hebben, dat is zoo Theo, maar toch voelde ik mij niet schuldig, in tegendeel, 't is steeds mijne bedoeling de broers voornamelijk en ook de verdere familie weer te winnen. 't Is zoo dat Vader al de brieven voor thuis wil hebben om nota er van te nemen, zoo ook was de brief

brief van Oom Frits medegegaan. Toen ik hem las, dacht ik „Die Frits raakt toch ook dat afgeven nog niet kwijt, en 't is tegenwoordig alles zóó, wat de klok slaat, medelijden is zoek.” 't Raakte mij niet zoo erg en dacht: 't is Frits. Maar niet denkende dat 't zoo'n uitwerking zou hebben.

J.l. Maandagmorgen was ik al vroeg op stap, na zoo'n schrijven. O, wat had ik 't zwaar. Joop had medelijden met me en wilde Thilly mede te doen gaan, maar 'k ging liever alleen. Vader wist niet wat hij zag, was koel tegen mij met tranen in de oogen. Man, ik kom die brief terugbrengen, hoor, die kan ik niet accepteren. Vader zei „Theo en Adri vonden 't ook, dat ik op dat feest had kunnen wezen, waarop Oom den ganschen avond verheerlijkt werd, daar hij Vader en Gerrit beiden nog uitmaakte en voor N.S.B.-ers hield. Ik zei dat ik 't gevoelde als plicht, mijn oudste broer, als vertegenwoordiger van mijne overleden ouders en als de eenige met Nellie overgeblevene zusters²³⁴, op zijn afscheid voor 't misdeelde kind tegenwoordig te zijn²³⁵. Nu dat voelde Vader niet, bleef somber en zei dan zal ik nu maar heengaan. Dat wilde hij niet. 'k Had mijne boterhammen bij mij en zei te willen blijven onderhand hij aan tafel ging, ook dat behoefde niet. Ik bleef in de wachtkamer talmen, en hij kwam al gauw terug. 't Was erwtensoep, nu dat was gauw verorberd.

't Gesprek ging makkelijker en daar er meer bezoekers in de kamer kwamen, gingen we wat wandelen, maar de heele tijd kwam weer 't gesprek op Frits, dat hij dát niet van me begreep. Al heb ik 't dan ondoordacht gedaan, niet fijn voelende, wil je het mij dan vergeven? heb ik gevraagd en 't thuis voor het aangezicht des Heeren gebracht.

En nu wil ik er niet meer over spreken. Gisteren was ik ook by van Doorninck, die mij datzelfde vertelde wat Vader schreef. Hij is met Sprenger bezig. Ik zei nog tegen hem „Zal ik er heengaan, en zou ik 't zelf met Sprenger weer bespreken?” 'k Geloof dat er werking in is, 'k was tenminste gisterenmiddag wat opgelucht. 't Zit 'm in de stukken, die wil P.O.D. niet loslaten, als er tenminste stukken zijn.²³⁶ Er is hier zoo'n zelfde geval met 'n hoofdzuster van 't Itersons-ziekenhuis en dat is nu ook pas voor elkaar gekomen, dat was zeker ook 'n geval daar men de pik op had en haat de boventoon speelde.

Morgenochtend 12 uur moet ik weer bij van Doorninck terugkomen en zal ik als er verder nieuws is 't er bij schrijven. Ik heb gevraagd of Mijnheer de Mol 't snel wou opknappen je costume, daar je er maar één voor best had. 't Blauwe jasje kan nog niet even wachten. Ik had 't zelf willen doen, dan had je geen kosten, maar ik had heusch geen tijd. Je hebt al zooveel kosten met Vader en had ik iets terug kunnen doen, maar helaas. 'k Heb ook maar twee handen. We

²³² Studiofoto, Foto Lux, Alphen een den Rijn, April 1946.

²³³ Datum onbekend, waarschijnlijk heel kort voordat Opa vrijgelaten werd – zie Oma's naschrift.

²³⁴ Overgrootvader van der Wart had 9 kinderen bij zijn eerste en 8 bij zijn tweede vrouw; Oma bedoeld hier haar „eigen” broers en zusters.

²³⁵ Misschien de afscheidsgelegenheid van Oom Frits (65 jaar oud) als Directeur van Groot-Emaus in Ermelo?

²³⁶ Is dit een aanduiding dat er na het vooronderzoek geen voldoende bewijzen waren?

zijn thuis aan 't in orde maken. Op Bep haar atelier mag niet geslapen worden van de inspectie van de raad van arbeid. Dus dat moet afgebroken worden.²³⁷ De meisjes²³⁸ nu op jelui kamer. Ledikant voor Bep opzetten als er soms één van de verwachten thuiskomt en 't kleine kamertje weer ontruimt van bewaarboel en ledikant enz. voor Gerrit opzetten, dus we hebben 't volhandig. Wil Zaterdag weer naar Loosduinen. 'k Heb 't nog nooit zoo druk gehad als die maanden dat Vader en Gerrit weg zijn, raar - ra wat is dat? Oma-Poma zou Jaapje zeggen met z'n chocolade toet. Verleden jaar met 7 menschen was 't me niet zoo zwaar als nu in deze bedroefde tijden. Maar de Heer zal uitkomst geven. enz.²³⁹ Laten we dat onthouden.

Jelui liefh. Moeder en Oma.

Dag lief Aartje, leuk dat de kousjes passen. Vanmorgen bij van Doorninck geweest. Mr. Hollander heeft beslist met spoed te Gouda de stukken van beiden opgeëischt.

LXVIII

POLITIEKE RECHERCHE AFDEELING GOUDA.	Onderzoek naar de gedragingen van Jacob de Raadt te Gouda gedurende de Bezettingsjaren 1940-1945.
No. 2110, PRO JUSTITIA.	

PROCES-VERBAAL.

Naar aanleiding van het d.d. 22 Mei 1945 opgemaakte Proces-verbaal door den rechercheur van Politie, Roelof Pieter Dijsselhoff contra Jacob de Raadt, is door mij Wilhelm Richard Hekker, rechercheur bij de Politieke Recherche Afdeling te Gouda, tevens onbezoldigd ambtenaar van Politie, een nader onderzoek ingesteld. Hierbij bleek, dat de naam J. de Raadt eenige malen voorkomt in de Politie-administratie te Gouda.

In 1937 is hem een verhoor afgenomen in verband met een door hem gepleegde overtreding van de Octrooiwet.²⁴⁰

In 1943 werd tegen J. de Raadt Proces-verbaal opgemaakt vanwege heling.²⁴¹

In Januari 1944 werd tegen J. de Raadt Proces-verbaal opgemaakt vanwege overtreding van de wetten op granen en zaden.²⁴²

Op de afdeling Documentatie van de Politieke Recherche Afdeling te Gouda komt zijn naam voor op een lijst van personen die gedurende de bezettingsjaren hun radiotoestel mochten behouden, op een lijst van abonné's van de Nationaal-Socialistische dag- en weekbladen „Het Nationale Dagblad” en „De Zwarte Soldaat”.

²³⁷ Tante Bep had een modeatelier aan huis te Turfmarkt 83. Na deze afkeuring deed ze dat in de serre achter het huis. Dat kan ik mij tante Bep voor de trapmachine specifiek herinneren, en diezelfde machine zag ik later bij haar aan huis in Edenburg, OVS, Suid-Afrika.

²³⁸ Hier worden Mien en Bep bedoeld.

²³⁹ Psalm 42 vers 5.

²⁴⁰ Dit is heel waarschijnlijk het verhoor, (met de heer P.C. Maree?), beschreven in „Het vervolg van de Galg van Eindhoven”. Het is wel erg vaag gesteld; de „krant van Opa” had immers niets te doen met de Octrooiwet.

²⁴¹ Ik heb geen idee waar deze kwestie op zou kunnen slaan.

²⁴² Misschien had dit wel te doen met een overtreding van regulaties van de Bezettingmachten – dat bijna iedereen deed in die jaren!) Als men het niet deed, zou al het voedsel naar Duitsland vervoerd worden.

Op de afdeling Documentatie der Politieke Recherche Afdeling te Gouda bevindt zich ook een lijst van bijdragen voor Frontzorg der Weerafdeling der N.S.B. Op deze lijst, d.d. 19 Februari 1944 staat achter een bedrag van f 5.-- de naam J. de Raadt.

Voorts heb ik, verbalisant, ten aanzien van J. de Raadt in beslag genomen:

- a. een kaart uit de kartotheek van het Front Nering en Ambacht, waaruit blijkt, dat J. de Raadt hiervan lid was. Op deze kaart staat eveneens een stamboeknummer van sympathiseerend lid der N.S.B. 020016.
- b. een schrijven dat J. de Raadt namens zijn zoon G. de Raadt schreef aan den S.S. und Polizeiführer Rauter, waarin J. de Raadt tekent als lid van de N.S.B. en de aansluiting vermeldt bij het Radiogilde van de zaak van zijn zoon G. de Raadt.
- c. een soortgelijk schrijven gericht aan den toenmaligen N.S.B. Burgemeester van Gouda, waarin hij besluit met „Hou Zee”.
- d. een rijwielausweis op grond van zijn werkzaamheden voor de Deutsche Weermacht.
- e. Een algemeen rondschrjven van den kringleider der N.S.B. te Gouda aan sympathiseerende leden der N.S.B., waaraan gehecht het antwoord van J. de Raadt, waarin hij ignoreert ooit iets met de N.S.B. te hebben uitgestaan.
- f. Een dreigbrief aan het R.K. kerkbestuur van den H. Bonaventure terzake het niet betalen van een door De Raadt vermoede vordering. Uit dezen brief blijkt tevens weer, dat J. de Raadt lid is geweest van het Front van Nering en Ambacht.
- g. Een dreigbrief aan den Heer A. van Rijswijk, Putschelaan te Rotterdam terzake het luisteren naar den Engelschen zender.
- h. Een dreigbrief aan den Heer Nijhuis te Rotterdam, Adrianastraat 84 terzake het niet inleveren van een op huurkoopsvoorwaarden geleverd radiotoestel.
- i. Een schrijven aan den N.S.B. Burgemeester van Gouda over een distributieaangelegenheid, waarin J. de Raadt vermeld, in zijn kwaliteit van LEIDER van den NEDERLANDSCHEN VOLKSDIENST het woord meent te mogen voeren.

Ik, verbalisant, voeg deze bescheiden en voorzoover het betreft gewaarmerkte afschriften hiervan, als stukken van overtuiging rood I tot en met IX gemerkt bij dit Proces-verbaal.

Op het Gewestelijk Arbeidsbureau alhier bleek niet, dat J. de Raadt in Duitschen Dienst arbeid had verricht, terwijl het Bevolkingsregister uitwees, dat hij gedurende de bezettingsjaren voortdurend te Gouda had gewoond.

Na het verzamelen van deze gegevens ben ik, verbalisant, overgegaan tot het verhoor van getuigen, die de gedragingen van J. de Raadt mogelijk zouden kunnen toelichten.

Als eerste getuige hoorde ik: Johannes Christiaan Marinus VELTHUYSEN, geboren 15 December 1899 te Oss (N.B.) Nederlander, gehuwd, van beroep bedrijfseconoom, laatste woondadres te Gouda Joubertstraat 20, thans gedetineerd wegens lidmaatschap der N.S.B. Hij verklaarde:

„Den brief die U mij toont (ik, verbalisant, toon getuige het rood V gemerkte algemeen rondschrjven aan getuige) is een algemeen rondschrjven van mijn hand aan sympathiseerende leden der N.S.B. te Gouda omstreeks zomer 1944, toen deze instelling vanwege het Hoofdkwartier der N.S.B. te Utrecht werd opgeheven en de leden voor de keus gesteld moesten worden lid of begunstiger te worden. Uit het antwoord schrjven gemerkt rood Va dat U mij toont, van den mij bekende J. de Raadt (ik, verbalisant, toon getuige het rood Va gemerkte schrjven) lees ik, dat de Raadt probeert te ontkennen dat hij niets met de N.S.B. heeft uit te staan gehad. Het is mij bekend, dat hij althans als donateur is ingeschreven geweest en ik meen mij zelfs te herinneren, dat

hij nog als sympathiseerend lid heeft te boek gestaan op het Kringhuis te Gouda. De Raadt kwam ook wel eens op een vergadering.”

Na voorlezing en volharding is deze verklaring in concept geteekend.

Hierna hoorde ik, verbalisant, als getuige: Jan Cornelis TERLOUW, geboren 3 December 1913 te Gouda, Nederlander, gehuwd, van beroep kantoorbediende, laatste woonadres Bellamystraat 15 te Gouda, thans gedefinieerd wegens lidmaatschap N.S.B. en Landwacht. Hij verklaarde na het toonen van de rood V en Va gemerkte bescheiden:

„Het schrijven dat u mij toont, is een algemeen rondschrijven dat omstreeks zomer 1944 werd gericht aan de sympathiseerende leden der N.S.B. Vanwege het Hoofdkwartier te Utrecht werd deze instelling, die sinds 1940 ongeveer had bestaan, weer te niet gedaan en moesten de symphatiseerende leden een keuze maken tusschen lid te worden of begunstiger van de N.S.B. Het antwoord van den mij bekenden J. de Raadt, waarin hij doet voorkomen, dat hij niets met de N.S.B. te maken zou hebben gehad, is niet juist. Als administrateur van den kring Gouda heb ik gezien dat hij als sympathiseerend lid stond ingeschreven in de administratie van het Kringhuis te Gouda. Of hij vergaderingen bezocht kan ik niet verklaren. Indien De Raadt voorgeeft gedwongen te zijn geworden tot het bezoeken van vergaderingen en het verstrekken van bijdragen voor de N.S.B. dan verklaar ik dat dit onjuist is.”

Na voorlezing en volharding is deze verklaring in concept geteekend.

Hierna heb ik, verbalisant, gehoord ee mij bekende Johanna Maria Cornelia KUYKEN, oud 38 jaar, Nederlandsche, gehuwd met P. den Hertog, wonende Turfmarkt 123 te Gouda. Zij verklaarde desgevraagd:

„De door U bedoelde radiohandelaar J. de Raadt woont evenals ik op de Turfmarkt alhier. Als inster van contributies voor de N.S.B. ben ik in de bezettingsjaren, ik meen begin 1944, bij hem aan de deur geweest. J. de Raadt stond mij toen zelf te woord en zeide mij toe het geld dat hij voor contributie verschuldigd was direct op het Kringhuis te zullen betalen, daar hij voor zijn vrouw niet wilde weten, dat hij lid was. Zijn naam kwam dan ook voor als lid van de N.S.B. op de contributielijsten. Later vernam ik van andere N.S.B-ers dat hij reeds lang lid was, doch altijd rechtsreeks aan het Kringhuis betaalde. J. de Raadt was ook geabonneerd op „Het Nationale Dagblad”. Dat wist ik, doordat hij wel eens bij mij thuis kwam vragen of wij die courant ontvangen hadden, indien deze niet bij hem bezorgd was. Bovendien zag ik den bezorger van „Het Nationale Dagblad” vaak een courant bij De Raadt in de bus duwen.”

Na voorlezing en en volharding teekent getuige Kuyken haar verklaring in concept.

Vervolgens heb ik, verbalisant, mij naar Woerden begeven en aldaar gehoord op zijn kantoor Antonius Franciscus VAN DEN BOSCH, oud 44 jaar, Nederlander, gehuwd, van beroep advocaat, wonende en zaakdoende Singel No. 1 te Woerden. Hij verklaarde mij:

„Als penningmeester van het R.K. Kerkbestuur alhier heb ik in beheer eenige woningen. In den zomer van 1942 werd in een van deze woningen ongedierte geconstateerd. Ik zocht toen contact met eenige ontsmettingsdiensten, onder meer met den Goudschen Ontsmettingsdienst „Puritox”, Wijdstraat 22 te Gouda, waarvan als directeur optrad zekere De Raadt. Deze ontsmettingsdienst kon mij voor haar werkzaamheden geen garantie geven. Een andere soortgelijke instelling kon mij haar werkzaamheden voor den tijd van twee jaar garanderen, hetgeen voor mij aanleiding was aan dezen dienst opdracht tot zuivering van het huis te geven. Dit bleek echter niet naar den

zin van De Raadt. Hij meende recht te hebben op een vergoeding van gemaakte onkosten wegens het niet ontvangen van de opdracht. Ik weigerde dit echter terecht. Het gevolg hiervan was, dat hij mij een tweetal brieven zond, waarin een bedreiging aan mijn adres. Ik moet hierbij vermelden, dat ik nimmer iets ervan heb gemerkt dat zij door De Raadt ten uitvoer zouden zijn gelegd. De brieven rood VI en VIa gemerkt, die U mijn toont, herken ik als die ik indertijd heb ontvangen van J. de Raadt, (ik, verbalisant, toon getuige Van den Bosch de opgemelde brieven). Later bezocht De Raadt mij nog eens over de kwestie en bedreigde mij toen mondeling met den Ortskommandant van Woerden. Ook dit heeft echter geen gevolgen voor mij gehad.”

Na voorlezing en volharding teekent getuige Van den Bosch zijn verklaring in concept.

Hierna heb ik, verbalisant, mij naar Rotterdam begeven en hoorde ik in zijn woning Adriaan VAN RIJSWIJK, oud 49 jaar, Nederlander, gehuwd, van beroep conciërge-schrijver Ambachtschool Hillevliet, wonende te Rotterdam, Putschelaan 138. Hij verklaarde na het toonen van de rood VII gemerkten brief:

„Ik herken dezen brief. Ik ontving dezen van den radiohandelaar J. de Raadt te Gouda. De aanleiding hiertoe was als volgt: In 1940, na de capitulatie van de Nederlandsche Strijdkrachten kocht ik van den mij bekenden J. de Raadt, radiohandelaar te Gouda, een door hem gefabriceerd toestel. Bij het sluiten van den koop, waarvoor J. de Raadt mij in mijn woning bezocht, heb ik mij laten ontvallen, dat ik een nieuw toestel wenschte, teneinde in staat te zijn naar den Engelschen zender te luisteren. Na levering bleek spoedig, dat het toestel niet in orde was. Ik zond toen een schrijven aan J. de Raadt, dat het toestel niet in orde was, en dat ik ternauwernood den zender Hilversum kon ontvangen, laat staan den Engelschen zender. De Raadt verrichte hierop de reparatie nog onder garantie. Dit hielp slechts korten tijd, geregeld mankeerde er iets aan het toestel. Ik verzocht toen aan een deskundige op radiogebied te Rotterdam om eens te onderzoeken wat het gebrek nu precies was. Na opening van de kast was zijn oordeel „Een kist met oude rommel.” Ik schreef toen nog eenige malen vergeefs aan De Raadt, totdat ik uiteindelijk hem in een schrijven voor de keus stelde het toestel alsnog geheel in orde te maken, omdat ik mij anders tot de Politie zou wenden, daar ik mij voelde opgelicht. Het stuk gemerkt rood VIIa, dat U mijn toont herken ik als den brief die ik toen aan de Raadt zond. Als antwoord daarop kwam toen de brief, waarin De Raadt dreigde mij te zullen aangeven bij den Sicherheitsdienst wegens het luisteren naar den Engelschen zender. Achteraf blijkt, dat hij zijn bedreiging niet ten uitvoer heeft gelegd. In ieder geval was ik ten tijde van de verplichte inlevering der radiotoestellen gedwongen mijn toestel in te leveren, hetgeen ik stellig niet gedaan zou hebben indien De Raadt als een goed Nederlander had gehandeld.”

Na voorlezing en volharding teekent getuige Van Rijswijk zijn verklaring in concept.

Hierna heb ik, verbalisant, mij naar de woning van den Heer Nijhuis begeven en hoorde aldaar een man die mij opgaf te zijn Carel Andries NIJHUIS, oud 30 jaar, Nederlander, gehuwd, van beroep chauffeur, wonende Adrianastraat 84 te Rotterdam. Hij verklaarde:

„Voor den oorlog in Mei 1940, kocht ik op huurkoopcontract een radio van den handelaar G. de Raadt te Gouda. Hij zegde mij toen een provisie toe, indien ik bij derden nog eenige toestellen van hem wist te plaatsen. Het was mij mogelijk eenige toestellen te verkopen, doch provisie hiervoor ontving ik niet. De Raadt had allerlei uitvluchten. Voortdurend schreef hij brieven. Van mijn kant was ik niet geneigd de huurkooptermijnen aan hem af te betalen, indien ik geen provisie kreeg. Ten tijde van de verplichte inlevering van radiotoestellen in 1943 was het toestel nog niet geheel afbetaald. Er stond f 53.-- terwijl ik feitelijk nog een vordering van f 21.-- op De Raadt

had. Ik heb dit toestel toen verstopt. Eenige dagen later ontving mijn vrouw, ik was afwezig, het schrijven dat ik toon. (Ik, verbalisant, neem dit schrijven uit handen van den Heer Nijhuis in beslag en voeg dit schrijven rood VIIIa gemerkt als stuk van overtuiging bij dit proces-verbaal.) Mijn vrouw durfde de radio niet meer te behouden toen zij opnieuw een schrijven ontving van De Raadt, waarin hij dreigde aangifte te zullen doen bij de Deutsche instanties. Den brief, rood VIII gemerkt, dien u mij toont herken ik als den brief waar ik over spreek. Mijn vrouw leverde toen ons radio-ontvangtoestel in. Ongeveer een week later kwamen er een tweetal rechercheurs van het Hoofdbureau van Politie aan het Haagsche Veer huiszoeking doen naar een radio. Zij vonden niets en mijn vrouw werd, omdat ik niet thuis was, meegenomen naar het Haagsche Veer. Zij kon een inleveringsbewijs toonen en haar werd bevolen dit bewijs te laten zien aan den Sicherheitsdienst te Gouda. Zij heeft dit gedaan, werd op den S.D. te Gouda verhoord en dienzelfden dag weer op vrije voeten gesteld. Meer kan ik U hierover niet verklaren.”

Na voorlezing en volharding teekent getuige Nijhuis zijn verklaring in concept.

In aansluiting hierop het ik, verbalisant, gehoord: Adriana Pieternella ADDESON, oud 32 jaar, Nederlandsche, gehuwd met C. Nijhuis, zonder beroep, wonende Adrianastraat 84 te Rotterdam. Zij verklaarde na het toonen van de stukken rood VIII enb VIIIa gemerkt:

„Het radiotoestel dat wij in huurkoop hadden van J. de Raadt te Gouda, had mijn man voor de inlevering in 1943 verstopt. Na een tweetal dreigbrieven die wij ontvingen van De Raadt en die U mij toont, heb ik het toestel niet langer in huis durven houden en heb dit ingeleverd. Na een week kwamen er twee rechercheurs van het Haagsche Veer om huiszoeking te doen naar twee radio's. Zij deelden mij mede, dat De Raadt uit Gouda hiervan werk had gemaakt bij de Duitschers. Ofschoon ik een bewijs had dat ik een toestel had ingeleverd, werd ik meedegenomen naar het Haagsche Veer. Nadat ik aan een Inspecteur daar het inleveringsbewijs had laten zien, stuurde deze mij naar den Sicherheitsdienst te Gouda. Hier werd ik na verhoord denzelfden dag weer vrijgelaten. Een der Duitschers zeide mij, dat De Raadt dit bij hen had aangegeven. Het was een stevige Duitscher die een beetje Hollandsch sprak.”

Na voorlezing en volharding teekent getuige Addeson haar verklaring in concept.

In verband met de verklaringen van Nijhuis en zijn echtgenoot, heb ik, verbalisant, een onderzoek ingesteld in het dagrapport der Politie te Rotterdam. Aangezien getuige Addeson echter niet is ingesloten geweest, komt haar naam niet in het rapport voor. Uit de beschrijving, zie zij mij gaf van een Duitscher, die haar te Gouda verhoorde, maak ik, verbalisant, op, dat hiermee bedoeld werd de mij bekende leider van den S.D. Dienststelle Gouda, de in September 1944 door een ongeluk overleden Renner. Op 23 Mei 1946 heb ik getuige Addeson ten overstaan van den rechercheur van Politie, den Heer van Velsen, in het Huis van Bewaring te Rotterdam een aantal foto's getoond van de rechercheur van de groep X, dien uitsluitend voor de Duitschers werkten. Zij herkende echter geen der personen waarvan haar een gelijkende fotografie werd getoond, als die van de rechercheurs, die de huiszoeking hadden verricht. Hierbij merk ik, verbalisant, op, dat niet van alle rechercheurs van opgemelde groep X een foto aanwezig was volgens den Bureauchef van de Dienst Personeel aan het Haagsche Veer te Rotterdam, bij wien ik eveneens heb geïnformeerd.

In de talloze brieven waarmee verdachte J. de Raadt zijn raadsman en de Politieke Recherche Afdeling overstroomt, maakt hij steeds melding van zijn goede daden, onder meer dat dank zij zijn toedoen een tweetal gijzelaars zouden zijn bevrijd. Ik hoorde daartoe in zijn woning een persoon, die mij opgaf te zijn Albertus VAN WIJK, oud 51 jaar, Nederlander, gehuwd, van beroep grossier en wonende Burgemeester Martenssingel No. 8 te Gouda. Hij verklaarde mij na het too-

nen van een schrijven dat ik rood X als stuk van overtuiging bij dit proces-verbaal voeg en daartoe uit zijn handen in beslag nam:

„Op vier Mei 1942 werd ik met een zestal Goudsche ingezetenen door den S.D. als gijzelaar opgepakt. Ik heb bijna twee jaar in gijzeling te St. Michielgestel doorgebracht. Tegelijk met R. Treub, directeur van de Stearine Kaarsenfabriek te Gouda en den Inspecteur van Politie, W.C. Bijl de Vroe, ben ik uit de gijzeling ontslagen. Ik had reeds eerder van mijn vrouw vernomen dat J. de Raadt, radiohandelaar hier ter stede eens aan de deur van mijn woning was geweest en mijn vrouw had medegedeeld, dat hij er zorg voor zou dragen, dat ik in vrijheid werd gesteld. Mijn vrouw wees dit voorstel direct van den hand en deelde De Raadt nog mede, dat ik hiervoor evenmin zou voelen. Uit den rood XI gemerkten brief waarin ik bedekt, doch naar ik hoop duidelijk, mijn standpunt aan mijn vrouw mededeelde, kunt U opmaken hoe ik toen al over De Raadt dacht. Hij was een eigenaardig figuur van wien wij niet de overtuiging hadden, dat hij politiek betrouwbaar zou zijn. Mijn vrouw begreep onmiddellijk na zijn voorstel, dat hij „Verkeerd” was. De Raadt gaf echter voor toch stappen te zullen ondernemen voor mijn invrijheidstelling. Ik ben echter van mening, dat ik dus niets aan hem te danken heb, daar ik tegelijk met een aantal anderen, waaronder twee Gouwenaars, uit de gijzeling werd ontslagen.”

Na voorlezing en volharding teekent getuide A. van Wijk zijn verklaring in concept.

Tenslotte ben ik, verbalisant, overgegaan tot het verhoor van verdachte J. DE RAADT, die aanvankelijk geïnterneerd is geweest in het kamp „Apollo” te Gouda. Daar hij bij verhoor steeds blijk gaf van een abnormale psyche, is hij op last van het Hoofd der Politieke Recherche Afdeling Gouda na onderzoek door enkele psychiaters geïnterneerd in een Zenuwinrichting, de Ramaer kliniek te Loosduinen. De Afdelings Geneesheer, dr. W.A. Hofman heeft einde Maart 1946 verklaard, dat De Raadt hersteld was, waarop hij naar aanleiding van aangehechte rood XI gemerkte suggestie van den Officier-Fiscaal, Mr. H.H. Kirchheimer door den Procureur-Fiscaal te Den Haag in vrijheid gesteld is.

Verdachte gaf op te zijn; Jacob de Raadt, geboren 19 Mei 1883 te Gouda, Nederlander, van beroep radiohandelaar, gehuwd en wonende Turfmarkt 83. Tijdens verhoor geeft verdachte voor alle data vergeten te zijn, terwijl dit ook het geval is met de details die blijken belastend te kunnen zijn. Het was mij, verbalisant, niet mogelijk om een chronologische volgorde met vermelding van juiste data en personen on het proces-verbaal van verhoor vast te leggen. Ik heb mij dus beperkt tot het aangeven van de hoofdzaken en getracht dit te bewijzen. Verdachte verklaarde mij desgevraagd:

„Ik ben leider geweest van het Radiogilde, later correspondent voor de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Het bedrijf was aangesloten bij het Front van Nering en Ambacht.

Teleurgesteld door de manier waarop ik door de N.V. Philips was aangepakt voor den oorlog, door het faillissement vrijwel zonder bestaansmiddelen, ben ik na de bezetting toegetreden tot de N.S.B., aanvankelijk als donateur, later als sympathiseerend lid. Ik heb eenige vergaderingen bezocht. Ik ben geabboneerd geweest op Het Nationale Dagblad, las Volk en Vaderland en De Zwarte Soldaat. Ik ben leider geweest van den Nederlandschen Volksdienst te Gouda. Ik heb bijdragen gegeven aan Winterhulp en aan Frontzorg.

Mijn radiotoestel heb ik mogen behouden. Ik erken aan verschillende personen dreigbrieven te hebben geschreven, onder meer aan den advocaat van den Bosch te Woerden, den Heer van Rijs

wijk te Rotterdam en den Heer Nijhuis te Rotterdam. Nijhuis heb ik aangegeven bij den Sicherheitsdients te Gouda omdat hij zijn radiotoestel niet had ingeleverd.

Ik erken een brief te hebben geschreven aan Rauter, waarin ik verzocht op grond van de werkzaamheden, die mijn zoon en ik verrichtten voor de Duitschers en N.S.B.-ers, mijn zaak te mogen blijven drijven. Op grond van deze werkzaamheden heb ik ook een rijwiel-afnemer aangevraagd en verkregen. Ik erken, dat ik de leveringen en verrichtingen voor de Duitse dienststellen en Weermacht angehörigen vrijwillig heb uitgevoerd.

Ik erken dat ik verantwoordelijk ben voor den loop der dingen in het op naam van mijn zoon Gerrit staande radiobedrijf „Westminster” te Gouda en dat ten gevolge hiervan mijn zoon, die wettelijk de verantwoording draagt, door mijn verkeerde handelingen hiervan de dupe is geworden. Ik erken tegen de belangen van de geallieerde oorlogvoering te zijn gegaan door mijn diensten te verleen aan het Duitse Rijk, althans onderdeelen van de Duitse Weermacht en leden daarvan, terwijl ik wist dat het Duitse Rijk zich in staat van oorlog bevond met het koninkrijk der Nederlanden. Mijn inboedel, die niet mijn eigendom is, is gespecificeerd door het Nederlands Beheersinstituut, terwijl de deurwaarder Akkersdijk te dezer stede is aangesteld over de zaak. Ik moge U ten overvloede verwijzen naar de van mij afkomstige correspondentie d.d. 3 Mei 1946.”

(Blanco bijdrage-formulier voor de Winterhulp, uit Moeder's plakboek. Zij leerde mij bhet rijmpje: „Ik geef geen knoop van m'n hemd en geen knoop van m'n gulp voor de Winterhulp.”)

Na voorlezing en volharding teekent verdachte zijn verklaring in concept.

Waarvan door mij op afgelegden ambtseed is opgemaakt, geteekend en gesloten dit proces-verbaal te Gouda, 24 Mei 1946.

De Rechercheur W.R. Hekker.

LXIX

Meester F. Hollander,
Procureur-Fiscaal.

Gouda, 24 Mei 1946.

Hedenmorgen onder dwang een door den P.O.D. te Gouda opgemaakte bekentenis door my onderteekend.

Ik zou gearresteerd worden en de zaak van myn zoon G. de Raadt zou niet behandeld worden by weigering van teekenen.

Ik heb gezegd dat ik om myn zoon vry te krygen bereid was alles te teekenen en heb geteekend wat in stryd is met de waarheid.

Een clause die ik voorstelde om deze dwang vast te leggen werd geweigerd.

Turfmarkt 83.

(Z.O.Z.)

J. de Raadt.

Gezegde van rechercheur Hekker:

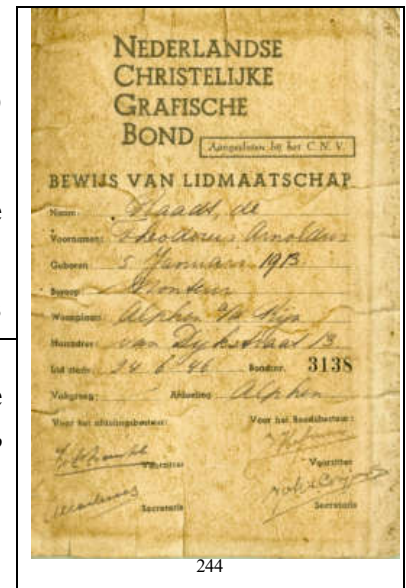
„Hier heb ik een bekentenis. U teekent en dan is U direct weer op straat en Uw zoon wellicht begin Juni vry.

U teekent niet. Dan wordt U gearresteerd en doe ik niets meer aan de zaak van Uw zoon. Ik heb dit overlegd met de Heer Wepster.”

(Deze is naar ik meen Secretaris van het hoofd P.O.D.)²⁴³

(Rechts is de voorkant van Vader's lidmaatschapskaart van de N.C.G.B., dat zijn nummer 3138 vermeldt en ook „lid vanaf 24.6.46”, m.a.w. pas nadat hij zijn opleiding als „Monteur” voltooide.

Voordelen zoals Kinderbijslag werden door deze bond uitbetaald.)

LXX

Het Hoofd der P.R.A.,

Aan den Heer Advocaat-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof,
Mr. J.J.M. Braun, Zeestraat 57B Den Haag.

(datum niet bekend)

No. 41752.

Naar aanleiding van Uw appostille van 29 Mei j.l. onderwerp: Brief de Raadt²⁴⁵, hoorde ik, Willem Carel Bijl de Vroe, Inspecteur van Politie te Gouda, momenteel Hoofd van de P.R.A. aldaar, op Donderdag, 6 Juni 1946 den in genoemd schrijven bedoelden rechercheur Wilhelm Richard Hekker, die nadat ik hem met een en ander in kennis had gesteld en hem den brief door J. de Raadt aan U geschreven had laten lezen, mij het volgende mededeelde:

Ik heb de collaboratiezaak tegen Jacob de Raadt en zijn zoon Gerrit de Raadt in onderzoek gehad. Uit dit onderzoek is mij gebleken, dat de hoofdschuldige in deze zaak Jacob de Raadt is. Jacob de Raadt is omreden hij verdacht werd van collaboratie en sympathiseerend lidmaatschap der N.S.B. door het Militair Gezag in het Strafgevangenkamp „Apollo” te Gouda geplaatst en later op last van den Officier-Fiscaal Mr. Sprenger, na de Ramaer Kliniek te Loosduinen. Dit laatste geschiedde omdat hij zenuwpatient is en verschijnselen van zwakzinnigheid vertoonde, althans naar mijn meening simuleerde. Bij de verhooren leverde hij groote moeilijkheden op. Wat hij den eenen dag erkende, ontkende hij den volgenden dag weer, zich daarbij steeds op dwaalwegen begevende. Ik ontken De Raadt een verklaring onder dwang te hebben doen afleggen.

Wat ik tegen De Raadt gezegd heb heeft hij al of niet opzettelijk verkeerd uitgelegd. In zijn dossier bevinden zich n.l. ook dreigbrieven ten overstaan van burgers. De Raadt hierover gehoord ontkende de dreiging in deze brieven omschreven ooit ten uitvoer gebracht te hebben. Ik heb hem daarop gezegd, dat als mij bij onderzoek bleek, dat de in deze brieven genoemde burgers wel last

²⁴³ Wat zou er gebeurd zijn als Opa deze protestbrief niet had geschreven?

²⁴⁴ In deze moeilijke tijd voor Opa voltooide Vader zijn opleiding bij Remington in Amsterdam. Wist hij ervan?

²⁴⁵ Het blijkt dat Opa's brief van 24 Mei, met zijn beklag over wat Hekker blijkbaar gedaan had, aan een hogere ambtenaar gestuurd werd op 29 Mei, en dat die persoon de zaak wat ernstiger opnam als wat tot dusver was gebeurd. Dit leidde to een verzoek aan Bijl de Vroe om een onderonsje te houden met Hekker, waarvan dit het verslag is, en dat daarna leidde tot een (tweede) ondervraging door Wepster, zie LXXII hieronder.

door zijn toedoen hadden ondervonden, ik aan de bevoegde instantie zou voorstellen hem opnieuw te arresteren. De Raadt bevindt zich n.l. momenteel in verband met zijn gezondheidstoestand op vrije voeten. Ik ontken eveneens tegen De Raadt gezegd te hebben dat ik niets meer aan de zaak van zijn zoon zou doen of hij moest eerst een bekentens teekenen.

De collaboratiezaak van Jacob de Raadt en Gerrit de Raadt (zijn zoon) lopen door elkaar over en beiden zijn momenteel gereed. Tijdens het geheele verhoor is de naam van den Inspecteur van Politie Wepster niet ter sprake gekomen.

Ik Bijl de Vroe, voeg aan de verklaring van Hekker toe, dat mij nimmer gebleken is, dat hij ongeoorloofde middelen te baat nam om tot resultaten bij verhoor te komen. Ik zal Jacob de Raadt wederom door een anderen rechercheur laten hooren, waarop hij eventueel de door hem afgelegde verklaring terug kan trekken of wijzigen.

(Inspecteur W.C. Bijl de Vroe)

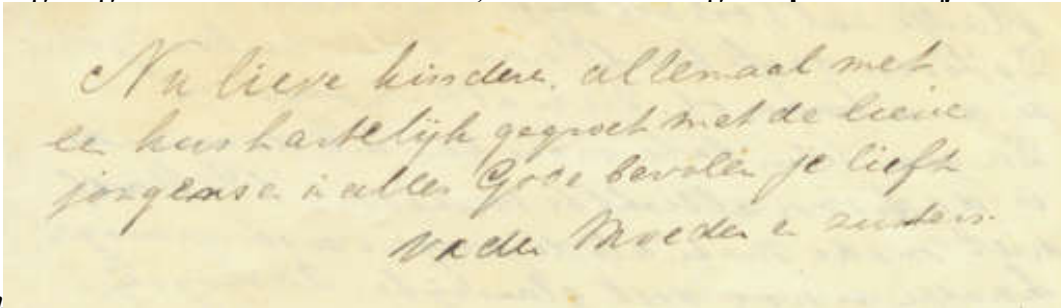
(Het volgende stuk (LXXI) is Vel 2 van een brief van Oma, waarvan ik Vel 1 mis. De brief dateerd van de zomer van 1946, van net vóór de verhuizing en de thuiskomst van oom Gerrit.)

LXXI

... Aartje zal 't ook wel krijgen²⁴⁶ reken daar maar op. De Heere geeft kracht naar kruis, verlaat jelui je daar maar op. Zie in alles hooger op. Dan gaan jelui later maar eens uit, de vacantie is daarom allicht te verzetten.²⁴⁷ 't Valt wel niet mede maar als de jongens weer op mogen knappen is nog veel glansrijker.

Onmogelijk kan ik van huis met alles te vernaaien en Bep 't zelf zoo volhandig heeft voor haar atelier. Maar ik ben gezond en doe 't met alle lust. Vader helpt me ook in alles met maat nemen, pakken enz. enz., en Boom helpt hem met verhuizen. Heb daar geen zorg over, want ik kijk wel toe hoor, dat hij niet te veel doet. 't Bad met gijser blijft hier staan en losse dingen heeft Vader te koop aangeboden in de courant. Ook blijven de matten liggen, daar 't beneden in 't nieuwe huis inlaid²⁴⁸ ligt behorende aan 't huis, er is een betonnen sousterrain en niet te termineeren op de grond. Dus als jelui ooit komt kijken dan niet de stad in maar de Graaf Florisweg op.²⁴⁹

Mien komt beneden en wil de tafel dekken, dus moet ik me gauw gaan kleeden. 't Beste met de lieve jongen, zeg maar dat Oma geschreven heeft. 'k Vind het naar dat ik niet eens kan komen kijken, maar 't is woningruil en dus erg omslachtig. Schik het maar met elkaar en 'k hoop dat je spoedig mag vernemen dat Ger thuis is, dat zal een heel groot pak van mijn hart zijn.

*Mijn lieve kinderen, allemaal met
de beste hartelijke groeten met de lieve
jongens en alle Gode bevallen je liefhe
vader moeder en zuster.*

(begin van

bladzij 4)

²⁴⁶ Een of andere kinderziekte?

²⁴⁷ Vader's normale zomervakantie in Juli of Augustus 1946 was zeker (net zoals in 1943) van de baan, deze keer vanwege kinderziekten. Ik denk niet dat hij hiervoor ook extra dagen kreeg!

²⁴⁸ Een anglicisme van Oma?

²⁴⁹ M.a.w. van het Goudse station af.

(Daarbeneden schreef Opa verder op diezelfde bladzij 4, in potlood):

L. Theo,

Ik heb geen tijd gehad je terug te schrijven, want het is met dat inpakken hier enz. erg druk, maar nu ik zie dat Moeder geschreven heb, wil ik je even antwoorden en zeggen, dat Ger thuis komt zonder dat ik doe wat jij me voorstelde. Daar zou te veel gevaar in zitten. Mr. v.D. zegt ook, dat het geen verband met elkaar houdt. De stukken van Ger zijn nu done.²⁵⁰

De verhuizing komt in orde. Je hoeft niet te komen, zoals je me aanbood. Boom helpt me een dag.

M.h.g. ook aan Saar en de jongens, je liefh. Vader.

LXXII

POLITIEKE RECHERCHE AFDEELING GOUDA Pro Justitia No. 2244.	Nader onderzoek contra J. de Raadt te Gouda.
---	---

PROCES-VERBAAL.

Ik, Jan Pieter Wepster, Inspecteur van Politie te Gouda, tevend onbezoldigd rijksveldwachter, thans als Hoofd Politieke Recherche Afdeling Gouda aldaar gedetacheerd, verklaar het navolgende:

D.d. 24 Mei 1946 is door den rechercheur bij de Politieke Recherche Afdeling Gouda W.R. Hekker een proces-verbaal afgesloten contra J. de Raadt nader te noemen.

De Raadt heeft na zijn verhoor door Hekker een brief gezonden aan den Procureur-Fiscaal te 's-Gravenhage, waarin hij beweert, dat zijn tegenover Hekker gegeven verklaring onder dwang is afgelegd. Naar aanleiding van deze bewering heb ik, verbalisant, een nader onderzoek ingesteld, waarbij mij bleek, dat de naam van verdachte J. de Raadt nog voorkomt op een op den afdeling documentatie der Politieke Recherche Afdeling Gouda aanwezigen lijst van sympathiseerende leden der N.S.B., ingeschreven tusschen 1 Augustus en 5 September 1942.²⁵¹

Om De Raadt in de gelegenheid te stellen, nogmaals een verklaring over het hem ten laste gelegde te geven, hoorde ik op 13 Juni 1946:

Jacob de Raadt, geboren te Gouda, 19 Mei 1883, Nederlander, van beroep radiohandelaar, gehuwd met W.H. van der Wart, wonende te Gouda Turfmarkt 83, die thans het navolgende verklaarde:

„Ik ontken lid of donateur te zijn geweest van de N.S.B. Ik zie dat op de kaart die U my toont, (ik, verbalisant, toon verdachte het bij vorengenoemd proces-verbaal gevoegde stuk, gemerkt I) en die te mijnen name staat, voorkomt het stamboeknummer 020016. Dit nummer moet met opzet abusievelijk door de administratie van het Economisch Front op de kaart zijn vermeld. Ik verklaar U dit als volgt. Door mijn toedoen is de Goudsche Wethouder A.E. Polet bevrijdt uit de gijzeling. Dit moet ook de N.S.B. ter oore zijn gekomen. Kort nadat Polet bevrijd is, is er iemand, die beeerde van het Kringhuis der N.S.B. te komen, bij mij aan de deur geweest. Ik kan U onmogelijk opgeven, wanneer die man zich aan mijn deur vervoegde. Ook het jaar, waarin dit gebeurde, kan ik mij niet meer herinneren. De man zei mij, dat ik Polet bevrijd had. Dit ging volgens hem zoo

²⁵⁰ Een Anglicisme van Opa?

²⁵¹ Zie wat Opa hierover schreef in brief XXX in Deel I.

maar niet, daar moest voor betaald worden. Om van dien man af te wezen, heb ik hem toen een geldbedrag ter hand gesteld. Dit is ongeveer f 20.-- tot f 30.-- geweest. Ik veronderstel, dat men bij de N.S.B. dit bedrag als donatie heeft genoteerd en ik zodoende als donateur van de N.S.B. ben ingeschreven. Wanneer, zoals uit de mij getoonde kaart blijkt, ik op 1 April 1944 nog als donateur stond ingeschreven, kan ik dit alleen verklaren door te zeggen, dat men mij op de ledenlijst heeft laten staan, ofschoon ik ná het bedrag van f 20 á f 30 nimmer meer iets aan de N.S.B. heb betaald. Ik geef toe, dat uit het stuk, dat U mij toont (ik, verbalisant, toon verdachte het bij meergenoemde proces-verbaal gevoegde stuk gemerkt rood IA) een nationaal-socialistische gezindheid spreekt. Het stuk heb ik geschreven. Ik wil er echter aan toevoegen, dat het nationaal-socialisme van de N.S.B. nooit mijn principe is geweest, omdat het indruischt tegen mijn Christelijke beginselen. Ik heb den brief geschreven in een tijd, dat ik financieel zoowel als geestelijk in den put zat.

Waarom ik onder de afschriften der door mij geschreven brieven, die U mij toont (ik, verbalisant, toon verdachte de bij meergenoemd proces-verbaal gevoegde stukken, gemerkt rood II en III) „Hou Zee” en onder één er van zelfs „Lid N.S.B.” zette, kan ik U niet verklaren. Deze brieven waren camouflagebrieven. De gebruikte uitdrukkingen moeten gezien worden in dit verband, dat wij vijf jaar gelogen en gedraaid hebben, zooals dit ook vermeld staat op een aanplakbiljet van Nederlandsch Volksherstel. Indien Velthuysen en Terlouw mij als ingeschreven bij de N.S.B. kennen, kan ik hier alleen op antwoorden, dat ik mij nimmer als lid of donateur heb opgegeven. Dat Velthuysen mij als donateur kent, kan volgens mij verklaard worden door de gift, die ik zooals ik reeds verklaarde, aan den onbekende heb gegeven. Ik begrijp niet, hoe mijn naam met stamboeknummer 020016 voor kan komen op een lijst van sympathiseerenden, ingeschreven tusschen 1 Augustus en 5 September 1942. Tenslotte verklaar ik ten aanzien van mijn beweerd sympathiseerend lidmaatschap van de N.S.B. dat het plaatsen van mijn naam op een lijst van dergelijke leden, voor mij geen bewijs is, dat ik mij als zoodanig heb opgegeven. Ik kan mij wel begrijpen, dat ik den schijn tegen mij heb.

Ik beken, dat ik twee vergaderingen van de N.S.B. heb bezocht. Zy werden gehouden in het Kringhuis van de N.S.B. aan de Oosthaven te Gouda. Zelfs het jaar, waarin ik deze vergaderingen bezocht, weet ik niet meer, in ieder geval was het tijdens de Deutsche bezetting. Deze vergaderingen bezocht ik, omdat ik dreigbrieven van de N.S.B. ontving, waarin ik bedreigd werd, dat wanneer ik niet kwam, maatregelen zouden worden genomen, welke maatregelen dit zouden zijn stond er niet bij. Ik kan niet verklaren, waarom de N.S.B. mij als niet-lid zoo graag op haar vergaderingen zag. Inderdaad ben ik geabonneerd geweest op „Het Nationale Dagblad” tijdens de bezetting. Het lezen van dit blad had zuiver een informatief karakter. Zoo was ik tijdens mijn jarenlang bestuurslidmaatschap van de A.R. Partij lezer van „Het Volk”, en „Het Goudsch Volksblad”. „Volk en Vaderland” heb ik als ieder Nederlander af en toe gelezen. „De Zwarte Soldaat” heb ik toen ze mij werd toegezonden, aan den afzender geretourneerd en medegedeeld, dat ik van deze lectuur verschoond wenschte te blijven. Ik kan er geen verklaring van geven, hoe het komt, dat mijn naam op een lijst van abonné's op dit blad voorkomt. Leider van den Nederlandschen Volksdienst te Gouda ben ik nimmer geweest. Ik weet niet waarom ik aan den burgemeester van Gouda geschreven heb, dat ik een der leiders van den Nederlandschen Volksdienst ter plaatse was. Winterhulp heb ik financieel gesteund. Hoeveel ik gaf, weet ik niet, het was een klein bedrag. Dit heb ik gegeven toen de heer Hess, Commissaris der Politie ter plaatse²⁵², mij de bus aanbood. Het was voor het goede doel, zeide hij. Aan Frontzorg heb ik niet betaald. Als mijn naam voorkomt op een lijst van Frontzorg, waarop mijn naam voorkomt achter een bedrag van f 5, kan ik U zeggen, dat ik wel f 5 gegeven heb aan het Roode Kruis. Zoo verklaar ik het voorkomen van mijn

²⁵² Commissaris Cornelis Hess werd op 1 April 1943 overgeplaatst naar Eindhoven, en kwam later terug naar Gouda als de commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten.

naam op de Frontzorglijst. Ik ben voorzitter geweest van het Radiogilde, waartoe ik was uitgenodigd door een zekeren Heer Scholten, wonende in 's-Gravenhage. Die toedracht is aldus: Mijn zoon had gramfoonplaten nodig. Alhoewel een der oudste firma's zijnde, werd de levering door verschillende grossiers geweigerd. Ik had daarover een gesprek in den trein met een onbekende, die mij raadde, mij te vervoegen aan de Papestraat te 's-Gravenhage, alwaar zoo zeide hij, dit ambtelijk wordt behandeld. Daar gekomen zegde men mij toe, mijn klacht te zullen behandelen, en langs minlijken weg iets te bereiken. Na afloop van het gesprek vertoonde zich de Heer Scholten, die mij vroeg, of ik die de Raadt was van den vroegeren radiobond, welke door Philips failliet was verklaard, waarop ik bevestigend antwoordde.

Hijzelf was directeur geweest van de N.S.F.²⁵³ en was destijds door Philips ontslagen. Hij vroeg mij, daar het niet toegestaan was nieuwe verenigingen op te richten, voorzitter te worden van het Radiogilde, waarvan hij voorzitter was, waarvoor hem de tijd ontbrak. Ik vroeg hem, of dit een N.S.B. instelling was, wat hij ontkende. Ook de leden waren niet allen bij de N.S.B. aangesloten. Ik heb toen het voorzitterschap aanvaard en in de eerst volgende vergadering goed gekeurd. Ik heb gezegd, dat ik niet onder Scholten wenschte te staan. Onmiddellijk heb ik er voor gezorgd, dat een partij radio-onderdeelen van ettelijke duizenden guldens door een Kopenhaagsche fabriek afgezonden en welke niet aan de Deensch-Duitsche grens werden doorgelaten, over deze grens en de Nederlandsch-Duitsche grens werden binnengevoerd. De radiohandelaren waren hiermee geëdiend. Onmiddellijk werd ik door de N.S.B. firma Red Star Radio te Den Haag geboycot voor levering van Italiaansche onderdeelen, daar de bewuste zending bestemd was voor de firma Haraf Radio Den Haag, geleid door een Jood. Daarna heb ik, omdat ik de adressen van den vroegeren bond bezat, een vergadering te Utrecht bijeengeroepen. Daar waren aanwezig twee reizigers van Philips Eindhoven, beiden met een N.S.B.-speldje op hun revers, vertegenwoordigers van een der Departementen, de groote pers, Telefunken, en eenige handelaren. Mijn doel was, te komen tot een samenwerking tusschen grootindustrie en kleinbouwers. Ik ontving felle tegenkanting van de lieden van het Department en van de Philips' vertegenwoordigers. Ik sloot de vergadering, zag de Heer Scholten met de verslaggevers van de groote pers smoezen.

Den volgenden dag was er geen enkel bericht in eenig blad, en alleen een berichtje van 4 regels in „Het Nationale Dagblad” over de gehouden vergadering. Omdat mijn doel was, voor den kleinen man iets goeds te bereiken, heb ik den volgenden dag honderd afdrukken van een door mij opgesteld verslag gemaakt en dat gezonden aan de mij bekende handelaren. Een paar dagen daarna werd ik opgebeld door Scholten. Hij zeide: „Wat heeft U nu gedaan? Philips belt mij op en zegt, ik heb hier al meer dan twintig van die verslagen van diverse handelaren ontvangen. Dat gaat zoo niet, U is ontslagen en Mussert zal dat ook niet goedvinden.” Daarop heb ik geantwoord: „Ik heb met Mussert niets te maken en ik ben vrij in deze vereniging.” Kort daarna werd zonder mijn medeweten een circulaire verspreid over Nederland, waartegen ik onmiddellijk geprotesteerd heb, want daar stond niet minder in, dan dat ik door hem benoemd was tot correspondent van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg van het Radiogilde. Dit protest baatte niets, want de circulaire was verzonden. Een ander persoon, naar ik meen geheeten Kroes uit Leiden, voorheen werkzaam op het Philips' laboratorium en ook evenals ik geen N.S.B.-er, werd als voorzitter benoemd. Dit zijn mijn belevenissen als voorzitter van de radio-vereniging, dat naar mij nog tijdens mijn voorzitterschap gebleken is, een onderdeel was van het Front van Nering en Ambacht. Dit alles speelde zich in het begin van den oorlog af. Als correspondent van de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg heb ik nimmer iets gedaan. Zooals ik reeds verklaarde, was doordat ik mij bij het Radiogilde had aangesloten, mij gebleken, dat dit een onderdeel was van het Front van Nering

²⁵³ Nederlandsche Seintoestellen Fabriek, die in de 30er jaren door Philips overgenomen was. Zie „De Galg van Eindhoven”.

en Ambacht. Zoo is het dus mogelijk, dat ik als lid van dit front sta ingeschreven. Ik geef toe, dat de door mij in den oorlog gevoerde correspondentie in tegenspraak is met de hierboven door mij afgelegde verklaring, doch hierbij moet men rekening houden dat men in den oorlog vaak noodzaak was om zijn doel te bereiken, dingen te schrijven die niet juist waren.”

(Daar verdachte de Raadt geestelijk niet geheel normaal wordt beschouwd en een langer verhoor op hem mogelijk een nadeeligen invloed zou hebben, heb ik zijn verhoor gestaakt, doch dit op 17 Juli 1946 voortgezet, waarbij hij verklaarde):

„Bij de vakgroep van radioreparatiebedrijven heb ik een verzoek ingediend dat ik mijn radio kon behouden. Via deze vakgroep is aan mij door de PTT een daartoe strekkende vergunning verleend. Ik heb gezien, dat de radiohandelaar Valk, Turfmarkt, ook zijn radio nog had na de verplichte inlevering. Ik veronderstel, dat hij op dezelfde wijze als ik zijn radio heeft mogen behouden. Inderdaad heb ik aan den advocaat V.d. Bosch de brieven die U mij toont, geschreven. (Ik, verbalisant, toon verdachte de bij meergenoemd proces-verbaal gevoegde stukken, gemerkt rood VI en VIa.) Deze brieven heb ik in een booze bui geschreven, omdat ik oneenigheid had met Van den Bosch, die mij een opdracht gegeven had, doch weigerde deze door mij te doen uitvoeren. Ik ontken Van den Bosch mondeling met den Ortskommandant van Woerden te hebben bedreigd. Wel ben ik naar Woerden geweest om het geschil met Van den Bosch op te lossen, doch deze stond mij niet te woord en ik werd door zijn bediende aan de deur afgescheept. Met den Heer van Rijswijk te Rotterdam had ik een geschil omtrent een door de zaak van mijn zoon geleverde radio-toestel. Tenslotte wilde Van Rijswijk van mij verlangen, dat ik het toestel terugnam en hem zijn geld teruggaf. Ging ik hierop niet in, dan zou hij het geval publiceeren. Hierop heb ik hem den brief die U mij toont, geschreven. (Ik, verbalisant, toon verdachte het bij meergenoemd proces-verbaal gevoegde stuk, gemerkt rood VII). Ik geef toe, dat ik in deze laatste twee gevallen niet den juisten weg bewandeld heb, om tot een oplossing van de geschillen te komen. Ik was echter tot het uiterste gebracht. Aangifte bij den S.D. heb ik in het geval Van Rijswijk niet gedaan. Uit de zaak van mijn zoon waren ook gedurende den oorlog meerdere toestellen in huur en huurkoop geleverd. Deze toestellen bleven tot den inventaris van de zaak behooren. Bij de verplichte inlevering van de radiotoestellen hebben wij aan de menschen, die van ons een toestel in huur of huurkoop hadden geschreven, dat zij hun toestel niet behoefden in te leveren. Deze toestellen waren n.l. nog het eigendom van de zaak van mijn zoon en van de radio's die behoorden aan radiohandelaren zou nog een aparte regeling getroffen worden. Ingevolge de verordening op de inleveringsplicht heb ik vervolgens aan den korpschef van politie, Schadee, een opgave verstrekt van alle toestellen, die tot den inventaris van de zaak van mijn zoon Gerrit behoorden. Omdat bij sommige huurders nog toestellen stonden, en burenen hen dit misgunden, is dit ter oore gekomen van de S.D. te Gouda en kregen wij hiermede last. De S.D. kwam bij ons in de zaak controlleeren en nam de lijst van huurders, die wij hadden bijgehouden, over. Kort daarop werd ik op den S.D. te Gouda ontboden en werd mij ten laste gelegd, dat er hier en daar bij particulieren nog toestellen stonden. Ik verdedigde mij door te zeggen, dat er ten aanzien van radiohandelaren nog geen nadere regeling van den inleveringsplicht was afgekondigd. Ik weet, dat verschillende huurders van mijn zoon toen bezoek hebben gehad van den S.D. waarbij naar het toestel, dat zij in huis hadden, geïnformeerd werd. Twee huurders die deze ervaring gehad hebben, kan ik U noemen, namelijk Van Vliet, wonende aan de Gouwe te Gouda en de agent van politie Pol, wonende aan de Burgvlietkade te Gouda.

Het bezoek, dat Nijhuis te Rotterdam van den S.D. gehad heeft, verklaar ik op dezelfde wijze als ik dat ten aanzien van de Goudsche huurders heb gedaan. Ik ontken, dat ik bij den S.D. of welke andere instantie ook op het toestel van Nijhuis speciaal de aandacht gevestigd heb. Ik moest en ik zou echter het toestel van Nijhuis terug krijgen in de zaak, omdat ik anders zelf last zou krijgen

met den S.D. Zoo verklaar ik den inhoud van den brief, dien U mij thans toont (Ik, verbalisant, toon verdachte het bij meergenoemd proces-verbaal gevoegde stuk, gemerkt rood VIII) In deze zaak wil ik nog opmerken, dat Schadee mij bedreigd heeft mij als saboteur te zullen behandelen, omdat ik mijn toestellen te laat ingeleverd had.

De brief aan Rauter is een camouflagebrief. Om onze zaak open te houden, is de brief door mij opgesteld alsof wij volop voor de Weermacht werkten; wij wilden echter doorwerken, omdat wij tientallen oude toestellen onder handen hadden, die door particulieren zouden worden ingeleverd by de politie, waardoor zij hun eigen toestel konden behouden, terwijl wij ook toestellen klaar maakten voor het clandestien luisteren.

Inderdaad heb ik een Ausweis voor mijn rijwiel gekregen, doch niet op grond van werkzaamheden voor Duitschers of N.S.B.-ers.²⁵⁴ Die Ausweis kreeg ik vlot, ik meen op het stadhuis, omdat wij onze auto niet meer konden gebruiken.

Betreffende den gang van zaken in den radiohandel van mijn zoon het volgende: Aan Deutsche Dienststellen is niet geleverd, wel aan soldaten van de Deutsche Weermacht, gelijk een ieder gedaan heeft die een open zaak heeft. Het vrijwillige is zoo te verstaan, dat iedere soldaat een toestel verlangde en dat alles als order werd genoteerd, doch dat tientallen orders natuurlijk niet werden uitgevoerd. Wij lieten hen wachten tot hun overplaatsing, en waren dan overal automatisch af.

Ik zou verantwoordelijk zijn voor de loop der dingen in het op naam van mijn zoon Gerrit staande radiobedrijf. Het bedrijf staat niet zooals men dat noemt op zijn naam, doch is door hem opgericht twee jaar voor het mijne onderging. Bij de Kamer van Koophandel staat het ingeschreven op naam van Gerrit de Raadt. Hij is de eigenaar en de medeverantwoording wil

255

ik op mij nemen. Ik geloof niet, mij voor den loop der dingen daar te moeten schamen. Ik heb gewerkt voor mijn gezin onder de moeilijkste omstandigheden. De omstandigheden waaronder ik voor den oorlog werkte, gingen mijn geestelijke vermogens ver te boven. Mijn zoon en ik stonden in goede verhouding tot elkaar en hebben in de levering van toestellen aan Deutsche soldaten, die naar Duitschland gingen en daar niets anders dan de radiodistributie van het regiem konden beluisteren, geen kwaad gezien, noch benadeeling van den staat of den Geallieerden. Het criterium ligt bij het artikel, op geen ander artikel kan men hier en in Duitschland Londen en New York beluisteren. Als ik thans dingen beweerd heb, die door geschriften van mijn hand gedurende den oorlog opgesteld, worden tegen-gesproken, verklaar ik dit als volgt.

Ik ben door het geval Philips en de aanhoudende processen mij aangedaan en de maatregelen tegen mij genomen, uit het lood geslagen. Waarop de oorlog is gevolgd, een tijdperk van vrezen en beven, waarin ik vaak in het nauw zat en geen uitweg zag. Eenerzijds belaagd door de Duitschers met controle van den S.D., anderzijds onder chantage van sommige N.S.B.-ers, waardoor ik tusschen twee vuren kwam. Zoo heb ik moeten knoeien met brieven, waarvan Nederlands Volksherstel gewaagd in zijn affiches, wat wij allen gedaan hebben. Dit nu ten kwade te duiden, is mijns

²⁵⁴ Zie de tekst van dit papiertje bij XXXI in Deel I.

²⁵⁵ Foto van Opa (of van oom Gerrit?) op een fiets in Gouda, waarschijnlijk genomen door een straatfotograaf. Datum en preciese plaats onbekend bij SAMH. Deze foto kreeg ik van mijn nicht, Wilma Wolf-Schoo, in 2010.

inziens niet juist, waar ik kan wijzen, ongeacht het gevaar in het zakenleven met een bij uitstek gevaarlijk artikel als een radio, op dingen, die mij in groot levensgevaar hebben gebracht als gijzelaars bevrijden „door het gaan in het hol van de leeuw”, betaling (in mijn onnozelheid nogal liefst per post) voor steun aan Joden, waarvan weer in het bezit van Mr. Van Doorninck, het bergen van een onderduiker, bijdragen aan de spoorwegstaking, dit alles te bewijzen, levering van talloze toestellen voor clandestien luisteren, enz.

Tenslotte stel ik U hierbij een door mij opgestelde verklaring ter hand, omtrent de punten waarvan ik wist dat U mij daarover heden zoudt hooren.”

Na voorlezing en volharding in concept geteekend.

De door De Raadt aan mij ter hand gestelde verklaring wordt gemerkt met zwarte A bij dit proces-verbaal gevoegd.

Op de politie-administratie te Gouda is door mij inbeslaggenomen een brief van De Raadt dato 27 Juli 1943 met daarbij gevoegd een lijst dato 2 Juni 1943 vermeldende de namen van personen, die van De Raadt een radiotoestel onder zich hadden. Uit deze lijst blijkt, dat De Raadt op bepaalde personen, die hun toestel weigerden af te geven, de aandacht vestigde. De lijst wordt gemerkt zwart B bij dit proces-verbaal gevoegd.

Ten einde de gevolgen, die dit voor verschillende personen heeft gehad, vast te stellen, hoorde ik:

1^e. Leendert Johannes GROOTENDORST, oud 48 jaar, van beroep metselaar, wonende te Gouda, Goejanverwelledijk 12, die desgevraagd als volgt verklaarde:

„Toen in 1943 de radio's ingeleverd moesten worden, had ik een toestel in huurkoop van den radiohandelaar De Raadt. Ik had geen zin dit toestel in te leveren. Voordat ik het toestel naar de inleveringsplaats in de IJssellaan in Gouda moest brengen, onving ik een schrijven van De Raadt, dat ik het toestel bij hem af moest leveren. Aan dit verzoek heb ik geen gevolg gegeven, vooral ook, omdat ik op het toestel nog slechts f 1.00 af moest betalen. Na eenigen tijd verscheen iemand van de bodedienst „Vlug en Vaardig” te Gouda aan mijn deur, die mededeelde, dat hij namens De Raadt mijn radiotoestel op kwam halen. Ook toen gaf ik het toestel niet af. Zooals mijn vrouw mij heeft verteld, is er nadien nog tweemaal iemand geweest om over mijn radiotoestel te spreken. Beide malen was ik zelf niet thuis. Zooals mijn vrouw mij verteld heeft, kwam er een keer zelfs een agent van politie aan de deur. Beide malen is het toestel niet afgegeven en is gezegd, dat wij geen toestel bezaten. Het toestel is nimmer door mij ingeleverd, doch is door mij gesloopt en de onderdeelen zijn verstopt in de schuur van mijn buurman Brongersma. Na de bevrijding heb ik het weer voor den dag gehaald, doch het speelde niet meer, omdat het te nat geworden was. Ik durfde het toestel niet meer in huis houden, omdat ik bang was, dat De Raadt er werk van zou maken en ik geen huiszoeking velen kon, omdat ik onderduikers verborgen had in mijn woning.”

Na verklaring en volharding in concept geteekend.

2^e. Adrianus VERBOOM, oud 30 jaar, van beroep chauffeur-monteur, wonende te Krimpen a/d Lek, Dorpstraat 50, die desgevraagd als volgt verklaarde:

„Gedurende de oorlog had ik een radiotoestel in huurkoop gekocht van den radiohandelaar De Raadt in Gouda. Het toestel raakte kapot en ik ben daarna verschillende keeren bij De Raadt geweest voor nieuwe lampen. Nieuwe lampen kreeg ik niet en het eind van het liedje was, dat ik de laatste maal dat ik bij hem kwam, de deur uitgezet werd. Daarna betaalde ik hem niet meer en

gaf ook het toestel niet meer terug. Nadien ben ik naar Duitschland gegaan en er weer vandoor gelopen. Ik was amper twee weken thuis of de marechaussee Boerboom van Krimpen a/d Lek kwam bij mij en zeide mij, dat ik of mijn radio moest afgeven of zelf met hem meegaan. Ik koos het laatste en ging met hem mee. Voordat ik het huis uitging, zag ik kans om ongemerkt mijn vrouw een seintje te geven, dat zij moest zorgen, dat de radio weggestopt werd, hetgeen zoo ik later hoorde, zij inderdaad heeft gedaan. Met Boerboom ben ik naar Gouda gegaan, waar hij mij op de Sicherheitspolizei op den Ridder van Catsweg afleverde. Zonder verhoord te zijn, werd ik van den S.D. naar het politiebureau gebracht en ingesloten. Na een dag werd ik verhoord, naar ik meen door den agent Behling, waarna ik weer naar het politiebureau gebracht werd. In totaal heb ik drie dagen vastgezeten. Ik ben vrij weten te komen, doordat ik er in slaagde, den S.D. wijs te maken, dat ik mijn toestel verkocht had. Mijn arrestatie heeft plaats gehad in 1943, doch precies weet ik den datum niet meer. Ik wil hieraan ook nog het volgende toevoegen. In 1944 was ik werkzaam bij den N.S.B.-er Huig Rook. Rook kreeg nog al eens bezoek van den S.D. Op een dag, het was na Dollen Dinsdag, kwamen er weer verschillende S.D. mensen bij Huig Rook aan. Hierbij bevond zich de chef van den S.D. te Gouda, Renner en ook Behling.²⁵⁶ Renner zag mij op het erf van Rook lopen. Hij vroeg aan vrouw Rook wie ik was, daar hij meende, mij te herkennen. Toen hij hoorde wie ik was, is hij op mij toegestapt en vroeg mij of ik al eens bij hem geweest was. „Ja, zei ik, „voor een radio”. Renner verzekerde mij daarop, dat ik van dit geval niets meer zou hooren, omdat De Raadt zelf slecht was. Hieruit heb ik opgemaakt, dat De Raadt mijn verrader is.”

Na voorlezing en volharding in concept geteekend.

Bij onderzoek in het arrestantenboek van de gemeentelijke politie te Gouda bleek mij, verbalisant, dat op 20-9-43 bovengenoemde A. Verboom als arrestant van den S.D. werd ingesloten, terwijl hij volgens dit boek op 21-9-43 reeds weer ontslagen werd.

De wachtmeester der Rijkspolitie Nicolaas Boerboom, oud 33 jaar, wonende te Krimpen a/d Lek, Schoolstraat 67, verklaarde mij Verboom een maal op last van den S.D. te Gouda te hebben aangezegd, aldaar te verschijnen, en hem daarna, toen hij aan deze aanzegging geen gevolg gaf, eveneens op last van den S.D. te hebben aangehouden en overgebracht naar den S.D. te Gouda. Hij herinnerde zich, dat Verboom een kwestie had over een radio, doch kon niet opgeven, wie hem zou hebben verraden.

3^e, Teunis VAN VLIET, oud 40 jaar, van beroep schilder, wonende te Gouda, Gouwe 118, die desgevraagd als volgt verklaarde:

„Ongeveer 15 jaar geleden heb ik op afbetaling een radio gekocht van den radiohandelaar De Raadt te Gouda. Reeds voor den oorlog heb ik dit toestel weer verkocht aan een schipper. Eens heb ik van dezen De Raadt een dreigbrief ontvangen, omdat ik volgens hem nog geld verschuldigd was voor de door hem geleverde radio. Ik kan U onmogelijk zeggen, wanneer ik dezen dreigbrief ontvangen heb. Ten tijde van den verplichte inlevering van radio's had ik geen toestel meer. Toch ben ik door de Goudsche politie eenmaal gearresteerd geworden, omdat men mij verdacht, dat ik nog een radiotoestel in mijn bezit had, toen dit door de Duitschers verboden was. Ongeveer 4 uur ben ik op het politiebureau vastgehouden. In dien tijd heeft de politie mijn geheele huis ondersteboven gehaald, doch men vond natuurlijk geen radio. Daarop ben ik weer vrijgelaten. Namen van politiemensen, die mij arresteerden en verhoorden, ken ik niet. Zooals mijn vrouw mij later verteld heeft, was de politie, op den dag, dat ik gearresteerd werd, reeds eenmaal bij mij

²⁵⁶ Behling was een N.S.B.-agent die op 16 October 1944 door de Goudse Orde Dienst (O.D.) geliquideerd werd.

thuis geweest, toen ik er zelf niet was. Ook toen werd er al naar een radio gezocht. Zelfs het jaar, waarin dit zich heeft afgespeeld, zou ik U niet durven noemen. Ik zou niet weten, wie ons aangebracht kon hebben.”

Na voorlezing en volharding in concept geteekend.

4e. Adriana Wilhelmina HOFSTEDÉ, oud 30 jaar, huisvrouw van T. van Vliet, wonende te Gouda, Gouwe 118, die desgevraagd als volgt verklaard:

„Ik herinner mij, dat ongeveer 6 weken, nadat bekend geworden was, dat op last van de Duitschers de radio's ingeleverd moesten worden, de politie bij mij aan huis is geweest, om te zoeken naar een radio. Hierbij was Oudenaarden²⁵⁷, die te Gouda de politieke zaken behandelde, tegenwoordig. Het huis werd doorzocht, doch een radio werd niet gevonden. Dat kon ook niet, want we hadden geen radio meer. Ongeveer twee weken later verscheen Oudenaarden met nog drie andere politiemannen opnieuw bij mij aan de deur. Weer kwam hij naar een radio zoeken. Mijn zuster, die toevallig op bezoek was, werd in de keuken verhoord en ik in de huiskamer. Het heele huis werd weer ondersteboven gehaald, doch weer vond men niets, waarop de politie vertrok. Denzelden dag kwam Oudenaarden met een andere politiemann terug. Nu was mijn man thuis. Hij werd door Oudenaarden gearresteerd. Tegen mij werd gezegd, dat ik maar gauw vertellen moest, waar de radio zich bevond, want dat anders mijn man naar Vught zou worden gebracht. Zoo'n vaart heeft het echter niet gelopen, want mijn man werd, na ongeveer 5 uur van zijn vrijheid te zijn beroofd, losgelaten. Nadien hebben wij geen last meer ondervonden van deze zaak. Ik zou niet weten, wie ons verraden kan hebben.”

Na voorlezing en volharding in concept geteekend.

5^e. Leendert POL, oud 53 jaar, agent van politie te Gouda, wonende te Gouda, Burgvlietkade 72, die desgevraagd als volgt verklaarde:

„Ten tijde van de verplichte inlevering van radiotoestellen in 1943, had ik een radiotoestel in huurkoop van den mij bekenden J. de Raadt te Gouda. Van De Raadt heb ik toen een brief ontvangen, waarin gezegd werd, dat ik het toestel niet behoefde in te leveren, daar het nog zijn eigendom was en ten aanzien van radiohandelaren op het punt van de inlevering nog nadere voorschriften zouden worden getroffen. Enkele dagen nadat ik dezen brief ontvangen had, werd ik bij den N.S.B.-Corpschef van politie te Gouda Schadee ontboden. Hij maakte mij het verwijt, dat ik mijn radio niet op tijd had ingeleverd. Hierop liet ik hem den brief zien, dien ik van De Raadt ontvangen had. Schadee nam hiermee geen genoegen en zeide mij, dat ik mij bij hem had moeten vervoegen, als ik had willen weten, of ik mijn toestel houden mocht. Ik kreeg van hem de opdracht, het toestel onmiddellijk in te leveren, want anders zou ik naar Vught gebracht worden. Mijn radio is denzelfden dag door twee mij van naam niet bekende personen, dien op het inleveringsbureau van radiotoestellen in de IJssellaan te Gouda werkzaam waren, weggehaald. De agent van politie Boekhout heeft van het geval nog een proces-verbaal opgemaakt. Verdere gevolgen heeft dit voorval voor mij niet gehad. Ik heb mij destijd er over verwonderd, dat Schadee zoo plotseling wist, dat ik dit radiotoestel nog bezat. Toen reeds heb ik gedacht aan de mogelijkheid, dat De Raadt zelf hierachter zat, te meer daar De Raadt ook mij eens had gezegd, dat hij op heel goeden voet stond met Schadee. Directe bewijzen heb ik hiervoor echter niet.”

Na voorlezing en volharding in concept geteekend.

²⁵⁷ A. Oudenaarden was de beruchte N.S.B.-hoofdagent van de Goudse politie.

6^e. Johanna Maria DE ROOY, oud 25 jaar, huisvrouw van J. Slappendel, wonende te Reeuwijk, Wethouder Venteweg H228, die als volgt verklaarde:

„Mijn thans overleden vader Dirk de Rooy had in 1943 ten tijde van de verplichte inlevering van radiotoestellen een toestel in zijn bezit, dat bij den radiohandelaar De Raadt te Gouda in huurkoop gekocht was. Van De Raadt ontving mijn vader toen een brief, waarin stond, dat hij zijn toestel kon behouden, zoo mijn vader het apparaat niet inleverde. Enkele weken later verschenen er echter een paar Duitschers aan onze woning, die naar de radio kwamen kijken en mijn vader er van beschuldigden, dat hij naar den Engelschen zender luisterde. Toen bleek, dat met het toestel geen Engelschen zender ontvangen kon worden, zijn zij weer weggegaan, nadat zij opdracht hadden gegeven, het toestel onmiddellijk in te leveren, hetgeen mijn vader ook direct gedaan heeft. Volgens het nog in mijn bezit zijnde ontvangstbewijs is dit op 2 Juli 1943 geweest. De burgemeester van Reeuwijk heeft tegen mijn vader nog proces-verbaal op laten maken terzake het niet op tijd inleveren van de radio. Nadien is mijn vader nog op het Ortskommandantur ontboden, waar men hem direct weer wegstuurde, nadat hij het briefje van De Raadt, waarin stond, dat hij zijn toestel voorlopig mocht behouden, had laten zien. Weer eenigen tijd later werd hij bij den S.D. te Rotterdam ontboden, waar hij na een standje te hebben gehad voor het niet op tijd inleveren van zijn toestel, heengezonden werd.”

Deze verklaring is in concept opgenomen en niet geteekend.

C.J. Nijhuis, wonende te Rotterdam, Adrianastraat 84(1), is reeds in meergenoemd proces-verbaal van den rechercheur Hekker gehoord.

Mineur, Heerenstraat 44a te Rijswijk is niet door mij gehoord, daar hij als N.S.B.-er geïnterneerd is.

De tegenwoordige adressen van H.J. Huisman, Schiekade 167b te Rotterdam, M. Aziria, Oosthaven 10 te Gouda, en Joh. Bendsdorp, aan boord motorschip Elschen, Amsterdam, zijn door mij niet opgespoord kunnen worden. Deze personen zijn door mij daarom niet gehoord.

C.H. van Kooten, Pompe van Meerdervoorststraat 13 te Voorburg en Th.A. de Raadt, van Dijkstraat 13 te Alphen a/d Rijn, zijn door mij niet gehoord, omdat dit naaste familie (respectievelijk schoonzoon en zoon) van verdachte J. de Raadt is.²⁵⁸

D.J. de Wey, Geertje de Bultsteeg 4 te Gouda verklaarde mij, nimmer last van De Raadt te hebben gehad in verband met de inlevering van zijn radiotoestel.

Bij Jac v.d. Heuvel, wonende Parkstrat 6 te Gouda, is het radiotoestel door een agent van politie inbeslaggenomen. Daar Jac v.d. Heuvel verklaarde, dat De Raadt hem ten tijde van de verplichte inlevering van radiotoestellen in het geheel geen moeilijkheden in den weg had gelegd, doch integendeel voor hem v.d. Heuvel moeite had gedaan om zijn radiotoestel te mogen behouden, is van een gedetailleerd verhoor van hem afgezien.

²⁵⁸ Ik weet niet of dit een aanvaardbare rede was. Maar ik weet ook niet wat Vader of oom Kees van Kooten verklaard zouden kunnen hebben. Vader werd pas in 1950 procuratiehouder van Westminster Radio, en men had immers al de brieven die in Mei 1945 gestuurd waren. Naar herinnering hadden wij thuis in Alphen een oude radio zonder een kap – m.a.w. alleen maar het mechanisme – en natuurlijk wist ik niet het merk ervan. Jammer! Mijn luisterondervinding begint met kinderversjes zoals „Af en toe gaan pa en moe, met ons naar de speeltuin toe”

Vervolgend hoorde ik op 26 Juli 1946 Andries BOEKHOUT, oud 26 jaar, agent van politie 1^e klasse, momenteel met buitengewoon verlof en als sergeant in dienst van het 5^e peleton, 1^e groep, stormschool „De Wildhoef” te Bloemendaal, wonende te Gouda, Cornelis Ketelstraat 57, die desgevraagd als volgt verklaarde:

„In 1943 ben ik lijfwacht geworden van den toenmaligen Corpschef van politie, Opperluitenant Schadee. Omtrent de inlevering van de radiotoestellen, die de mij bekende radiohandelaar De Raadt te Gouda aan verschillende personen in huurkoop geleverd had, kan ik U het navolgende verklaren. Oorspronkelijk waren Schadee en De Raadt goede vrienden. Ten tijde van de verplichte inlevering van de radio's leverde De Raadt overeenkomstig de op dit punt bestaande voorschriften bij Schadee een lijst in van de radiotoestellen, die hij als handelaar nog in zijn bezit had. Dit had voor de personen, die van De Raadt een toestel in huurkoop hadden, oorspronkelijk geen nadeelige gevolgen, omdat De Raadt de hem in eigendom toebehoorende toestellen mocht behouden. Om een of andere reden is er nadien oneenigheid ontstaan tusschen Schadee eenerzijds en vader en zoon De Raadt anderzijds. Schadee gelastte toen, dat alle radio's, die De Raadt nog in zijn bezit had, ingeleverd moesten worden, en dat tegen de firma De Raadt nog proces-verbaal moest worden opgemaakt terzake het niet op tijd inleveren van de toestellen. Met het onderzoek belastte hij mij. Bij verschillende inwoners van Gouda, die volgens de door De Raadt ingeleverde lijst een toestel van hem in huurkoop hadden, ben ik aan huis geweest om te zien of zij nog in het bezit waren van hun radio. Ik meen, dat ik bij v.d. Heuvel in de Parkstrat nog een toestel inbeslaggenomen heb. Ik herinner mij ook, dat ik een maal bij Van Vliet, wonende aan de Gouwe te Gouda geweest ben en ook bij Grootendorst, wonende aan de Goejanverwelledijk te Gouda. Mogelijk ben ik nog bij enkele andere personen in Gouda geweest, doch verder heb ik geen radio's inbeslaggenomen. Zoowel tegen De Raadt als tegen de menschen die van hem een toestel in huurkoop hadden, moest ik proces-verbaal opmaken. Nadeelige gevolgen hebben geen van hen hiervan gehad, daar De Raadt in zijn recht stond en zijn toestellen inderdaad mocht behouden.”

Na voorlezing en volharding in concept geteekend.

De voormalige Onderluitenant van politie, Oudenaarden, door mij gehoord, verklaarde, zich omtrent inbeslagname van radiotoestellen bij of van J. de Raadt niets te kunnen herinneren.

De vroegere Corpschef van Politie, B.J. Schadee en het hoofd van den S.D. te Gouda, H. Renner, zijn door mij niet verhoord kunnen worden, daar zij beiden overleden zijn.²⁵⁹

Betreffende het lidmaatschap van de N.S.B. van verdachte, hoorde ik nog:

1^e. Johanna Maria Cornelia KUYKEN, oud 39 jaar, huisvrouw van P. den Hertog, wonende te Gouda, Turfmarkt 123, die desgevraagd als volgt verklaarde:

„Gedurende den oorlog ben ik inster geweest van de contributie bij leden van de N.S.B. Ik herinner mij, dat ik in 1942 of in 1943 als zoodanig eenmaal bij den mij bekenden J. de Raadt, destijds wonende aan de Turfmarkt te Gouda, geweest ben voor contributie. De Raadt heeft mij toen geen geld gegeven met de mededeeling, dat hij zijn contributie rechtstreeks op het kringhuis van de N.S.B. te Gouda afdroeg. Daarna ben ik nooit meer bij De Raadt aan huis geweest. Hij zal zijn contributie hoogstwaarschijnlijk rechtstreeks aan Terlouw, den administrateur der N.S.B., hebben afgedragen.”

²⁵⁹ Schadee stierf voor de bevrijding. Renner verdrong toen hij in de winter van 1945 onder invloed van alcohol met zijn auto in een sloot reed langs de Ridder van Catsweg, en te water raakte.

Na voorlezing en volharding in concept geteekend.

2^e. Jan Cornelis TERLOUW, oud 32 jaar, administrateur N.S.B. Gouda, wonende Groeneweg 32 te Gouda, die desvygevraagd als volgt verklaarde:

„Ik herinner mij, dat de mij bekende J. de Raadt te Gouda mij een maal een geldbedrag ter hand heeft gesteld. Hij betaalde dit als contributie, resp. donatie voor de N.S.B. Hoe groot het geldbedrag was, weet ik niet mer. Hij heeft mij het geldbedrag gegeven, kort nadat het sympathiseerende lidmaatschap bij de N.S.B. was ingevoerd. Toen het sympathiseerend lidmaatschap door de leidng van de N.S.B. was afgeschaft, stond De Raadt nog als zoodanig ingeschreven. Hij moest toen kiezen of hij donateur of lid wilde worden. Van de zijde der N.S.B. heeft hij toen verschillende oproepen gehad om op het Kringhuis te Gouda te komen, daar De Raadt een formulier in moest vullen, waaruit kon blijken, wat hij wilde, donateur of lid worden. De Raadt gaf aan deze oproepen geen gehoor. Nadien is aan personen, die aan den oproep geen gehoor gaven, een aanschrijven gestuurd, waarin vermeld stond, dat ieder, die niets van zich liet hooren als lid zou worden ingeschreven. Hierop is De Raadt op het Kringhuis verschenen en hij verklaarde toen, niets meer voor de N.S.B. te willen teekenen, hetgeen hij ook inderdaad niet deed. De Raadt is toen uit de administratie der N.S.B. afgevoerd.²⁶⁰

Na voorlezing en volharding in concept geteekend.

Naar aanleiding van het onderzoek inzake de opgave van personen, die radiotoestellen van De Raadt in hun bezit hadden, aan den toenmaligen N.S.B.-Corpschef Schadee, hoorde ik verdachte J. de Raadt opnieuw. Hij verklaarde na vertoon van de door mij inbeslaggenomen lijst als volgt:

„De lijst, die U mij toont, heb ik opgemaakt en niet mijn zoon Gerrit. Betreffende deze lijst, ingezonden aan den Corpschef van Politie Schadee deel ik het volgende mede:

Iemand, naar ik meen van den S.D., is bij mijn zoon aan de zaak geweest, trof mij daar aan en heeft inbeslaggenomen de lijst waarop vermeld waren alle namen en adressen van huurders van radiotoestellen. Hierdoor was men dus volledig op de hoogte, omdat ik namens mijn zoon een circulaire aan al deze huurders gezonden had, waarin medegedeeld werd, dat de toestellen niet moesten worden ingeleverd, doch men afwachten moest een nadere beschikking, welke in de betreffende verordening in uitzicht was gesteld.²⁶¹ Ook werd mij eenigen tijd daarna door den S.D. gevraagd, er voor te zorgen, dat de toestellen aanwezig zouden zijn in de zaak van mijn zoon. Daarop heb ik de huurders geschreven, dat de toestellen wel ingeleverd moesten worden, aangezien dit van mij gevorderd werd en ik anders zelf last zou krijgen. Enkelen weigerden hieraan gevolg te geven, schreven zelfs een brutalen brief terug en waren oorzaak, dat wij in moeilijkheden zouden geraken. Ondanks herhaalde verzoeken zoowel schriftelijk als door er een bode heen te zenden, werd geweigerd aan ons verzoek te voldoen. Wij waren gehouden, tekst en uitleg te geven en zouden indien deze zaak niet op normale wijze werd afgewikkeld, gearresteerd worden. Zelf schreef Schadee mij een brief, dat we als saboteurs zouden behandeld worden. Een antwoordbrief daarop bevindt zich in het dossier. Het vuur werd ons na aan de schenen gelegd en of wij al ons best deden, de toestellen in de zaak te krijgen, het gelukte niet, en inmiddels werden ons de duim-schroeven aangedraaid, zodat wij genoodzaakt waren, tekst en uitleg te geven, wat ik dan ook gedaan heb, want aangezien het inleveren van een radiotoestel, hetwelk men dus derven moet, van veel geringer beteekenis is, dan het derven van het leven acht ik, dat waar ik thans verneem, dat

²⁶⁰ Deze verklaring bewijst de vervalste rode kaart van 5 Mei 1945.

²⁶¹ Dit is de circulaire waarnaar verwezen wordt in XXIV van 27 Juli 1943 in Deel I.

enkelen last gehad hebben die niet zoo erg is als wanneer men ons beiden zou hebben gefusilleerd. Ik kan mij niet herinneren, de lijst twee maal ingeleverd te hebben. Wel weet ik, dat, toen ik bij Renner op den S.D. was, deze per telefoon informeerde naar lijsten bij Schadee, omdat Renner deze lijsten niet had. Nu kan het zijn, dat de lijst voor den tweede keer is ingeleverd. Ik heb voortdurend last gehad van Renner van den Goudschen S.D., die blijkbaar wist, dat er toestellen geleverd werden aan boeren. Door de bewuste inleveringsverordening zijn wij van toen af aan onder hoogen druk komen te staan en ondanks het feit, dat zoo U zegt, het op 2 Juni 1943, de datum van eerste inzending van de bewuste lijst bij Schadee, de inleveringstermijn nog niet was verstreken, en het dus nog niet verboden was radio's te bezitten, hebben wij direct maatregelen moeten nemen om de toestellen terug te krijgen. De zin „De met een x gemerkte personen weigeren het toestel om af te geven” (waarop ik aangevallen word), is volgens mijn meening volkomen verklaarbaar. Wij moesten toch zeggen, waar de toestellen zich bevonden en wij hebben in de verste verte niet kunnen bevroeden, dat deze menschen ernstig last zouden krijgen; temeer niet, omdat hier in Gouda het bezoeken van deze menschen door den S.D. heel gemoedelijk is toegegaan. Ik herinner mij zelfs nog, dat er iemand was, die gemoedereerd antwoordde: „Ik heb het verkocht.””

Na voorlezing en volharding in concept geteekend.

Naar aanleiding van deze verklaring van De Raadt merk ik, verbalisant, op dat te Gouda op 22 Mei 1943 een aanvang is gemaakt met de inlevering van radiotoestellen. Voor 2 Juni 1943, den datum, waarop hij voor het eerst de hier bedoelde lijst inzond, zou hij dus reeds door den S.D. onder druk zijn gezet om op te geven, waar de door hem verhuurde toestellen zich bevonden, terwijl op dat moment de inleveringstermijn nog lang niet was verstreken.²⁶²

Waarvan door mij op afgelegden ambtseed dit proces-verbaal is opgemaakt, geteekend en gesloten te Gouda op 17 September 1946.

De verbalisant J.P. Wepster.

LXXIII

L.T.,

Gouda, 28/8.1946.

De acte voor het graf heb ik kunnen afhalen. Nu moet er *f* 75.- gestort worden. Wil je dus gireren op girorek. No. 137067 ten name van Gemeente Werken Gouda, met vermelding: Voor graf mijner ouders, en dan uit de geblokkeerde rekening²⁶³.

Bijgaand zend ik je een advertentie voor het orgel²⁶⁴, dat je verkoopen wilt en die je zoud plaatsen in de courant te Alphen:

Te koop huisorgel²⁶⁵, 12 registers, 2 ½ spel, eiken kast, in goeden staat, en met bank. Te bevragen van Dijkstraat 13, Alphen aan den Rijn.

Als er iemand om komt, geef dan op het adres Burgvlietkade 52, Gouda, en zeg dat het circa een kwartier lopen is vanaf station Gouda, en dat men door de tunnel moet.²⁶⁶

Met hartelijke groeten,

je liefh. Vader.

²⁶² Dit was een sterk argument ten gunste van Opa! Zie XXIV in Deel I.

²⁶³ Ik heb geen idee waarom er een geblokkeerde rekening was die in Alphen door Vader behartigd werd. Was er ook een ongeblokkeerde rekening? Hierbij (volgende bladzij) staat de kwitantie van de giro, met een geperforeerde datum van 2 10 46. Geeft deze kwitantie nog een „recht” op dit graf in Gouda **aan de nakomelingen**?

²⁶⁴ Rede voor „woningruil” waarschijnlijk omdat het huis te Burgvlietkade 52 kleiner was dan te Turfmarkt 83.

²⁶⁵ Is dit hetzelfde instrument dat in Maart 1945 een ruilobject was geweest? Was dit misschien Vader's orgel?

²⁶⁶ Opa en Oma waren dus toen al verhuisd.

Lieve Theo,

Gouda, 13 December '46.

Dat zal misschien alweer de laatste maal van 't jaar zijn dat ik jelui schrijf. De ~~alman~~ scheurkalender²⁶⁷ word alweer zoo dun en 't zal alweer gauw zijn dat alles eraf is gescheurd, wat dag aan dag traditioneel bij 't ontbijt door Mien wordt gedaan. Maar 't is toch maar zoo, maar gelukkig bij leven en welzijn gebeurt het nu: nu Vader en Gerrit thuis zijn. Moeder begint al weer, zal Saar wel zeggen, maar kinderen, ik moet het nog even zeggen, ik voelde me zoo alleen, zoo geheel alleen, al had ik de twee meisjes.

Nu 't weer zoo koud is, komt het zoo bij mij boven en moet ik er dezen dagen nog zoo om schreien, en ik heb niets te schreien want ik woon hier lief. Vader heeft alles met tochtband voor mij tochtvrij gemaakt, onze zolder was open, we hadden wel een kleed ervoor maar men voelde de kou zoo en nu is er een luik gemaakt. Ik miste verleden jaar mijn zorg zoo en die leefde nog, die was van me afgescheurd, allebei op een vreeselijke manier.

Vader komt er een klein beetje onderuit. We zijn van de week 10 December op Voorburg geweest, 't was net als vroeger, de broers met Vader, hij zat er tusschenin en men vroeg hem te danken. Frits is wat hard, maar die vertrok gauw en na gewoon groeten vertrok hij. Eigenlijk was ik blij, al had ik er geen last van, maar 't komt langzaam bij. Ook 't autoprobleem komt niet zoo veel meer ter sprake, alhoewel hij 't erg mist.²⁶⁸

'k Ben blij dat je 't prettig vond van je pantalon, hij is versterkt en je moet altijd maar voorzichtig zijn met aan- en uittrekken, men trapt dunkt mij zoo gauw er in, een broek waar stukken in zijn gezet is direct zoo oud. Daarom heb ik 't zoo nog maar gedaan met versterking. Hoe is 't nu met je nieuwe costuum, ik weet daar niet van hoor, dus bezorg het goed?

Nu over die jas. Jongen we hadden hem best je willen sturen en leenen, maar hij is te oud voor zoo'n gelegenheid²⁶⁹. Wat denk je van Ger z'n grijze jas? Dat kleed mij dunkt wel met 'n zwarte hoed. Heb je er handschoenen bij? Z'n witte schapwollen zijn prachtig. Antwoord mij daar op. 't Combineerd mij dunkt best. Maar hij moet Donderdag weer beslist in z'n bezit zijn. Hoe kan dat? Schrijf even hoe of wat. Zoo speelt men nog maar steeds leentjebuurt, maar men wil toch nog 't beste in dezen moeilijke tijd voorzetten.

Gelukkig dat Jaapje er weer wat beter uit ziet. Je schreef over kruiden van Kees. Jongen pas op, 't is nog zoo'n klein lichaampje, 't is niet met de medicijnen „baat 't niet, schaad 't niet.” Hij schijnt niet stevig te zijn, hou er rekening mee, vooral dat 't kind zich niet te veel geeft. Pak hem rustig aan en zet hem tot rustig. Dat drukke eetzenuwen. 't Is gelukkig een welgeschapen ventje, dat zou erger zijn als jelui een tobber hadden, maar hebt geduld met hem, vooral met eten. Aartje eet wel, maar Jaapje heeft tijd nodig. Zorg hebben is ook wat. 't Eene kind is het andere niet, en je bent niet voor niets Vader en Moeder. 't Zal ook een mensch afgevraagd worden. Zet hem vooral eens wat neer; zoo'n lichaampje van 's morgens vroeg tot des avonds is steeds op de been en word te vermoeid.

²⁶⁷ In gereformeerde kringen gebruikte men niet graag het word „Almanak”, dat eigenlijk van heidense oorsprong is. Het gebruik van een scheurkalender is al van het begin van de twintigste eeuw.

²⁶⁸ In die tijd had Opa dus geen auto. Ik herinner me dat Opa na de oorlog eerst met een kleine grijze (vooroorlogse) Opel Kadett reed, daarna een zilveren Renault 4 en daarna twee Volkswagens, een zwarte en een blauwe.

²⁶⁹ Deze „gelegenheid” was het huwelijk van Coks Siebel en Albert Borkent, op 19 December 1946 te Bilthoven.

Ik weet wel 't is niet prettig als Moeder steeds van die raadgevingen heeft, maar 't is toch me kleinzoontje, 'n kind van mijn kind en dat is ook zoo teer. 't Zorgen zit er in, dus duidt het mij nooit kwalijk. Hij is zoo'n tijd hier geweest en dat bind zoo. Ik wil hem nog zoo graag enkele dagen hebben.

Als je nu b.v. 't met die jas van Ger 't kan doen, zal Mien hem Dinsdag brengen en Jaapje tot Zaterdag hier halen. Als hij op de groote school gaat komt daar niets meer van en nu gaat 't nog. Aartje is me nog te werkelijk²⁷⁰. Zie daar 'n goeie oppas bij te krijgen, 't is anders een heerlijk kind en me even lief.

Ik heb me gehaast om de brief klaar te krijgen voor de post van ½ 6, dus ga nu eindigen. Eeven een woordje terug over die jas. Prettige dagen hoor te zamen. Je telt de feestdagen al Saar, nu 't is een verzet hoor. Tot ziens en in afwachting, alle groeten jelui.

Je liefh. Moe en Oma.

P.S. Ik had een nare pen en harig papier.

Elly en Aart

Jenny en Bas

Coks en Albert

Nelleke

271

(De drie huwelijken in de familie Siebel, kort na de oorlog, konden niet bevestigd worden in de Gereformeerde Kerk van Bilthoven, want dat gebouw was „overgenomen” door de groep die zichzelf vrijmaakte volgens Artikel 31 K.O., en later de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) vormden. Deze overname van het kerkgebouw werd door het Gerechtshof in Utrecht bevestigd, blijkbaar als het allerenigste geval in heel Nederland.²⁷²

LXXV

BESLISSING BETREFFENDE VOORWAARDELIJKE BUITENVERVOLGINGSTELLING.²⁷³

De Procureur-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te 's-Gravenhage,

Gezien de processtukken inzake tegen DE RAADT, JACOB, Turfmarkt 83, Gouda, geboren te Gouda op 19-5-1883,

Overwegende, dat er termen zijn betrokkene buiten vervolging te stellen, met dien verstande, dat zijn in de processtukken gerelateerde gedragingen ook niet meer kunnen worden onderworpen aan het oordeel van een Tribunaal,

²⁷⁰ Misschien „bewerkelijk”?

²⁷¹ V.l.n.r.: Aart Siebel trouwde Elly Ramaker op 26 maart 1946, Bas Siebel trouwde Jenny Kooy op 5 Juli 1945, Coks Siebel trouwde Albert Borkent op 19 December 1946, allen te Bilthoven. Nelleke Siebel was toen 11 jaar.

²⁷² Ik herinner mij dat ik een keer mee mocht, maar dat ik na de receptie ergens in een kolenhok ging spelen en er dus helemaal zwart uit kwam. Dat betekende natuurlijk dat ik de volgende keer niet mee mocht naar Bilthoven.

²⁷³ Een bijna identiek document over oom Gerrit, van dezelfde datum, had ook een boete van f 500 maar kortere tijdperken van proef en ontzet van rechten.

MITS betrokkene

1. zich als een goed Nederlander gedrage;
2. nauwkeurig naleve de volgende bijzondere voorwaarden:
 - a. hij stelt zich onder toezicht van de Stichting „Toezicht Politieke Delinquenten” en zal zich gedragen naar de aanwijzingen van die instelling of van de personen, door die instelling daarvoor aangewezen, in het bijzonder voor zoover betreft zijn Administratieve bezigheden;

(b. t/m g. - niet van toepassing;)

h. hij zal uiterlijk op 1 April 1947 een bedrag van *f* 500.00 betalen ter griffie van het Bijzonder Gerechtshof te 's-Gravenhage Giro no. ABCDEF)
een en ander onder handhaving van de onderbeheerstelling van zijn vermogen met opracht van het bewind daarover aan het Beheersinstituut, bedoeld in art. 33 van het Besluit Vijandelijk Vermogen Uiterlijk tot 15 Jan 1947.²⁷⁴

Stelt betrokkene buiten vervolging in eerder vermeldden zin, mits deze zich nauwkeurig gedraagt naar de hierboven onder 1 en 2 gestelde voorwaarden.

Met bepaling dat

- a. de voorwaarden, genoemd onder 1 en 2a tot en met f, gelden voor een proeftijdperk van 3 jaar;
- b. betrokkene voor den tijd van TIEN JAREN is ontzet van het recht tot
 - i. het bekleeden van ambten;
 - ii. het dienen bij de gewapende macht;
 - iii. het kiezen en de verkiesbaarheid bij krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezingen;
 - iv. het zijn van raadsman of gerechtelijke bewindvoerder.

Gouda, 30 December 1946.

Vanwege de Procureur-Fiscaal voornoemd.

J.J.M. v. Breukelen (Officier-Fiscaal.)

Bovenstaande beslissing aan mij uitgereikt op 20 December 1946. Handteekening: J. de Raadt. De voorwaardelijke buitenvervolging gestelde niet-naleving van de voorwaarden kan tot gevolg hebben, dat

1. de buitenvervolgingstelling wordt ingetrokken;
2. betrokkene opnieuw wordt in bewaring gesteld;
3. de waarborgsom geheel of gedeeltelijk wordt verbeurd verklaard;
4. Indien betrokkene een der rechten, waaruit hij is ontzet, uitoefend, wordt hij gestraft met gevangenstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste *f* 10,000.00.

Tegen de beslissing van buitenvervolgingstelling kan betrokkene uiterlijk binnen 14 dagen na den dag van uitreiking of ontvangst van de beslissing in verzet komen ten parkette van den Procureur-Fiscaal bij het Bijzondere Hooggerechtshof, door of vanwege welken beslissing is genomen, of te Griffie van het Kantongerecht, binnen welks Kanton hij verblijft. Het verzet kan worden beperkt tot de ontzetting uit rechten. Het verzet schorst noch de verplichting tot naleving van de voorwaarden noch de ontzetting uit rechten, zoolang daarop niet bij onherroepelijke uitspraak is beslist.²⁷⁵

²⁷⁴ Maar Opa was al van 1935 af „zonder vermogen”. Dit werd helemaal niet in acht genomen.

²⁷⁵ Volgens het Nationaal Archief waren er in December 1946 ongeveer 90,000 Nederlanders die zo'n „Voorwaardelijke Buitenvervolgingstelling” kregen, waarschijnlijk met verschillende boetes en spertijdperken.

LXXVI

Lieve Oma.

Alphen a.d. Rijn, 2 Januari 1947.

Op deez' blijde feestdag, Nu wij vieren Uw verjaardag,
 Zijn w'uit Alphen hier gekomen, Om tezamen, zonder schromen, Onze wensch U aan te bien.
 Hoe is ons hartje blij te moede, Dat God U ook dit jaar behoede, Voor Opa en ons allemaal.
 'k Ben zo blij dat ik mocht komen. 'k Heb wat bloempjes meegenomen.
 Dat God U nog veel jaartjes spaart, Dat is de wensch van Jaap en Aart.

LXXVII

Gouda, 16 Januari 1947.

Een klein gedichtje voor lieve Opa en Oma, uitgesproken en gezongen door hun kleinzoon Jaap, ter gelegenheid van hun 40 jarig huwelijksfeest.

(Gelukkig mochten Arie en ik wel mee naar Gouda, (notabene twee keer in één maand), waar wij het zeker niet altijd té bar maakten in het huis op de Burgvlietkade. Dat was een veel moderner huis, anders als op de Turfmarkt. In Februari waren we niet bij het huwelijk van oom Andries en tante Bep. We reisden in die tijd niet met de trein maar met de Citosa bus, via Bodegraven.

LIEVE OPA, LIEVE OMA, U bent 40 jaar getrouwd,
 Nu kom ik U bloempjes brengen, Omdat ik zooveel van U houd.

Dat U samen in gezondheid, Nog veel jaartjes blijft gespaard
 Dat God U ook steeds mag behoeden, Is de wensch van Jaap en Aart.

Nu zal ik een versje zingen, Alles voor dit heerlijk feest.
 Want aan God den dank gegeven, Die al die jaren bij U is geweest.

Vader zal op 't orgel spelen, Terwijl ik het zingen zal,
 Want ons hartje is vol vreugde, Looft den Heere, bovenal.

Dat 's Heeren zegen op U daal', Zijn gunst uit Sion U bestraal',
 Hij schiep 't heelal, Zijn naam ter eer, Looft, looft dan aller heeren Heer.²⁷⁶

ANDR. DOMBURG
 en
 AALBRECHTHA
 J. DE RAADT

hebben de eer U kennis te geven van hun voorgenomen huwelijk waarvan de voltrekking D.V. zal plaats hebben op Woensdag 29 Januari a.s. Huwelijksaanspreking om 12.30 uur in de Grote of St. Janskerk te Gouda: den Wel-Eurw. Heer Ds. Gerh. Huls

Bodegraven, Zuidzijde 6
 Gouda, Burgvlietkade 52
 23 Jan. 1947

Receptie 27 Jan. 7-9 uur.
 Toek.adres: Ladybrand, O.V.S. Zuid Afrika.

277

278

²⁷⁶ Psalm 134:3 natuurlijk.

Den Heer Procureur-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te 's-Gravenhage.

1 Maart 1947.

Vanaf mijn bed in het St. Josef Paviljoen ziekenhuis te Gouda zend ik U deze brief met beleefd verzoek hieraan Uw aandacht te wijden.

Gevangengenomen op 5 Mei 1945 ben ik na 6 weken ontslagen uit het kamp „Apollo” te Gouda met huisarrest en 1 October 1945 vervoerd naar de Raemar-kliniek te Loosduinen, waaruit ik na een half jaar ontslagen werd. Tot werken was ik niet in staat.

Kort daarop werd ik ziek en bedlegerig en moest geopereerd worden.²⁷⁹ Dit vond plaats in O.L. Vrouwegasthuis te Amsterdam. Kosten *f* 335 en *f* 400 operatiekosten. Na 3 weken werd ik ontslagen, echter met de afspraak na 14 dagen terug te zullen komen, voor nabehandeling.

Drie dagen was ik thuis toen ik andermaal ziek werd; ik lag 2 weken te bed. Dokterskosten \pm *f* 25, werd vervoerd naar het St. Josef Paviljoen alhier, waar ik nu 4 weken word verpleegd, kosten *f* 180 liggeld. Bijkomende kosten \pm *f* 50, dokterskosten \pm *f* 200.

Nu moet ik volgende week voor de tweede maal naar Amsterdam om geopereerd te worden. Dokterskosten *f* 400, liggeld *f* 335, inclusief gebruik operatiekamer, enz. Dit alles is betaald en moet betaald worden door mij, die vanaf 5/5/1945 niets kon verdienen.

Nu moet ik nog betalen een bedrag van *f* 330 aan Mr. van Doorninck te Gouda, die niet heeft behoeven te pleiten omdat mijn zaak niet is voorgekomen voor 't tribunaal. Ik ben verschenen voor iemand, woonachtig te Woerden, een zekeren mijnheer van Breukelen, (geen advocaat) die me een boete van *f* 500 oplegde, doch ik weet niet hoe ik dat betalen moet en voeg hierbij een stuk van het beheersinstituut te Gouda, waarop U onderaan ziet vermeld „geen vermogen”.

Indien de familie niet had geholpen, waren we er niet gekomen, want, hoewel het Militair Gezag had toegezegd, dat mijn vrouw *f* 30 per week zou ontvangen, is dit nooit uitbetaald. Integendeel, de B.S. Formatie, die mij gevangen nam, haalde uit de dressoirlade het laatste huishoudgeld *f* 20 en nam van een mijner dochters een taschje met *f* 130 mee.

Mijn gouden ring, die de administratie heeft geregistreerd, heb ik nooit teruggekregen.

Mag ik met het oog op mijn penibele toestand U verzoeken mijn bedrag der boete kwijt te schelden?

Hoogachtend,

J. de Raadt (leeftijd 63 jaar)

Burgvlietkade 52, voorheen Turfmarkt 83. Bijlage. Deze a.u.b. terug.²⁸⁰

De Heer J. de Raadt, Burgvlietkade 52, Gouda.

16 Mei 1947.

Ik acht geen termen aanwezig om aan het verzoek, vervat in Uw brief van 1 Maart j.l. te voldoen.

²⁷⁷ Tante Bep trouwde oom Andries Domburg in de St. Jan, toen de **Goudse glazen** nog niet allen hersteld waren. Die waren in de oorlog ergens opgeborgen geweest, als voorzorgmaatregel tegen bombardementen. Kort daarna vertrok oom Andries met een troepenschip naar Suid-Afrika. Tante Bep volgde hem in Juli.

²⁷⁸ Mijn ouders bij een van de vijf familiehuwelijksrecepties in die tijd, in Bilthoven.

²⁷⁹ Volgens inlichting in het Nationaal Archief (CABR) werd Opa bezeerd met een „ongeluk” tijdens zijn vervoer naar Voorburg op 5 en 6 Mei 1945. De twee operaties beschreven in deze brief waren noodzakelijk als gevolg van deze bezering. Het is niet bekend waarom de Staat der Nederlanden niet verantwoordelijk gesteld werd.

²⁸⁰ Op 1 April 1947 werd aan Opa drie maanden uitstel verleend voor betaling van deze *f* 500.

Blijkens deze brief heeft U diverse processchulden betaald, welke tezamen het bedrag der U opgelede boete aanmerkelijk overschrijden.

Deze laatste is een schuld, welke te voldoen voor U van tenmiste even groot belang is dan de betaling van de door U in Uw brief genoemde schulden.

Mocht U dit niet begrijpen, dan zal ik U dit volkomen duidelijk maken.

Ik geef U in ernstige overweging de betaling van het U opgelegde bedrag niet langer uit te stellen.

De brief van het Beheersinstituut gaat hierbij aan U terug.

De Procureur-Fiscaal, Sibmacher van Nooten.

LXXX

Den heer Procureur-Fiscaal bij het Byzonder Gerechtshof te Den Haag.
(in handen van Proc.-Fisc. Sibmacher van Nooten).

19 Mei 1947.

De brief van 16 dezer heb ik ontvangen. Myn schryven van 1 Maart j.l. vanuit het St. Josef-ziekenhuis gaf echter aanleiding tot Uw beslissing. Dit schryven is ten deele niet geheel juist en wel de volgende zinsnede, die duidelyker had moeten zyn: „Dit alles is betaald en moet betaald worden door my.”

Het eerste „is betaald” slaat op het liggeld in de beide ziekenhuizen, het tweede, „moet betaald worden” slaat op de doktersrekeningen, die NIET betaald zyn. De zin is niet duidelyk en hierom schryft U dat ik diverse processchulden heb betaald welke tezamen het bedrag der opgelegde boete aanmerkelyk overschryden.

Maar HET IS NIET ALLES BETAALD en de doktersrekeningen moeten nog betaald worden.

Het zal U bekend zyn, dat men in een ziekenhuis niet wordt opgenomen als men niet VOORUIT BETAALD, EN DAAR MYN LEVEN VAN al of niet opname afhing, werd tot betaling overgegaan. Indien familie my niet had geholpen was ik er niet gekomen.

Andermaal sluit ik hierby in een beslissing van het Nederl. Beheersinstituut afd. Gouda waarop U onderaan ziet vermeld GEEN VERMOGEN.

Beleefd verzoek ik U my van de boete te willen ontslaan. De bylage zou ik gaarne van U terugontvangen.

Hoogachtend,

J. de Raadt.

Burgvlietkade 52.

Bijlage.

²⁸¹„BS'er Ab Schrijver (kreeg) spoedig daarna van zijn commandant opdracht de NSB'ers die tijdelijk in „Arti Legi” waren opgesloten, met een bestelwagen van de luchtbeschermingsdienst naar Den Haag te brengen. Mogelijk verwachtte men daar een centraal opvangpunt, waar vooraanstaande NSB'ers in afwachting van een proces gevangen zouden worden gehouden. Onder begeleiding van een BS'er met een stengun, die naast chauffeur Schrijvers plaats nam, en een motorrijder om de exacte plaats van bestemming aan te wijzen, ging de rit richting Den Haag. Onderweg verloor Schrijvers het contact met de motorrijder, die zonder benzine kwam te staan. Toen men in Den Haag kwam, bleek al spoedig dat daar van bevrijding nog geen sprake was. Overal werd nog gepatrouilleerd door de *Grüne Polizei*. Er bleef Schrijvers en de hem begeleidende BS'er niet veel anders over dan de rood-wit-blauwe banden vlug van hun mouwen te stropen en de stengun onder de bank te verstoppert.

²⁸¹ „Gouda in de Tweede Wereldoorlog” (tweede druk), bl. 272-273. Zie ook bij brief L over die reis.

Ten slotte vonden zij in Voorburg een garagehouder die hen onderdak wilde verlenen. Schrijvers reed de wagen de lege ruimte binnen, de deuren gingen meteen dicht, de „passagiers” werden uitgeladen en in een hoek bijeengedreven. Waarschijnlijk zijn zij na de machtovername in Den Haag naar een kamp of gevangenis vervoerd.”

LXXXI

Familiefoto genomen op 19 Mei 1947, Opa's 64^e verjaardag, te Burgvlietkade 52, Gouda.

Achter v.l.n.r.: Bep Domburg, Theo de Raadt, Sara de Raadt, Kees van Kooten, Aat van Kooten (met baby Bas), Joop Schoo, Thil Schoo (met baby Willy), Gerrit de Raadt, Mien de Raadt.

Voor v.l.n.r., Om Opa en Oma heen: Jacqueline van Kooten, Anton van Kooten, Aart de Raadt en

Jaap de Raadt. (Oom Andries Domburg was toen al naar Zuid-Afrika vertrokken.)

LXXXII

De Heer J. de Raadt, Burgvlietkade 52, Gouda.

22 Mei 1947.

Uw brief van 19 Mei 1947 – de hierbij gevoegde brief van het Beheersinstituut gaat U hierbij weder toe – brengt geen wijziging in mijn standpunt.

Eventueel verdere brieven van U worden door mij niet beantwoord.

De Procureer-Fiscaal.

Sibmacher van Nooten.

By SAHM in Gouda zijn er twee dossiers van het archief Sociale Dienst, Gemeente Gouda. In een briefje van 23 Mei 1947 werd Opa meegedeeld dat hij onder toezicht werd gesteld van de Stichting Politieke Delinquenten. Bij CABR zijn er nog meer dossiers hierover.

http://www.nationaalarchief.nl/webviews/page.webview?eadid=NL-HaNA_2.09.42.01

Wat dit toezicht inhield voor Opa, en hoe lang het duurde, is misschien wel daar te achterhalen.

LXXXIII

Den Heer Procureur-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te Den Haag. Gouda, 24 Mei 1947.

Ik verzoek U beleefd toe te staan, dat ik voor mijn Vader de boete betaal, hetwelk ik aanstonds zou willen doen, was het niet dat door laksheid van mijn beheerder Akkersdijk alhier, die

nagelaten heeft afgifte te doen van inkomstenbelasting over 1944 en 1945, gelijk de Inspecteur van Belastingen U reeds heeft meegedeeld, er beslag op zijn gelegd, dat geëist ware bij het beheersinstituut door den fiscus.

Voor de betaling der boete van mijzelf heeft U aan den beheerder Akkersdijk opdracht gegeven, onverwijld daarvoor te zorgen dat mijn boete betaald word. Mag ik U thans verzoeken dit ook ten behoeve van mijn vader te doen?

Hoogachtend,

G. de Raadt.

Burgvlietkade 52, inwonend.

(in handen van de heer Sibmacher van Nooten)

LXXXIV

Politieke Recherche Afdeeling Gouda.

Gouda, 29 Juni 1947.

Aan C.A. Nijhuis, Adrianastraat 84, Rotterdam.²⁸²

In antwoord op Uw brief van 26 Januari 1947, deel ik U mede, dat zowel de zaak van J. de Raadt als van diens zoon G. de Raadt, beide wonende te Gouda, strafrechterlijk zijn afgehandeld, daar zij beiden door den Officier-Fiscaal te Gouda voorwaardelijk buiten vervolging gesteld zijn.

Indien U door een van hen schadeloos gesteld wilt worden wegens het verlies van Uw radio, dient U tegen hen een civiele vordering in te stellen. Hiertoe moet U zich tot een advocaat wenden, daar de P.R.A. alleen de strafrechterlijke kant van de zaak afwerkt.

Hoogachtend de uwe,

Het Hoofd der P.R.A.-GOUDA. J.P. Wepster.

283

LXXXV

(Ik had als kind een slechte huid; iedere winter werd mijn hoofd kaalgeschoren en moest dan elke dag met teerzeep ingesmeerd worden. Moeder nam mij naar huidspecialisten, eens in Den Haag

²⁸² Inlichting uit de Proces-verbalen met Hekker en Wepster verklaren dit geval met Nijhuis, en vooral wat politieagent Andrie Boekhout verklaarde tegenover Wepster, dat Opa in zijn recht stond.

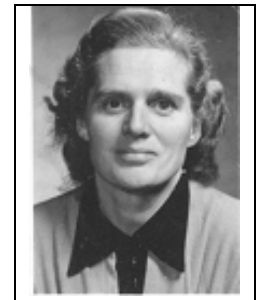
²⁸³ Afscheid tante Bep Domburg, Juli 1947, in Bodegraven, met de familie Domburg. Oom Gerrit vooraan, in padvindersuniform, de enigste foto van hem in uniform die ik heb, behalve een foto van 7 Mei 1945 te Gouda (?) op bladzij 276 van het boek van M.J. van Dam.

maar ook wel naar Leiden. De spreekkamer van die specialist was niet ver van het station af. Het treinkaartje ◀ (enkele reis voor een volwassene en een kind) tussen Leiden en Alphen aan den Rijn, voor 23 Juli 1947, is niet van zo'n doktersbezoek, maar van de terugreis van Hoek van Holland af. Moeder en ik hadden een lift gekregen van de ouders van oom Andries, en die gingen misschien niet terug naar Bodegraven.toe. We treinden dus van Leiden naar huis toe. Zie hieronder en de voetnoot erbij.

LXXXVI

Postkaart van D.M.S. „Indrapoera”, N.V. Rotterdamsche Lloyd.²⁸⁴
 Poststempel 24.VII.1947 - Postagent Rotterdamsche Lloyd - Tangier.

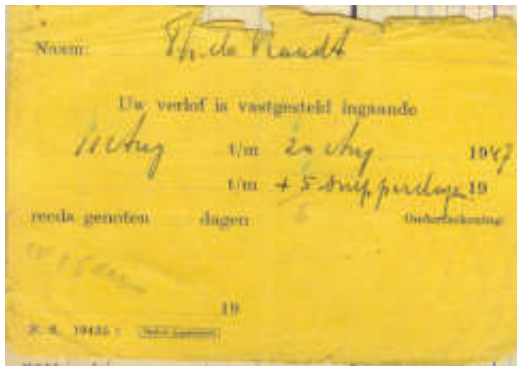
Lieve Theo, Saar en jongens,

i.h.v. Tangier, 24 Juli 1947.

Een hart. groet van Tante Bep. Jammer dat jullie vergeefs naar Hoek van Holl. zijn geweest.²⁸⁵ Hier dan de boot!²⁸⁶ Alles oké. Lekker zeeziek geweest in G. v. Biskaye. Hoe gaat het met de jongens? Reuze druk. 187 kinderen, de rest moeders en vaders en jongens en ouderen.²⁸⁷ Weinig jonge vrouwen. Schreef lange brief naar huis. Wat een water. 5 dagen niets anders gezien. Na Las Palmas nog 10 dagen zoo. Zacht weer. Weinig deining nu. Dikke mist gehad. Reuze leuke kennissen. Goede slaappleats, geen bovenburen. Ds. fam.²⁸⁸ aan boord. Elke avond avondwijding. Oom Bert²⁸⁹ reuze goed. Veel talen hoor je hier. Best eten en drinken. 's Avonds ook concerten en film. Heb goede moed. Holland staking, hè? 'k Hoop 't beste. 't Water is nacht en lauw. Ik ben al lekker bruin van de tropenzon.

Een omhelzing van julle Tante Bep.

Hart. groeten ook van Oom Bert.

LXXXVII

(In Augustus 1947 (en ook in 1948) ging we als gezin - voor Vader's allereerste werkelijke vakansies - met twee weken naar Katwijk aan Zee, (met trein en tram) „en pension” bij verschillende families. De eerste keer sliepen we bij de wed. Vooy's op de zolder; de naam van de andere pensionhouder weet ik niet meer. We konden naar het strand lopen, gingen kijken wat de nettenboetsters deded, en kregen ook familiebezoek.)

²⁸⁴ Wikipedia heeft “Chartered by the Holland-Afrika Line to carry emigrants to South Africa.”

²⁸⁵ Ik herinner mij deze (vergeefse) reis naar Hoek van Holland om tante Bep te gaan uitwaaien, met Moeder en de ouders van oom Andries Domburg uit Bodegraven.

²⁸⁶ De „Indrapoera” was een schip dat in 1926 gebouwd en in 1963 gesloopt werd. Voorop de kaart schreef tante Bep, in paarse inkt, met een pijl: “Slaap in 2e klas rooksalon in 't midden v.d. Boot”.

²⁸⁷ Dit was waarschijnlijk een boot vol emigranten naar Suid-Afrika.

²⁸⁸ Dit was het gezin van Dr. J.H. Kroeze, emerituspredikant uit Dokkum, die professor werd te Potchefstroom,

²⁸⁹ Oom Bert van der Wart was de allerjongste zoon van overgrootvader van der Wart – zie LIX hierboven. Het is onbekend waarom hij deze reis aanging - waarschijnlijk als emigrant, niet als militair. Later hebben we hem nooit ontmoet in Suid-Afrika. Hij woonde blijkbaar in Port Elizabeth.

290

291

292

293

294

LXXXVIII

**W. Hoogendijk, Accountant,
Jouberstraat 152, Gouda.**

29 Augustus 1947.

**Den Weled, Gestr. Heer Procureur-Fiscaal,
Bij het Bijzonder Gerechtshof te 's-Gravenhage.**

WelEd. Gestr. Heer,

In antwoord op Uw schrijven van 20 Augustus j.l aan den Heer J. de Raadt, Burgvlietkade 52 te Gouda, en de daarvoor met hem gevoerde correspondentie inzake de hem opgelegde, doch niet betaalde boete van f 500, bericht ik U als volgt:

De Heer de Raadt verzocht mij een dezer dagen zijn belastingzaken te willen regelen en tegelijkertijd Uw schrijven te beantwoorden.

De regeling van de belastingzaken is niet eenvoudig, omdat de belastingadministratie niet aanneemt, dat de Heer de Raadt geen vermogen heeft. De gronden waarop zij dit vermoedt kun-

²⁹⁰ Katwijk, midden Augustus 1947, met Opa en Oma de Raadt en tante Mien (midden voor). Jacqueline en Anton staan ook op de foto, zij kwamen voor die dag.

²⁹¹ Met oom Kees en tante Aat van Kooten en hun kinderen, en ook een ouder buurmeisje uit Voorburg.

²⁹² Eten op het strand. Vader nam natuurlijk de foto.

²⁹³ Met tante Bep Bas in de zandkuil op het strand.

²⁹⁴ Ook op het Katwijkse strand met oom Bas en tante Jenny Siebel, en mev. Wielenga en gezin uit Amsterdam.

nen echter niet worden opgegeven. Het wordt slechts vermoed, omdat de Heer de Raadt op spaarbankboekjes van kinderen eenig geld had²⁹⁵, hetwelk echter daarop was gestort, omdat wegens een verloren proces met de N.V. Philips de Heer de Raadt geen vermogen meer kan hebben, of het wordt in beslag genomen.²⁹⁶

Evenzo is dit het geval met een postgirorekening t.b.v. f 5000 ten name van G. de Raadt, een zoon van client.

Hoewel den Heer Inspecteur der Belastingen dit is medegedeeld, weigert dezs dit aan te nemen en rekt hij de rekening tot het vermogen van de zoon.

Het spreekt van zelf, dat het onder deze omstandigheden ook voor mij uiterst moeilijk is om in deze aangelegenheid te bemiddelen. Wanneer enerzijds bezit wordt vermoed zonder dat mij aanwijzingen kunnen worden gegeven wáár de middelen zich zouden bevinden, en anderzijds het aangewezen bezit niet wordt geaccepteerd, dan is het ten enenmale onmogelijk om tot een overeenkomst te geraken.

Het standpunt van de belastingen is de aanleiding tot het bepalen van Uw standpunt inzake de betaling van de boete van f 500.

Zoals U uit de voorgaande correspondentie zal zijn gebleken, is het geld, dat op de boekjes der kleinkinderen stond, voor betaling van ziekenhuiskosten opgegaan. De overige middelen zijn geblokkeerd.²⁹⁷ Ander bezit is er, voor zover mij bekend, beslist niet.

De Heer de Raadt mag niet beschikken over zijn girosaldo ten name van G. de Raadt. Deze krijgt geen toestemming om uit het saldo ten behoeve van zijn vader te betalen. Tenslotte deelt U mede, dat wanneer niet tijdig wordt betaald, een nieuwe inhechtenisname zal volgen.

Wanneer U de Heren de Raadt kent als eerste klas zenuwpatienten, dan kunt U zich mogelijk voorstellen wat de uitwerking is van Uw schrijven en van de houding der Belasting-administratie.

Hoewel ik als accountant liever met exacte cijfers bepaalde toestanden omschrijf en verdedig, meen ik toch in dit geval een beroep op U te moeten doen, om Uw houding bij de invordering van de boete een weinig soepeler te doen zijn. De eenvoudigste weg daartoe zou naar mijn mening zijn, de betaling uit het geblokkeerde girosaldo. Mocht dit niet mogelijk zijn, dan zit er voor de Heer de Raadt niet anders op dan af te wachten welke maatregelen U denkt te nemen.

In het vertrouwen echter, dat U mijn verzoek tot betaling uit het girosaldo zult willen ondersteunen, teken ik, Uw berichten met belangstelling tegemoetziend,

Hoogachtend,

W. Hoogendijk.

²⁹⁵ M.a.w. van Jaap en Aart de Raadt (en misschien van Jacqueline, Anton en Bas van Kooten en Willy Schoo).

²⁹⁶ Dit is de accountant's heel zakelijke beschrijving van alles wat er in 1935 gebeurd was.

²⁹⁷ Wat bedoeld wordt met dit woord „geblokkeerd” (ook in andere brieven) is mij niet duidelijk.

(Op de vorige bladzij links staat een foto van het (jaarlijkse) uitgaansdagje van Samsom-personeel, naar Rotterdam, in September 1947. Vader en Moeder staan naast elkaar op de treeplank van een Spido-boot. Er was toen ook een receptie in de grote Rivièra-hal. Een serie foto's werd genomen, ontwikkeld en vergroot door iemand van de firma Foto Lux in Alphen. Vader kocht vijf vergrotingen van die gelegenheid, voor de album.

Vorige bladzij rechts: Oma Siebel's verjaardag in November 1947, Bilthoven. De serre was toen pas aangebouwd. Waar zijn Jaap en Aart op die foto? O, die werden wat later gekiekt met tante Nelleke en Ronald, op een bank in de achtertuin. ►

Van 1947 af ondersteunden mijn ouders het Nederlandse ◀ Roode Kruis; Vader nam en slaagde een E.H.B.O. Eenheidsdiploma²⁹⁸ en schonk soms een halve liter bloed bij de Nederlandse Bloedtransfusie-centrale in Amsterdam. Die functies werden in Alphen aan den Rijn in die tijd allebei door het Rode Kruis behartigd. In Vader's testament was er later ook een bemaking aan het Zuid-Afrikaanse Rooi Kruis.

Moeder was in die tijd een ondersteuner van de Kousen- en Lakenbond van de Ned. Herv. Martha Stichting.

Zo probeerden mijn ouders, na al de ontberingen van de oorlogsjaren, hun sociaal, cultureel en familielevens weer wat op gang te krijgen. Het plakboek getuigt van allerlei programmas van toneel-opvoeringen en concerten die in Alphen aangeboden werden. Vader kreeg van oom Kees van Kooten ook een oude clarinet (met een bijzondere toonhoogte) en speelde daarmee in „Arti et Religioni”, een blaasorkest dat onder leiding stond van de heer Smolders uit Leiden. Concerten werden soms ook in de open lucht gegeven. Na een jaar ging hij over naar een tenoor-saxofoon.)

XC

Politieke Recherche Afdeeling Gouda

Gouda, 19 November 1947.

Aan den Heer Procureur-Fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof te 's-Gravenhage, Zeestraat 57B.

In antwoord op uw brief van 13 November 1947 (W.L. Nr. 1881/47), bericht ik U, dat: Jacob de Raadt, geboren te Gouda, 19 Mei 1883, wonende te Gouda, Burgvlietkade 52, de hem opgelegde boete van f 500 op 18 November 1947 heeft betaald.²⁹⁹

Het Hoofd der P.R.A.-GOUDA J.P. Wepster.

²⁹⁸ Misschien was dat wel nodig voor zijn werk, en betaalde fa. N. Samsom N.V. voor cursussen van werknemers.

²⁹⁹ Dit geld kwam zeker ook van de **postspaarbankboekjes** van de zes kleinkinderen die er toen al waren, en allemaal op de familiefoto staan! Oom Gerrit had zijn boete van f 500 al op 11 Juli 1947 betaald.